

BYUNG- CHUL HAN

KAPİTALİZM ve ÖLÜM DÜRTÜSÜ

Çağlar Tanyeri çevirisiyle

 inka

Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü
Byung-Chul Han

Orijinal Adı | *Kapitalismus und Todestrieb*

İnka Kitap | 09 | Edebiyatdışı
Çeviren | Çağlar Tanyeri
Editör | Turgay Kurultay
Yayına Hazırlayan | Ahmet Öz
Kapak | Murat Özgül
Sayfa Düzeni | Tülay Malkoç

1. Baskı | Ocak 2021 (2000 adet)

ISBN | 978-605-80295-8-3

Copyright © 2019 MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgessellschaft mbH

MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgessellschaft mbH ve AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla yayınlanmıştır.

Türkçe Yayın Hakkı © İnka Kitap, 2020

Türkçe Çeviri Hakkı © Çağlar Tanyeri, 2020

İNKA KİTAP

Osmanağa Mah. Halil Ethem Sok.

Yeğiner İş Merkezi A Blok No:32/28 Kadıköy/İstanbul

Tel: 0216 337 00 09

Yayıncı Sertifika No: 44966

inkakitap@gmail.com

Baskı ve Cilt | Vizyon Basımevi

Matbaa Sertifika No: 28640

Bu kitabın bütün hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen ya da tamamen ve hiçbir yolla çoğaltılamaz.

BYUNG-CHUL HAN

Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü

Denemeler ve Söyleşiler

İçindekiler

Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü	7
Devrim Bugün Neden Mümkün Değil?.....	23
İnsanın Bütüncül Sömürülüşü	29
Dijital Panoptikonda	37
Sadece Ölü Olan Şeffaftır	43
Dataizm ve Nihilizm.....	51
Eziyet Çektiren Boşluk.....	55
Hoplayıp Zıplayan İnsan	63
Mülteciler Nereden Geliyor?.....	67
Vahşilerin Yurdu	73
Mülteci Kimdir?	81
Güzellik Yabancıda.....	87
Koşuşturma	95

Söyleşiler

Eros Depresyonu Alt Eder	101
Kapitalizm Sessizliği Sevmez.....	111

Göndermeler.....	125
Metinlerin İlk Yayımı	127

Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü

Günümüzde büyüme dediğimiz şey, aslında kanseri andıran, nereye gittiği belli olmayan hızlı bir çoğalma. Hali hazırda ölüm esrikliği etkisi bırakan bir üretim ve büyüme esrikliği [*Wachstumsrausch*] yaşıyoruz. Ölümcül bir felaketin yaklaştığını örten bir canlılık yanılsaması yaratıyor bu esirlik. Üretim giderek daha fazla yıkıma benziyor. İnsanlığın kendine yabancılaşması belli bir raddeye, kendi imhasını ona estetik bir haz gibi yaşatma raddesine ulaştı muhtemelen. Walter Benjamin'in, zamanında faşizm hakkında söyledikleri bugün kapitalizm için geçerli.

Arthur Schnitzler insanlığı, yıkıcı öfkesi bakımından basillerle karşılaştırır. İnsanlık tarihinin kat ettiği yol ölümcül bir enfeksiyon hastalığı gibidir buna göre. Büyüme ve öz-yıkım [*Selbstzerstörung*] iç içedir: “Hal böyleyken, insanlığın kendi varoluşunun koşullarını, zorunluluğunu [*Notwendigkeit*] ve anlamını içinde barındıran ve bütününe akıl erdiremediğimiz daha yüksek düzeyde bir organizma nezdinde [insanlığın da] bir hastalık anlamına geldiği ve bu organizmayı yok etmeye çalıştığı, daha yüksek düzeye doğru bir gelişim gösterdikçe de eninde sonunda yıkmak zorunda olduğu düşünülemez mi – tıpkı basil türünün ‘hastalanmış’ insan bireyi imha etme ni-

yetini taşıması gibi!”¹ İnsanlık ölümcül bir körlükle yere serilmiştir. Seçebildiği tek şey, kendinden daha aşağı düzeydeki sistemlerdir [*Ordnungen*]. Daha yüksek sistemlere karşı tıpkı basiller gibi kördür. Dolayısıyla insanlığın öyküsü “zorunlu olarak insan eliyle imha olmaktan kaçamayacak tanrısallığa karşı sonsuz bir mücadele”dir.

Freud, Schnitzler’in karamsarlığını aynen paylaşacaktır. İnsan, diye yazar Freud *Kültürdeki Huzursuzluk*’ta [*Das Unbehagen in der Kultur*], “hunhar saldırganlığıyla kendi türünü korumak nedir bilmeyen, vahşi bir canavardır.”² İnsanlık kendini yıkmaktadır. Freud arada bir kendinden daha yüksek sistemleri seçebilecek durumda olan akıldan [*Vernunft*] söz etse de, insan son tahlilde dürtülerin egemenliği altındadır. Freud insanın saldırgan eğilimlerinden ölüm dürtüsünü sorumlu tutar. *Kültürdeki Huzursuzluk* başlıklı çalışmanın tamamlanmasından sadece birkaç ay sonra dünyada ekonomik kriz patlak verir. O sırada kapitalizmin tam da vahşi bir canavar olarak insanın saldırgan [*Aggression*] dışavurumlarını pek güzel sergileyebileceği ekonomik bir form arz ettiğini iddia edebilirdi pekâlâ Freud.

Kapitalizmi, yıkıcılığı dolayısıyla Freud’un ölüm dürtüsüyle ilişkilendirmek akla yakın görünüyor. 2015’te *Charlie Hebdo* terör saldırısında öldürülen Bernard Maris *Capitalisme et pulsion de mort* [*Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*] başlıklı araştırmasında şu tezi savunmaktaydı: “Kapitalizmin en büyük dalaveresi yıkıcı güçleri, ölüm dürtüsünü kanalize etmek ve büyüme yönüne saptırmaktır.”³ Maris’in tezine göre, kapitalizmin kendi amacı doğrultusunda yararlandığı ölüm dürtüsü bir bela olarak göstermektedir kendini. Bu belanın yıkıcı güçleri zaman içinde üstünlük elde etmekte ve yaşamı silindir gibi ezip geçmektedir.

Peki, Freud'un ölüm dürtüsü kapitalizmin yıkıcı sürecini açıklamaya gerçekten uygun mudur? Yoksa kapitalizme bambaşka türden, Freud'un dürtü teorisine sığmayan bir ölüm dürtüsü mü hükmetmektedir? Freud ölüm dürtüsünü tamamen biyolojik açıdan temellendirir. Yaptığı spekülasyon, büyük bir gücün etkimesiyle her nasılsa cansız maddede yaşam özelliklerinin uyandığı yönündedir. Daha önce cansız olan maddede canlılığa geçişle beraber ortaya çıkan gerilim kendini bertaraf etme çabası içine girmiştir. Böylece canlıda, cansız duruma geri dönme dürtüsü baş gösterir. Ölüm dürtüsü doğuştandır: “*Tüm yaşamın amacı ölümdür ve önceye uzanır: cansız olan daha önce canlı olarak buradaydı.*”⁴ Ölüm dürtüsü yaşamın bütün mercilerini [Instanzen] “ölümün uyduları” haline getirerek solgunlaştırmaktadır. Yaşam dürtülerinin kendilerine dönük bir amacı yoktur. Varlığını koruma ve güç dürtüleri de, yegâne amaçları “organizmanın kendi ölüm yolunu güvence altına almak ve inorganik maddeye geri dönüş için ona içkin olan yoldan başka imkânları ve ihtimalleri uzak tutmak”⁵ olan kısmi dürtülerdir. Her organizma kendi tarzında [auf seine Weise] ölmek ister. Böylece “onun yaşam amacına kısa yoldan (deyim yerindeyse kısa devre sayesinde) yardım edebilecek”⁶ yabancı etkilere direnir. Yaşam, ölüme doğru giden şimdilik var olma halinden başka bir şey değildir. Anlaşılan ölüm dürtüsü Freud üzerinde kalıcı bir hayranlık bırakmıştır. Başlangıçtaki tereddüdüne rağmen ona sıkı sıkıya sarılmaya devam eder: “Ölüm veya yıkıcılık dürtüsü varsayımı psikanaliz çevrelerinde bile dirençle karşılandı [...]. Bu konuda geliştirdiğim düşünceleri başlangıçta sadece deneme babında atmıştım ortaya, ama bunlar zaman içinde üzerimde öyle bir güç elde ettiler ki, başka türlü düşünemez hale geldim.”⁷

Freud ölüm dürtüsü fikrine hayrandır, çünkü bu fikir insanın yıkıcılık dürtüsü için kullanışlıdır. Ölüm dürtüsü canlının çözülmesi yönünde içeriden çalışmaktadır. Freud bu ölüm olayını aktif bir öz-yıkımın sonucu olarak yorumlar. Böylece ölüm dürtüsü kendini önce içe dönük saldırganlık [*Autoaggression*] olarak ifade etmektedir. Yaşam dürtüsü olan Eros ise ölüm dürtüsünün dışarıya, nesnelere yönelmesini sağlamaktadır. Yabancıya karşı saldırganlık canlıyı öz-yıkımdan korumaktadır: “Ölüm dürtüsü sadece Eros’un hizmetine girmeye öyle bir zorlanmıştır ki, canlı kendini imha etmek yerine Öteki’yi (ister canlı olsun ister cansız) imha etmeye yönelmiştir. Dışarıya dönük bu saldırganlığın sınırlanması, zaten her zaman burnunun dikine giden öz-yıkımı daha da artırmaktan kurtulamazdı aksi takdirde.”⁸

Freud ölüm dürtüsü konusunda insanla başka canlılar arasında herhangi bir fark gözetmemektedir. Her canlıya nüfuz etmiş olan ölüm dürtüsü cansız duruma geri dönme çabasıdadır. Saldırganlığın kaynağını da bu ölüm dürtüsüne bağlar Freud. Böylelikle birbirinden büsbütün farklı iki itkiyi bir araya getirir. Organizmaya nüfuz etmiş olan ve gerilimleri bertaraf etmeye, sonunda da öldürmeye dönük eğilim ille de yıkıcı bir güç gerektirmemektedir. Ölüm dürtüsü, yaşam gücünün yavaş yavaş ilerleyen yıkılış süreci olarak anlaşılırsa, buradan yıkıcı bir dürtü türetilemez. Ayrıca ölüm dürtüsü sadece *insana* özgü saldırganlığı açıklamamaktadır, zira bu, insanın diğer canlılarla ortak noktasıdır. Ama insan özellikle saldırgan, öncelikle de hunhardır. Başka hiçbir canlıda böyle kör bir yıkıcı öfkeye sahip olma becerisi yoktur. Sadizmin kaynağında da aynı ölüm dürtüsü vardır Freud’a göre. “Onun (ölüm dürtüsünün) erotik

hedefin yönünü kendi amacına uygun olarak değiştirirken yine de cinsel isteği tam olarak tatmin ettiği durum olan sadizm, ölüm dürtüsünün özü [Wesen] ve Eros'la ilişkisi bakımından bize son derece berrak bir görüş kazandırıyor. Öte yandan aynı ölüm dürtüsünün, cinsel niyet taşımaksızın belirdiği noktada da, yani en kör yıkıcı öfkesinde bile Ben'e eski kadiri mutlak arzularının [Allmachtswunsch] gerçekleştiğini gösterdiği için, tatmine ulaşmasının muazzam bir narsistik hazla bağlantılı olduğu da gözden kaçmıyor.”⁹ Her canlının içine nüfuz etmiş olan ve cansız duruma geri dönmek isteyen ölüm dürtüsü, sadist tahakkümün [sadistische Gewalt] Ben için hazırladığı enerjik bir kararlılık gösteren narsistik hazzı açıklamamaktadır. Sadizm için bambaşka türden bir yıkıcılık dürtüsü varsayılmalıdır.

Kapitalizmin sürükleyici gücü Maris'e göre büyümenin hizmetine sunulmuş olan ölüm dürtüsüdür. Ne var ki, kapitalizmi bu denli yıkıcı kılan akıldışı büyüme zorgusunu/zorlamasını* [Wachstumszwang] neyin açığa çıkardığı sorusu yanıtsız kalmaktadır. Kapitalizmi kör bir sermaye birikimine zorlayan şey nedir? Burada ölüm gündeme gelir. Kapitalizm ölümün olumsuzlanmasına dayanıyor. Sermaye mutlak bir kayıp olan ölüme karşı biriktirilmektedir. Üretim ve büyüme zorgusunu meydana getiren şey ölümdür. Maris ölümü neredeyse hiç dikkate almaz. Freud bile ölümle özel olarak hesaplaşmamaktadır. Ölüm arzusu olarak ölüm dürtüsü kendini korku olarak ifade eden

* “Zorgu” olarak karşıladığımız “kompülsiyon”un Almancası Zwang’dır. Zorlama, zorlantı, saplantı olarak da çevrilmektedir Türkçeye. (Kitapta yer alan tüm alıntıların Türkçeleri çevirmene aittir. Ve köşeli parantez içindeki ifadeler Türkçe baskıda eklenmiştir, eserin orijinaline ait değildir.) —yhn

ölümü gözden ıraklaştırmaktadır. Freud dikkat çekici bir biçimde her canlının ölümle mücadele ettiği gerçeğini hesaba katmamıştır. Ölüm dürtüsü varsayımıyla birlikte “organizmanın gizemli, hiçbir bağlama eklemlenemeyen, bütün dünyaya karşı sergilenen çabası geçerliliğini yitirir”¹⁰ yönündeki sözleri kulağa garip gelmektedir. Dolayısıyla Freud’un ölüm dürtüsü fikrinin, nihayetinde ölümü bastırma doğrultusunda bilinçsiz bir stratejiyi temsil ettiği tezini ileri sürmek yanlış olmaz.¹¹

İnsana özgü saldırganlık, *tahakküm* [*Gewalt*]*, sadece insana özgü ölüm bilinciyle yakın bağlantı içindedir. Sermaye birikimi mantığı tahakküm ekonomisine hükmediyor. Tahakkümün dozu arttıkça insan kendini bir o kadar güçlü hissediyor. Biriktirilen öldürme tahakkümü bir büyüme, güç [*Kraft*], iktidar [*Macht*], yaralanmazlık ve ölümsüzlük duygusu üretiyor. İşte sadist tahakkümün beraberrinde getirdiği narsistik hazzın kaynağında bu iktidar büyümesi var. Öldürmek insanı ölümden koruyor. Öldürmek suretiyle ölüm zorla ele geçiriliyor. Öldürme tahakkümü ne denli çok olursa, ölümün anlamı da o denli azalıyor. Silahlanma yarışı da kapitalist tahakküm ekonomisinin izinden gitmektedir. Öldürmek için biriktirilen servet hayatta kalmak için biriktirilen servetmiş gibi tahayyül ediliyor [*imaginiert*].

Kan davasının tahakküm spirali tahakkümün arkaik ekonomisini elle tutulur hale getiriyor. Arkaik toplumda her ölüm bir tahakküm etkisinin sonucu olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla “doğal” ölüm bile intikama yol

* Alın. *Gewalt*: Tahakküm, şiddet, zor, yaptırım gücü gibi çok-anlamalı bir kavram olan *Gewalt*’ı *Macht*’tan ayırmak için “tahakküm” olarak karşıladık. —yhn

açabilir. Ölüme götüren tahakküm karşı tahakkümle karşılaşmaktadır. Her ölüm grubu zayıflatır. Dolayısıyla grup iktidar duygusunu [*Machtgefühl*] yeniden üretmek için öldürmek zorundadır. Kan davası bir misilleme, bir ceza değildir. Sorumlu tutulan herhangi bir fail [*Täter*] yoktur. Ceza tam da intikamı rasyonalize etmekte ve onun çığ gibi büyümesini engellemektedir. Kan davası, cezanın tam tersine hedefe yönelik değildir. Tam da bu yüzden bu denli yıkıcıdır. Hatta intikama karar veren grubun olayla ilgisi olmayanları da öldürdüğü görülür. Akhilleus arkadaşı Patroklos'un intikamını gelişigüzel öldürerek veya öldürterek alır. Sadece düşmanlar öldürülmez. Sayısız hayvan da katledilir.

Paranın etimolojisi kurban ve kült bağlamına işaret etmektedir. Para daha önceleri kurban hayvanlarının edinildiği mübadele aracıdır. Tanrısal bir öldürme tahakkümünün mülkiyeti çok parası olanın elindedir: "Para, kurban kültürüne dayanan kökleri bakımından dondurulmuş kurban kanıdır adeta. Onun etrafına para saçmak, böylece onu sıvı hale getirmek ve bu süreci izlemek, savaşta veya kurban sunağında akan kanın yarattığı etkiyi andırmaktadır."¹² Biriktirilmiş para, sahibine yırtıcı bir hayvan statüsü kazandırmaktadır. Ölüme karşı bağışıklık kazandırır ona. Derin psikoloji düzleminde öldürmek için biriktirilmiş servetin, büyüyen sermayenin insanı ölümden uzak tuttuğu yönündeki arkaik inanç varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Sermaye birikiminin mantığı tam da tahakkümün arkaik ekonomisine uygun düşmektedir. Sermaye modern bir Mana gibi davranmaktadır. Mana öldürme eyleminin sonucunda elde edilen gizemli bir güç/iktidar tözüdür [*Machtsubstanz*]. Mana güç ve yaralanmazlık duygusu

üretmek için biriktirilmektedir. “Savaşçının, öldürdüğü herkesin Mana’sını kendi bedeninde taşıdığı varsayılmaktadır. [...] Başardığı her öldürme eylemiyle mızrağının Mana’sı büyümektedir. [...] Mana’sını doğrudan bedenine katmak için ölünün etinden yer; ayrıca bu güç/iktidar büyümesini bir muharebede kendine adamakıllı bağlamak için [...] yenik düşmüş düşmanın bedensel bir kalıntısını üstünde taşır – bir kemik, kurumuş bir el, hatta bazen kafatası.”¹³ Sermaye birikimi Mana’nın yarattığı etkiye benzer bir etki yaratmaktadır. Büyüyen sermaye büyüyen güç/iktidar anlamına gelir. Sermaye arttıkça ölüm bir o kadar anlamını kaybetmektedir. Ölümden kaçmak için biriktirilmektedir sermaye. Sermaye pıhtılaşmış zaman olarak da yorumlanabilir. Sonsuz sermaye sonsuz bir zaman yanılsaması üretmektedir. Vakit nakittir. Vadeli yaşam süresi dolayısıyla sermaye zamanı biriktirilmektedir.

Chamisso’nun anlatısı *Peter Schlemihl’in Olağanüstü Öyküsü* [*Peter Schlemihls wundersame Geschichte*] kapitalizmin bir alegorisi olarak okunabilir. Schlemihl şeytana gölgesini satar ve bunun karşılığında asla tükenmeyecek olan bir çuval altın elde eder. Altın çuvalı sonsuz sermayeyi sembolize etmektedir. Şeytanla yapılan pakt kapitalizmle yapılan pakt olarak göstermektedir kendini. Bedeni ve ölümü sembolize eden gölge sonsuz sermaye sayesinde yok edilecektir. Ne var ki Schlemihl kısa bir süre sonra gölgesiz bir yaşamın mümkün olmadığını fark eder. Bir zombi olarak dünyayı gezer. Kıssadan hisse, ölümün yaşamın bir parçası olduğu yönündedir. Anlatı şu uyarıyla son bulur: “Sana gelince dostum, eğer insanların arasında yaşamak istiyorsan, her şeyden önce gölgeye saygı duymayı öğren, para sonra gelir.”

Kapitalizm kendini ölüme kaptırmıştır. Onu sürükleyen şey, ölüm karşısında duyulan bilinçdışı korkudur. Sermaye birikimi ve büyüme zorgusu tehditkâr ölüm yüzünden uyanış içindedir. Bu zorgular sadece ekolojik değil, aynı zamanda zihinsel felaketlere de yol açmaktadır. Yıkıcı performans zorgusu, kendini kabul ettirme ve öz-yıkım halini bir ve aynı şey kılmaktadır. İnsan, kendini ölümüne optimize etmektedir. Düşüncesiz bir öz-sömürü insanı zihinsel bir çöküşe sürüklemektedir. Acımasız rekabetin etkisi yıkıcıdır. Kendine karşı olduğu kadar başkalarına karşı da duygusal bir soğukluk ve kayıtsızlık [*Gleichgültigkeit*] üretmektedir.

Kapitalist toplumlarda ölümler ve ölüm döşeginde olanlar her zaman daha az görünürdür. Oysa ölüm basitçe yok olmaya izin vermez. Fabrika artık varlığını [*existiert*] sürdürmese de iş her yerdedir. Tesisler ortadan kalksa bile, bunun nedeni çılgınlığın normallik haline gelmesindendir. İşte ölümlerle ilişki de tam olarak böyledir. Ölümler görünür olmasa da, yaşamın üstünü bir ölüm katılığı sarar. Yaşam donup, bir hayatta kalma halini almaktadır: “Ölüm bilinçten uzaklaştırılıp yerini hayatta kalmaya bıraktığında, bizzat yaşamın kendisi [...] ölümün belirlediği bir hayatta kalma halini alır sadece.”¹⁴

Yaşamın ölümden koparılması (bu da kapitalist ekonomi için kurucudur), *zombi yaşama* [*untote Leben*], *yaşamdaki ölüme* yol açmaktadır. Kapitalizm paradoksal bir ölüm dürtüsü üretmektedir, zira beraberinde yaşam uğruna yaşamı katleder. Ölümden yoksun bir yaşamın peşinden koşması ölümcüldür. Performans, fitness veya botoks zombileri, yaşayan ölü halindeki bir yaşamın görüngüleridir [*Erscheinungen*]. Zombi her türlü canlılıktan

yoksundur. Gerçekten canlı olan, ölümü kabullenerek içine alan yaşamdır yalnızca. Sağlık histerisi bizatihi *sermayenin biyopolitik görüngüsüdür*.

Kapitalizm ölümden yoksun bir yaşam çabası içerisinde, ölümün insani seslerden ve kokulardan arınmış, anti-septik mekânları olan *nekropoller* oluşturmaktadır. Yaşam süreçleri mekanik olaylara dönüştürülmektedir. İnsan yaşamının işleve bütünüyle uyumu zaten bir ölüm kültürüdür. Performans prensibi, insanı makineye yaklaştırmakta ve onu kendi kendisine yabancılaştırmaktadır. Dataizm ve yapay zekâ düşünceyi bile nesneleştirmektedir. Düşünme hesaplamaya dönüşmektedir. Canlı anıların yerine mekanik bellek geçmektedir. Sadece ölümler hatırlamaktadır her şeyi. “Sunucu çiftlikleri” bir ölüm mekânıdır. Hayatta kalmak uğruna kendimizi canlı canlı gömüyoruz. Hayatta kalmak umuduyla ölü bir değer olan sermayeyi biriktiriyoruz. Canlı[lar] dünya[sı] ölü sermaye tarafından imha edilmektedir. Sermayenin ölüm dürtüsünün mahiyeti budur. Yaşamı cansız nesnelere dönüştüren *ölüsevıcilik* [*Nekrophilie*] kapitalizme hükmetmektedir. Hayatta kalmanın feci diyalektiği yaşamı ölü olana, zombiye çevirip yere vurmaktadır. Erich Fromm ölüsevıciliğin hükmettiği dünya hakkında şu satırları yazar: “Dünya cansız artefaktların bir toplamı haline gelmektedir; sentetik gıdadan sentetik organlara kadar insan bütünüyle kendisinin denetlediği ve yarattığı şeylerin de kendisini denetlediği, bütünüyle mekanikleşmenin bir yapı taşı haline geliyor. [...] İnsanın robot üretme çabası teknik ruhun [*technischen Geistes*] en büyük başarılarından birisi olarak addediliyor, dahası robotun canlı insandan ayırt edilemeyeceği güvencesini veren uzmanlar var. Bu başarı, eğer insanın kendisi robottan

ayırt edilemeseydi daha az şaşırtıcı gelirdi bize. Yaşamın dünyası ‘canlı olmayanın’ dünyası haline geldi; insanlar ‘insan olmayanlar’ haline geldi – bir ölüm dünyası. Ölü olanı nahoş kokan dışkılar ve cesetler sembolize etmiyor artık. Ölü olanın sembolleri pırıl pırıl makineler şimdilerde [...].”¹⁵ Ölümünden yoksun, zombi yaşam nesneleşmiş, mekanik bir yaşamdır. *Dolayısıyla ölümsüzlük sadece yaşamı feda ederek ulaşılabilir olacaktır.*

Ölümü bastıran kapitalist sistem sadece ölümle sonlandırılabilir. Baudrillard, tikel [*besondere*] bir ölüm dürtüsü tasavvur etmekte ve bunu Freud’un ölüm dürtüsü versiyonunun karşısına koyup ölüm başkaldırısı olarak radikalize etmektedir. “Yaşama devam etme çağrısı yapan ve yaşamı sermayeye/kapitale çeviren bir sistemde ölüm dürtüsü yegâne alternatiftir.”¹⁶ Ölüm başkaldırısı, ölümü devreye sokarak ölüme hayır diyen kapitalist sistemi delmektedir. Baudrillard *sembolik olanı*, yaşamın ve ölümün henüz birbirinden ayrılmadığı başka bir sfer olarak anlamaktadır. Sembolik olan, ölümünden yoksun bir yaşam *hayalinin/imesinin* [*Imaginären*] karşısında yer almaktadır. Ölüm başkaldırısının işi kapitalist sistemin sembolik olanda parçalanmasıdır: “[...] hiç kimse, sistem bile sembolik yükümlülükten kaçamaz, dahası bu tuzakta tek şans onu felakete sürüklemektir. [...] Ölümün ve intiharın çok yönlü meydan okumasına sistemin cevabı, kaçınılmaz olarak kendini öldürmek olacaktır.”¹⁷

Baudrillard’ın ölüm başkaldırısındaki başkahramanları her renkten intiharcılardır [*Selbstmörder*]. Terörizme bile yıkıcı bir potansiyel atfedilir. Ne var ki bir intihar bombacısı [*Selbstmordattentäter*] ölüme hayır diyen sistemin karşısına *reel* ölümü koymaktadır. Onun

şiddet içeren ölümü, ölümle yapılan *sembolik* mübadeleyi [Austausch], sistemin kapalılığını kıracak durumda değildir. Terörizm, kapitalist sistemin semptomatik bir görüngüsüdür ve onun karşıtı değildir. İntihar bombacısının vahşeti ve duygu soğukluğu kapitalist toplumun vahşetini ve duygu soğukluğunu yansıtmaktadır. Bunun dışında intihar bombacısı bu toplumun sakinlerinin psikogramını [Psychogramm] paylaşmaktadır. Kendini öldürme, *kendini-üretme* biçimini almaktadır. Nihai bir selfie olarak tahayyül edilmektedir bu. Bombayı patlatan düğmeye basılması, kamera düğmesine basmaya benzetilmektedir. İntihar bombacısı eylemden sonra fotoğrafının medyada yoğun bir biçimde dolaşıma gireceğinin farkındadır. O zamana kadar yoksun bırakıldığı ilgiyi çekmesine izin verilecektir artık. İntihar bombacısı, intihar kemeriyle bir narsisttir. O halde terörizm otantikliğin son perdesi olarak anlaşılabilir.

Ölüm başkaldırısı kapitalist sistemin çivisini çıkarmayı başaramaz. Gerekli olan, yaşamın ölümden koparılmış olmasını geri alabilecek ve yaşamı yeniden ölümün katılımcısı kılacak başka bir yaşam formudur. Her siyasal devrim, ölümü yaşama geri veren bir bilinç devrimi gerektirmektedir önce. Yaşamın ancak ölümle mübadelede canlı olduğu, ölüm inkârının her bir canlı şimdiyi yok ettiği bilince çıkmalıdır: “Ölümle mücadele şimdinin – yani yaşamın – yitimine ve geçmişin ve geleceğin aşırı vurgulanmasına yol açmaktadır [...]”¹⁸

Biyolojik yaşamın sonlanması yegâne ölüm [tarzı] olmadığı gibi yegâne doğru ölüm tarzı da değildir. Ölümü, devamlılığı olan, insanın sahip olduğu kimliği/özdeşliği [Identität] sağken yavaş yavaş kaybettiği bir süreç olarak

algılamak da mümkündür. Öznenin özdeşliği, özsel olarak [wesentlich] değişmeden kalan adınkinden çok daha karmaşıktır. Özne sürekli, kendini kendinden uzaklaştıran sapmalar gösterir. Modern ölüm fikrini, biyolojik işlevin yönünü tayin ettiği başka bir tasavvur [Vorstellung] belirlemektedir. Bu tasavvur ölümü, günün birinde işlevini sonlandıracak bedene yerleştirmektedir.

Bataille ölümü yaşamın yoğun bir formu olarak kavramaktadır. Ölüm yaşama yoğunluklar kazandırır. Burada ölüm, bir coşkunluk ve aşırılık, bir ölçsüzlük, bir israf, bir dizginsizlik, bir harcamadır. Ölümün yol açtığı hengâme [Taumel] erotik deneyim için özeldir: “Aşk şayet içimizde ölüm gibi değilse, aşk değildir o zaman.”¹⁹ Bataille *Erotizm* başlıklı yazısına şu sözlerle başlar: “Erotizm, ölene kadar yaşama evet demek olarak belirlenebilir.”²⁰ Freud Eros’u ölüm dürtüsünün karşısına koyarken, Bataille ölüm ve Eros’un komşuluğunu ısrarla öne çıkarmaktadır. Son raddesine ulaşan yaşam itkisi [Lebensimpuls] ölüm itkisine [Todesimpuls] yaklaşmaktadır, bu da Freud’un ölüm dürtüsünün tersine bizzat yaşamın kendisidir. Erotik olan, yaşam ve ölümün mübadele edildiği bir aracıdır/ortamdır [Medium]. Ölüm bir coşkunluk, aşırılık ve harcama olarak anti-ekonomi prensibini temsil etmektedir. Kapitalist sistem üzerindeki etkisi yıkıcıdır: “Yaşamın değer ve yararlılıkla belirlendiği bir sistemde ölüm yararsız bir lüks ve yegâne alternatif haline gelir.”²¹ Erotizm bir devamlılık [Kontinuität] macerasıdır. Sırf kendine dönük, izole bireyin devamsızlığıyla [Diskontinuität], ki bu da ekonominin dayanağıdır, çatışma halindedir. Ben’e ölümü veren erotizmdir. Ölüm *Öteki’de-kendini-kaybetmektir* ve bu da nar-sisizmin sonudur.

Kapitalizm, yansımasını tüketim ve üretimde bulmak durumunda olan ihtiyaç ve arzu temeli üstünde örgütlenmiştir. Tutkular ve yoğunluklar hoş duygulardan ve sonuçsuz heyecanlardan kaçınmaktadır. Her şey tüketim ve haz formuna indirgenmektedir. Acı gibi olumsuzluklar ihtiyaç doyumunun/tatmininin olumluluğu lehine bertaraf edilmektedir. Ölüm kesinlikle bir olumsuzluktur. Üretim zorgusu ise onu ortadan kaldırmaktadır. Aşk da kapitalist sürece uyum sağlamak ve cinsellik ihtiyacıyla sınırlanarak güdük kalmaktadır. Öteki,* narsist öznenin ihtiyacını tatmin edeceği cinsel nesne derekesine düşürülmektedir. Başkalığı elinden alınmış olan Öteki bir tüketim nesnesinden ibarettir sadece.

Kapitalizm, ölümü olumsuzlamasıyla birlikte metafiziğin mirasçısı olmuştur. Sonsuz sermayenin peşinde koşan materyalist bir metafiziktir bu. Kendi zamanında Platon bile ölümlerin olmadığı bir kent hayali kurmuştur. Onun ideal devletinde acımasız bir ölü ayrımcılığı hüküm sürmektedir. Ekilebilir her toprak, der *Yasalar*'da (*Nomoi*), mezarlardan azade olmalıdır. Yaşayanların dezavantaja maruz kalıp zarar görmeyeceği yerlerde konumlandırılmalıdır mezarlar. Ölüler gereğinden fazla, başka bir deyişle üç günden fazla evde tutulmamalıdır, bunun da esas amacı [*Zweck*] kişinin gerçekten de ölüp ölmediğini saptamaktır. Platon yaşayanlara ölümle yapılacak her türlü sembolik mübadeleyi yasaklamaktadır. Ölüler bastırılmış ölümü hatırlatmaktadır. Bir an önce bertaraf edilmesi gereken çöp muamelesi yapılmaktadır onlara. Oysa ölümden bir kirmiş

* Almanca "Andere" kavramını bağlama bağı olarak yer yer "öteki", yer yer de "başka" olarak karşıladık. —yhn

gibi kaçınan yaşam kendi boşaltımlarında/ıfrazatında [*Ausscheidungen*] boğulmak zorunda kalacaktır.

Adorno ölüme hayır diyen metafiziğin karşısına, “sınırlandırılmamış, yüceltilmemiş ölüm bilincini içine alan”²² düşünceyi koyar. Ölümde bastırılmış olan şey, tüm ağırlığıyla bilince katılmalıdır. İnsani bilinç ölümlü bir bilinçtir. Ölümü sadece yıkıcı bir şey olarak olumsuzlayan bir yaşamın bizzat yıkıcı özellikler geliştirdiğini, sağlığın sermayenin bir ideolojisi, hatta bir hastalık olduğunu Adorno da biliyordu. Hayatta kalma histerisi yaşamı çarpıtmaktadır. Adorno, zombi yaşamın kanser gibi çirkin büyümelerinin karşısına ölümün olumsuzluğundan ilham alan Güzel’i koyar. “Sağlıklı olanın büyümesi bu haliyle aynı zamanda hastalıktır. Onun panzehri ise kendisinin bilincinde olan hastalıktır, bizzat yaşamın sınırlandırılmasıdır. Güzel, böyle şifalı bir hastalıktır. Yaşama ve bununla birlikte yaşamın çöküşüne dur emri veren odur. Yine de hastalık yaşam uğruna inkâr edildiği takdirde, hipostazlaştırılmış yaşam öteki uğrakla kör bir kopukluk içinde olduğundan kendini tam da onun içinde bulmakta, yıkıcı ve kötü olanın içine düşmektedir, tavus kuşu gibi kabaran küstahlığın içine. Her kim yıkıcı olandan nefret ediyorsa, yaşamdan da nefret etmek zorundadır: sadece ölü olan, çarpıtılmamış canlının mecazıdır [*Gleichnis*].”²³ Canlılık sevecenliktir/dostâneliktir [*Freundlichkeit*]. Ölmeyi becerebilen yaşam sevecendir/dostânedir ancak.

Freud ölüm karşısındaki ikili tutumuna [*ambivalent*] rağmen yaşam ve ölümün uzlaştırılmak zorunda olduğunun tamamen farkındaydı. Ölümün bilinçdışı bastırılması, ölümün bilince çıkışından kaçınmak içindi: “Gerçeklikte ve düşüncelerimizde ölüme layık olduğu bir yer açmak ve

ölüm karşısındaki bilinçsiz, şimdiye kadar özenle bastırmış olduğumuz tutumumuzu biraz daha teslim etmemiz daha iyi olmaz mıydı? Bu daha yüksek bir başarı olmaktan ziyade yer yer geri adım, bir regresyon olsa da, hakikiliği ve doğruluğu daha fazla hesaba katma ve yaşamı bizim için daha katlanılır kılma avantajına [*Vorteil*] sahiptir.”²⁴ Yaşama evet demek, ölüme de evet demektir. Ölüme hayır diyen yaşam kendine de hayır demiş olur. Bizi zombi yaşamın paradoksundan kurtaracak tek şey, ölümü yaşama geri veren bir yaşam biçimidir: *Ölmek için fazlasıyla canlıyız ve yaşamak için de fazlasıyla ölü.*

Devrim Bugün Neden Mümkün Değil?

Bir süre önce Antonio Negri ile Berliner Schaubühne’de yapmış olduğumuz bir tartışmada iki kapitalizm eleştirisi bir-biriyle cepheden çatıştı. Negri “imparatorluk” karşısındaki, neoliberal egemenlik sistemi* karşısındaki küresel direniş imkânlarından hayranlıkla söz etti. Kendini devrimci komünist olarak lanse ederken beni kuşkucu profesör olarak tanımladı. Duygudaş bir tutumla “Multitude”** [kavramında], yani imparatorluğu çökertmekte besbelli güven duyduğu, ağda buluşan bir protestocu ve devrimci kitlede ısrar etti. Bense komünist devrimcinin pozisyonunu bir hayli naif ve gerçeğe uzak buldum. Böylece devrimin bugün neden mümkün olmadığını Negri’ye açıklamaya soyundum.

Neoliberal egemenlik sistemi neden bu kadar istikrarlı? Ona karşı direnişler neden yok denecek kadar az? Bütün direnişler neden bu denli hızla boşa düşüyor? Zenginler ve yoksullar arasındaki makas giderek açılmasına rağmen devrim bugün neden mümkün değil? Bu konuyu açıklamak için iktidar, güç ve egemenliğin [*Macht und Herrschaft*] bugün nasıl işlediğini tam olarak anlamak gerekiyor.

* Alm. “neoliberale Herrschaftssystem”. —yhn

** Çokluk, kitleselleşmiş çeşitlilik. —çn

Yeni bir egemenlik sistemi kurmak isteyenler direnişini bertaraf etmek zorundadır. Neoliberal egemenlik sistemi için de geçerlidir bu. Yeni bir egemenlik sisteminin devreye girmesi için çoğunlukla şiddetin eşlik ettiği, bir kurucu iktidar* [*setzende Macht*] zorunludur. Ama bu kurucu iktidar, sistemi içe doğru istikrarlı kılan iktidarla özdeş değildir. Neoliberalizmin öncüsü olarak Margaret Thatcher'ın sendikalara "içerideki düşman" muamelesi yaptığı ve onlarla şiddetli bir mücadeleye girdiği biliniyor. Ama neoliberal ajandayı kabul ettirmek için uygulanan şiddete dayalı müdahale, sistemi koruyan iktidarla [*systemerhaltende Macht*] aynı şey değildir.

Disiplin [toplumunun] ve sanayi toplumunun sistemi koruyan iktidarı baskıcıydı. Fabrika işçileri fabrika sahipleri tarafından vahşice sömürülüyordu. Böylece dıştan gelen şiddetli sömürü, fabrika işçilerini protestolara ve direnişlere sürüklüyordu. Egemen üretim ilişkisini yıkabilecek bir devrim mümkündü burada. Bu baskıcı sistemde hem baskı hem de baskı uygulayanlar görünürdür. Somut bir karşı taraf, direnişin yöneldiği görünür bir düşman vardır.

Neoliberal egemenlik sisteminin yapısı ise bambaşka. Burada sistemi koruyan iktidar baskıcı olmak yerine sedüktif, yani baştan çıkarıcıdır artık. Bu iktidar, disiplinci rejimde olduğu kadar görünür değildir. Somut bir karşı taraf, özgürlüğü baskı altına alan ve direnişini mümkün kılan bir düşman yoktur.

* İlk kez Benjamin tarafından kullanılan bir ayrıma gönderme yapıyor Han. 1921 tarihli, ünlü *Şiddetin Eleştirisi Üzerine* [*Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, der. Aykut Çelebi, Metis: 2010] adlı makalesinde Benjamin, hukuk kurucu şiddetle [*rechtsetzende Gewalt*] hukuku koruyan şiddet [*rechterhaltende Gewalt*] ayrımını yapar. Biz de bu makalenin Türkçe çevisindeki terminolojiye uyarak "setzende Macht" kavramını "kurucu iktidar", "systemerhaltende Macht" ve "erhaltende Macht" kavramlarını da sırasıyla "sistemi koruyan iktidar" ve "koruyucu iktidar" biçiminde karşıladık. —yhn

Neoliberalizm baskı altındaki işçiyi serbest bir girişimciye dönüştürmektedir, kendi kendisinin girişimcisine. Bugün herkes kendi şirketinin kendini sömüren işçisidir. Herkes kişi olarak [Person] hem efendi hem köledir. Sınıf mücadelesi de insanın kendisiyle verdiği bir iç savaşa dönüşmektedir. Başarısız olanlar kendini suçlamakta ve utanç duymaktadır. İnsan, toplum yerine kendisini sorun-sallaştırmaktadır.

Büyük bir kuvvet harcayarak insanları bir emirler ve yasaklar korsesine zorla sokan disiplinci iktidar etkisiz ve verimsiz hale gelmiştir. Esas etkili ve verimli olansa insanların egemenlik ilişkilerine kendiliğinden tabi olmasını sağlayan iktidar tekniğidir. Onun verimliliğinin tikel nedeni, etkisinin yasaklama ve yoksun bırakmaya değil, hoşagıtme ve tatmine dayalı olmasıdır. Bu teknik, insanları itaatkâr kılmak yerine bağımlı kılmaya çalışmaktadır. Neoliberalizmin bu verimlilik mantığı gözetim için de geçerlidir. Seksenli yıllarda nüfus sayımına karşı şiddetli protestolar yapılmıştı. Hatta lise öğrencileri bile sokağa çıkmıştı.

Bugünün bakış açısıyla meslek, okul mezuniyeti veya iş yerine uzaklık gibi veriler neredeyse gülünç hale geldi. Egemenlik mercii [Herrschaftsinstanz] olan ve yurttaşların iradelerine karşıt olarak enformasyonu onların elinden söküp alan devletin karşısında durulabileceğine inanılıyordu o zamanlar. Bu dönem çoktan geride kaldı. Bugün kendimizi tüm çıplaklığımızla gönüllü olarak ele veriyoruz. Protestoları imkânsız hale getiren şey tam da bu hissedilen özgürlük işte. Nüfus sayımı döneminin tersine gözetimi protesto ettiğimiz söylene-
mez. Gönüllü olarak kendine ışık tutma ve kendini tüm çıplaklığıyla ele verme aynı verimlilik mantığının izinden gidiyor, tıpkı gönüllü öz-sömürü gibi. Protesto edilecek ne var ki?

Kendimizi mi protesto edeceğiz? Amerikalı konsept sanatçısı Jenny Holzer bu paradoksal durumu, zaten “herkesin bildiği gerçeği” şöyle ifade ediyor: “Protect me from what I want.”*

Kurucu [*setzende*] iktidarla koruyucu [*erhaltende*] iktidar arasında ayırım yapmak önemlidir. Sistemi koruyan iktidar bugün akıllı, dostâne bir şekle bürünmekte ve böylece kendini görünmez ve dokunulmaz kılmaktadır. Bağımlı hale gelen özne kendi bağımlılığının farkında bile değildir. Kendini özgürlük içinde sanmaktadır. Bu egemenlik tekniği, direnişi çok etkili bir biçimde nötralize etmektedir. Özgürlüğü baskı altına alan ve ona saldıran egemenlik istikrarlı değildir. Neoliberal rejim o yüzden bu denli istikrarlı ve her türlü direnişe karşı bağımsızlık kazanmıştır, çünkü özgürlüğü bastırmak yerine ondan yararlanmaktadır. Özgürlüğün bastırılması direnişi provoke eder, hem de hızla. Buna karşılık özgürlüğün sömürülmesi etmez.

Asya krizinden sonra Güney Kore felç olmuş ve şoka girmişti. O zaman IMF geldi ve Korelilere kredi verdi. Buna karşılık hükümet protestolara karşı neoliberal ajandayı şiddetle uygulamak zorunda kaldı. Bu baskıcı iktidar sıklıkla şiddete başvuran, kurucu iktidardır. İşte bu tür bir iktidar, sistemi koruyan [*systemerhaltende*], hatta neoliberal rejimde kendini özgürlük gibi sunan iktidardan ayrılmaktadır. Güney Kore veya Yunanistan’daki finans krizi gibi felaketlerden sonra baş gösteren toplumsal şok hali, Naomi Klein’a göre, toplumu yeni bir radikal programlanmaya itebilecek bir fırsattır. Bugün Güney Kore’de hemen hiçbir direniş yoktur. Buna karşılık büyük bir konformizm ve depresyon, tükenmişlik [*burn-out*] içinde bir konsensüs hüküm sürmektedir. Güney Kore, bugün dünyanın en yüksek intihar oranına sahiptir. İnsanlar toplumu değiştirmeyi istemek yerine şiddeti

* “İstediğim şeyden koru beni.” —çn

kendi kendilerine yönlendirmektedir. Bir devrimle sonuçlanabilecek olan dışarıya dönük saldırganlık yerini kendine dönük saldırganlığa bırakmaktadır.

Bugün ağla birleştirilmiş küresel bir devrimci protesto kitlesi halinde ayağa kalkabilecek, işbirliği içinde çalışan bir Çokluk [*Multitude*] yoktur. Bugünün üretim tarzı, kendisi için çalışan, izole, dağınık, kendinin-girişimcisinin yalnızlığından [*Solitude*] ibarettir daha ziyade. Eskiden firmalar birbiriyle rekabet halindeydi. Buna karşılık firma içinde bir dayanışma [*Solidarität*] mümkündü. Şimdilerde herkes herkesle rekabet ediyor, aynı firmanın içinde de. Bu mutlak rekabet, üretkenliği olağanüstü artırsa da, dayanışmayı ve sağduyuyu [*Gemeinsinn*] imha ediyor. Tükenmiş, depresif, dağınık bireylerden devrimci bir kitle çıkmaz.

Neoliberalizmi Marksist bir yaklaşımla açıklayamayız. Onda şu ünlü işe “yabancılaşma”nın bile karşılığı yok artık. Bugün coşkuyla işe hamle yapıp tükenene kadar çalışıyoruz. Tükenmişlik sendromunun birinci evresi coşkunluktur. Tükenmişlik ve devrim birbirlerini dışlamaktadır. Dolayısıyla Çokluk’un parazit imparatorluğu fırlatıp atacağına ve komünist bir toplum kuracağına inanmak bir yanılgıdır.

Bugün komünizmin durumu nedir? Her yerde Sharing ve Community [paylaşım ve topluluk] hayranlığı hüküm sürüyor. Sharing/paylaşım ekonomisinin özel mülkiyet ekonomisinin yerine geçmesi bekleniyor. “Sharing is caring”, [paylaşımın iyileştiriciliği] deyimi Dave Egger’ın *Çember* [*The Circle*] başlıklı yeni romanının bir düsturudur [*Maxime*]. İnternet şirketi “Circle”ın merkezine çıkan kaldırım taşlarına “topluluk arayın” veya “dahil olun” gibi vecizeler serpiştirilmiştir. Oysa *Caring is Killing* denmeliydi aslında. Her birimizi bir taksi sürücüsü haline getiren “Wunder Car” merkezi de reklamını

topluluk/community fikriyle yapmaktadır. Oysa Jeremy Rifkin'in *Die Null-Grenzkosten-Gesellschaft* [Sıfır Maliyeti Hedefleyen Toplum] başlıklı son kitabında iddia edildiği üzere, Sharing ekonomisinin kapitalizmi sonlandıracağına ve paylaşmanın sahip olmaktan daha değerli olduğu, küresel beraberliğe dönük bir toplumun habercisi olduğuna inanmak bir yanılgıdır. Tam tersine: Sharing ekonomisi eninde sonunda yaşamın bütünüyle ticarileşmesine yol açacaktır.

Mülkiyetin yerine “erişim”in geçmesi, Jeremy Rifkin'in coşkuyla karşıladığı gibi kapitalizmden kurtarmaz bizi. Parası olmayanın Sharing erişimi de olmaz. Erişim çağında da parası olmayanların dışlandığı, aforozla maruz kalmış sürgünler gibi bir tür “Bannoptikum”da* yaşamaya devam ediyoruz hâlâ. “Airbnb”, her yuvayı bir otele dönüştüren Community pazarı, konukseverliği bile ekonomiye çeviriyor. Community ideolojisi veya işbirlikçi ortak kaynaklar [*kollaborativen Commons*], topluluğun bütünüyle sermayeye dönüştürülmesi sonucunu da beraberinde getiriyor. Amaçtan bağımsız [*zweckfreie*] bir dostluk artık mümkün değil. Karşılıklı değer biçme toplumunda** dostluk da ticarileşiyor. İnsan kendisine daha iyi değer biçilmesi için başkalarına dostane davranıyor. İşbirlikçi ekonominin ortasında da kapitalizmin sert mantığı hüküm sürüyor hâlâ. Paradoksa bakın ki, bu güzel “paylaşımcılıkta” kimse herhangi bir şeyi gönüllü olarak vermiyor. Kapitalizm komünizmi meta [*Ware*] olarak sattığı momentte tamamlanmış ve yetkinleşmiş oluyor. Meta olarak komünizm, işte devrimin sonu.

* *Bann/optikum*: Benthamcı “panoptikon”la bir dil oyunu yapıyor Han. Bu kavramın başında yer alan “der Bann” kelimesi, Almanca sürgün, yasak, ihraç, vs. anlamlarına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için Han'ın şu eserine bakılabilir: *Psikopolitika*, Metis: 2019, s. 73. —yhn

** “Gesellschaft wechselseitiger Bewertung”. —çn

İnsanın Bütüncül Sömürülüğü

Customer-Lifetime-Value [Müşterinin Yaşam Boyu Değeri] bir insanın tüm müşteri yaşamı boyunca bir firma için temsil ettiği değerdir. Bu kavramın temelinde, insan kişiliğini [*menschliche Person*] ve onun tüm yaşamını saf bir ticari değere dönüştürme niyeti [*Intention*] yatar. Günümüzün hiper kapitalizmi insan varoluşunu tamamen ticari bir ilişkiler ağına eritmektedir. Bugün ticari değerlendirmeden kaçmayı başarabilen bir yaşam alanı kalmamıştır artık.

Artan dijitalleşme de insan yaşamının ticari sömürsünü önemli ölçüde kolaylaştırmakta, genişletmekte ve hızlandırmaktadır. Şimdiye kadar ticari müdahalenin erişemediği yaşam alanlarını ekonomik bir sömürüye tabi kılmaktadır. Dolayısıyla günümüzde yeni yaşam alanları kurmak, hatta insan yaşamının ticari olarak bütünüyle sömürülmesine karşı koyan yeni yaşam biçimleri geliştirmek elzemdir.

Apple'ın New York'taki Flagship-Store'u [amiral mağazası] her bakımdan hiper kapitalizmin mabedini temsil ediyor. Camdan bir küp. İçiyse boş. Yani kendi şeffaflığından başka bir şey sergilemiş olmuyor. Esas mağaza zeminin altındadır. Şeffaflık burada maddi bir şekle bürünmektedir.

Şeffaf Apple-Shop, Mekke'deki siyah örtülü Kâbe'nin mimari/arkitektonik karşıt imgesi. Kâbe kelime anlamı

olarak küp demek. Bu siyah yapı her türlü şeffaflıktan yoksundur. Küp de yine aynı şekilde boştur ve hiper kapitalist düzenin karşısında yer alan teolojik bir düzene işaret etmektedir.

Apple-Shop ve Kâbe iki egemenlik biçiminin göstergesidir. Gerçi şeffaf küp kendini özgürlük olarak sunmakta ve sınırsız iletişimi sembolize etmektedir. Oysa bu şeffaflık bizatihi bir egemenlik biçimidir ve günümüzde dijital bir totalitarizme bürünme yolundadır. Yeni bir egemenliğin habercisidir: hiper kapitalizmin egemenliği. Bugün bütüncül gözetim ve bütüncül sömürüyle gittikçe daha fazla örtüşen bütüncül iletişimi sembolize etmektedir bu.

Kâbe kapalıdır. Yapı sadece din adamlarının erişimine açıktır. Buna karşılık şeffaf küp yirmi dört saat açıktır. Herkes müşteri olarak içeriye girebilir. Birbirine karşıt iki egemenlik düzeni vardır burada: kapatma egemenliği [*Herrschaft der Schließung*] ve açma egemenliği [*Herrschaft der Öffnung*]. Gerçi açma egemenliği diğerinden daha etkili ve verimlidir, çünkü kendini özgürlük olarak sunmaktadır. Hiper kapitalizm cam küple her şeye nüfuz eden, her şeyi aydınlatan ve paraya çeviren bir hiper iletişimi kutsamaktadır. İletişim, ticaret ve tüketim alttaki Apple-Shop bünyesinde bir ve aynı şey haline gelmektedir.

Küresel firmalar tüketim davranışı, medeni durum, meslek, eğilimler, hobiler, ikametgâh ve gelir hakkında veri toplamaktadır. Onların algoritmaları NSA'dan [Ulusal Güvenlik Ajansı] çok da farklı değildir.

Bir mağaza olan dünya bütüncül gözetime [*Totalüberwachung*] dayanan dijital bir panoptikon olarak göstermektedir kendini. Bütüncül sömürü ve bütüncül gözetim

madalyonun iki yüzüdür. Acxiom* insanları 70 kategoriye ayırırken bunu salt ekonomik bir bakış açısıyla yapmaktadır. Yok denecek kadar az bir müşteri değeri taşıyanlara “waste”, yani atık veya çöp denmektedir.

Big Data insan davranışlarını teşhis etmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece gelecek hesaplanabilir ve manipüle edilebilir hale gelmektedir. Big Data kendini son derece etkili ve verimli, psikopolitik bir araç olarak ortaya koymakta ve insanları kukla gibi oynatabilmektedir. Big Data bir egemenlik bilgisi üretmektedir. Bu da muhataplar farkına bile varmadan insan ruhuna [*menschliche Psyche*] müdahale etmeyi ve onu etkilemeyi mümkün kılmaktadır. Dijital psikopolitika insan kişiliğini ölçülebilir ve yönetilebilir bir nesne derekesine indirmektedir. Dolayısıyla Big Data özgür iradenin sonuna geldiğimizin habercisidir.

Egemen, olağanüstü hale karar verendir, sözü anayasa hukukçusu Carl Schmitt'e ait. Daha sonra bu sözünü revize ederek şu ünlü cümleyi kurmuştur: “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ölümümü beklerken şimdi şöyle diyorum: Uzaydaki [*Raum*] dalgaların sahibi kimse, egemen olan odur.” Carl Schmitt'in ömrü boyunca radyo ve televizyondan korktuğu söylenir – manipülatif etkileri dolayısıyla. Günümüzün dijital rejiminde egemenlik cümlesi bir kez daha revize edilmeli: Ağdaki verilerin sahibi kimse, egemen olan odur.

Dijital ağ kişinin total-değerlendirmesini ve total-aydınlatılmasını mümkün kılar. Kişisel verilerin toplanmasının, verilerin saklanması içinde barındırdıkları tehlike yüzünden bugün siyasetten bu pratiği önemli ölçüde sınırlandırması

* Bir veri tabanı pazarlama firması. —ed.n.

beklenmektedir. Schufa Holding ve diğer skor firmaları ayırıcı bir yaklaşım içindedir. Bir kişinin ekonomik açıdan değerlendirilmesi insanlık onuru ideasına aykırıdır. Hiç kimse algoritmik değerlendirmenin nesnesi haline getirilerek aşağılanmamalıdır.

Almanya'da kutsal bir doğallık haline gelen Schufa'nın, bir süre önce sosyal ağları yararlı enformasyonlara göre ayıklamak ve budamak yönünde bir düşünce ortaya atabilmiş olması, firmanın derin niyetini zaten ele vermektedir. Schufa'nın reklam sloganı "Güven uyandırıyoruz" su katılmamış bir kinizmdir.

Schufa gibi firmalar tamamen güven yıkmakta ve bunu denetimle ikame etmektedir. Güvenin anlamı, bir başkası hakkında hiçbir şey bilmiyor olsak da, onunla ilişkimizin olumlu olmasıdır. Güven bilgi eksikliğine rağmen eylemde bulunmayı mümkün kılar. Kişi hakkında baştan her şeyi biliyorsam, güvene gerek kalmaz. Sözgelimi Schufa her gün 200.000'den fazla veri işlemektedir. Sadece bir denetim toplumunda mümkündür bu. Bir güven toplumu Schufa gibi firmalara ihtiyaç duymaz.

Güven, karşılık bulmama, ihanete uğrama ihtimalini barındırır içinde. Ama bu ihanet ihtimali güven için kucuktur. Özgürlük de belli bir risk barındırır içinde. Güvenlik adına her şeyi denetim ve gözetime tabi kılan bir toplum totalitarizme düşer.

Avrupa Parlamentosu Başkanı Martin Schulz dijital totalitarizm tehdidi yüzünden kısa bir süre önce, dijital çağ için bir temel haklar bildirgesinin ivedilikle formüle edilmesinin gerekliliğine işaret etti. Eski İçişleri Bakanı Gerhart Baum da kapsamlı bir veri kullanımı sınırlaması talep etmişti.

Veri totalitarizmini önlemek için yeni, radikal yaklaşımlar elzemdir bugün. Ayrıca kişisel verilerin saklanma sürelerini doldurduktan belirli bir süre sonra otomatik olarak silinmesi amacıyla somut teknik bir imkân bulunması için de enine boyuna düşünülmelidir. Bu pratik, günümüzde veri çılgınlığı yüzünden zorunlu hale gelen büyük çapta bir veri sınırlamasının yolunu açacaktır.

Dijital temel haklar bildirgesi veri totalitarizmini tek başına engellemeyi başaramaz. Bunun yanı sıra bir bilinç ve zihniyet değişimi sağlanmalıdır. Bugün hiçbirimiz dışarıdan yönetilen dijital panoptikonun sadece mahkûmları veya kurbanları değiliz.

Panoptikon bir zamanlar Jeremy Bentham tarafından tasarlanmış olan cezaevi türü bir yapıydı. Dış çemberdeki tutsaklar orada merkezi bir kule tarafından gözetim altında tutuluyordu. Bizler dijital panoptikonda tutsak sayılmayız. Daha ziyade bizatihi failleriz. Dijital panoptikonun inşasına aktif olarak katılıyoruz. Hatta soyunarak, Quantified Self [nicelikleştirilmiş benlik]* hareketinin milyonlarca taraftarı gibi bedenimizi kablolarla bağlayıp onunla ilgili verileri gönüllü olarak ağa yollayarak panoptikonu desteklemiş oluyoruz. Yeni egemenlik bize suskunluk dayatmadığı gibi bizi sürekli paylaşmaya, katılmaya, görüşlerimizi, ihtiyaçlarımızı, arzularımızı ve eğilimlerimizi iletişimin dolaşımına sokmaya, hatta hayatımızı anlatmaya teşvik etmektedir.

Seksenli yıllarda Almanya'da herkes nüfus sayımına karşı barikatlara koşmuştu. Bir vatandaşlık ofisinde bir bomba patlamıştı. Hatta lise öğrencileri bile sokağa çıkmıştı. Kitlesele gösteriler olmuştu.

* Ayrıntılı bilgi için bkz. *Psikopolitika*, Metis: 2019, s. 67. —yhn

Bu tepki bugünkü bakış açısından anlaşılır bir şey değil, çünkü sorgulanan bilgiler zararsızdı – örneğin meslek, okul mezuniyeti, medeni durum veya iş yeri-ne uzaklık gibi bilgiler. Bugün hakkımızda yüz veya bin verinin toplanmasına, yüklenmesine, iletilmesine ve satılmasına hiç itirazımız olmuyor. Kimse barikatlara koşmuyor. Google veya Facebook'a karşı büyük çaplı bir protesto olmayacağı ortada.

Nüfus sayımı döneminde yurttaşların iradesine rağmen onları dinlemek isteyen bir egemenlik mercii olarak devlete karşı konulabileceğine inanılıyordu. O dönem çoktan geride kaldı. Bugün hiçbir cebir, hiçbir emir ve yönerge olmadan gönüllü olarak kendimizi ifşa ediyoruz. Kendimiz hakkındaki her türlü veri ve bilgiyi gönüllü olarak ağa koyuyor ve hakkımızda kimin, ne zaman, hangi vesileyle, hangi bilgiyi edineceğini bilmiyoruz.

Bu denetimsizlik ciddiye alınması gereken bir özgürlük krizine işaret ediyor. Ayrıca gelişigüzel etrafa saçılan veriler yüzünden veri koruma kavramının kendisi de gereksiz hale gelmektedir. Bugün sadece devlet gözetiminin kurbanları değil, aynı zamanda sistemin faal unsurlarıyız. Gönüllü olarak özel koruma alanlarından vazgeçiyor ve kendimizi içimize nüfuz eden ve üstümüze ışık tutan dijital ağlara maruz bırakıyoruz.

Yeni bir üretim biçimi olarak dijital iletişim, koruma alanlarını acımasızca ortadan kaldırmakta ve her şeyi enformasyona ve veriye dönüştürmektedir. Her türlü koruyucu mesafe kaybolup gitmektedir. Dijital hiper iletişimde sapla saman birbirine karışmaktadır. İç ve dış arasındaki sınırlar da giderek geçirgen hale gelmektedir. İnsan kişiliği bütünüyle ağla birleştirilmiş bir dünyada arayüz konu-

mundadır. Bu dijital korunmasızlık hiper kapitalizm tarafından teşvik edilmekte ve sömürülmektedir.

Nasıl bir hayat yaşamak istediğimizi bir kez daha ciddi olarak sormak zorundayız kendimize. İnsan kişiliğinin total/bütüncül gözetimine ve total/bütüncül sömürüsüne kendimizi teslim etmeye devam edip böylece özgürlüğümüzden, onurumuzdan feragat mi edeceğiz? Dijital totalitarizm tehdidine karşı birlikte bir direniş örgütlemenin tam zamanıdır. Georg Büchner'in sözleri güncelliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir: "Tanımadığımız güçler tarafından ipe çekilmiş kuklalarız bizler; hiçiz kendimiz, hiç!"*

* Cümlelerin orijinali şöyle: "Puppen sind wir, von unbekannten Gewalten am Draht gezogen; nichts, nichts wir selbst!" —yhn

Dijital Panoptikonda

Bugünlerde her şey smart [akıllı] oldu. Yakında her şeyin, evet tamamıyla her şeyin, sadece insanların değil, aynı zamanda nesnelerin de birbiriyle ağ bağlantılı olduğu bir Smart City’de [Akıllı Şehir] yaşamaya başlayacağız. Sadece arkadaşlarımızdan değil, aynı zamanda ev araç-gereçlerinden, ev hayvanlarından ve buzdolabındaki gıda maddelerinden de e-postalar almaya başlayacağız. Nesnelerin interneti buna imkân veriyor. Smart City’de hepimiz Google Glass ile yolda olacağız. Her yerde ve her an bizzat sorgulamadığımız yararlı enformasyonlarla donatılacağız. Restorana, bara, konsere kılavuz eşliğinde gideceğiz. Akıllı gözlük [*Datenbrille*] bizim adımıza kararlar da alacak. Hatta bir Dating-App [flört uygulaması] yardımıyla aşk ve seks meselelerinde daha başarılı, etkili ve verimli olacağız.

Görüş alanımız, akıllı gözlük tarafından yararlı bilgileri yakalamak amacıyla taranmaktadır. Hepimiz mutlu birer enformasyon avcısı olacağız. Bu süreçte kendimizi avcı optiğine tabi kılıyoruz. Herhangi bir enformasyon gelmesini beklemediğimiz görüş alanları karartılmaktadır. Mutluluğun bir formülü olarak düşünülebilecek, şeylerde oyalanma [*Verweilen bei Dingen*]* enformasyon avcılığına būs-

* “Verweilen” kavramı için Han’ın şu kitabına bkz. *Zamanın Kokusu*, çev. Şeyda Öztürk, Metis: 2018. —yhn

bütün boyun eğmektedir. İnsan algısı total bir verimlilik elde etmeyi başardı sonunda. Bu verimlilik sayesinde pek dikkate değer olmayan ve enformasyon vadetmeyen şeyler konsantrasyonumuzu bozmayı başaramıyor artık. İnsan gözünün bizzat kendisi etkili ve verimli bir arama motoruna dönüşme yolundadır.

Nesnelerin interneti aynı zamanda tam bir gözetim toplumundan ayırt edilemeyen şeffaflık toplumunu da tamamlamakta ve yetkinleştirmektedir. Çevremizi saran nesneler bizi gözlemlemekte ve gözetim altında tutmaktadır. Bize sürekli olarak enformasyon yollamaktadırlar. Sözelimi buzdolabı yeme alışkanlıklarımızı çok iyi bilmektedir. Ağ bağlantılı diş fırçası ise diş hijyenimizi. Nesneler yaşamın protokolünün tutulmasında aktif bir rol oynamaktadır. Dijital denetim toplumu akıllı gözlüğü de bir gözetim kamerasına, akıllı telefonu ise dinleme işlevi olan bir böceğe dönüştürmektedir.

Bugün gerçekleştirdiğimiz her tık hafızaya yüklenmektedir. Attığımız her adımın rekonstrüksiyonu yapılabilir. Her yerde dijital izler bırakıyoruz. Dijital habitusumuz ağda tastamam kopyalanıyor. Hayatın total/bütüncül kaydıyla [*Totalprotokollierung*] birlikte güvenin yerine tam olarak enformasyon ve denetim geçecektir.

Güven, haklarında pek bir şey bilmesek de başka insanlarla ilişki kurmamıza imkân tanır. Dijital ağ enformasyon edinimini, güvenin sosyal bir pratik olarak gittikçe anlamını yitirmesine izin verecek ölçüde kolaylaştırmaktadır. Güven meydanı denetime bırakmaktadır. Dolayısıyla şeffaflık toplumuyla denetim toplumu arasında yapısal bir yakınlık vardır. Enformasyonun çok kolay edinildiği bir ortamda, sosyal sistem yönünü güvenden denetim ve şeffaflığa doğru çevirmiştir.

Big Brother'ın yerini Big Data almaktadır. Yaşamın kaydının en küçük bir boşluk bırakmadan tutuluyor olması şeffaflık toplumunu tamamlamakta ve yetkinleştirmektedir. Şeffaflık toplumu dijital bir panoptikonu andırır.

Panoptikon fikri İngiliz filozof Jeremy Bentham'ın buluşudur. Filozof, 18. yüzyılda mahkûmların total gözetimine imkân tanıyan bir yapı tasarlamıştır. Hücreler Big Brother'ın her şeyi eksiksiz görmesini sağlayan bir gözetim kulesinin çevresine yerleştirilmiştir. Disiplin amacıyla birbirinden tecrit edilen mahkûmlar birbirleriyle konuşamayacaktı. Buna karşılık dijital panoptikonun sakinleri birbirleriyle yoğun bir iletişim kurmakta ve gönüllü olarak kendilerini ifşa etmektedir. Dijital denetim toplumu yoğun olarak özgürlükten yararlanmaktadır. Böyle bir toplum ancak kendi kendini ifşa ve soymayla mümkündür.

Dijital denetim toplumunda pornografik teşhircilik ve panoptik denetim örtüşmektedir. Gözetim toplumu, o toplum sakinlerinin dış bir zorlamayla değil de, içsel bir ihtiyaçla kendiliklerinden bildirimde bulunduğu, başka bir deyişle özel alanından vazgeçmek zorunda kalma korkusunun gerileyip bu alanı utanmaksızın teşhir etme ihtiyacına boyun eğdiği ve özgürlüğün denetimden ayırt edilemez hale geldiği bir ortamda tamamına ermekte ve yetkinleşmektedir.

Benthamcı panoptikonun Big Brother'ı, mahkûmları sadece dıştan gözlemleyebiliyordu. İç dünyalarında olup bitenleri bilmiyordu. Onların düşüncelerini okuyamıyordu. Buna karşılık dijital panoptikonda insanların düşüncelerine nüfuz etmek mümkün hale gelmiştir. Dijital panoptikonun muazzam etkisi ve verimliliği buradan kaynaklanmaktadır. Toplumun psikopolitik açıdan yönetimi mümkündür artık.

Şeffaflık günümüzde enformasyon özgürlüğü ve demokrasi adına teşvik edilmektedir. Ama esasında bir ide-

oloji, hatta neoliberal bir dispozitiftir bu. Enformasyona dönüştürmek amacıyla her şeyi muazzam bir biçimde dışa yönlendirmektedir. Daha fazla enformasyon ve iletişim günümüzün maddi olmayan üretim tarzında daha fazla üretimsellik, hızlanma ve büyüme anlamına gelmektedir.

Sır, yabancılık veya ötekilik sınırsız bir iletişimin önündeki engelleri temsil etmektedir. Dolayısıyla şeffaflık adına yıkılmaktadır bunlar. Uyum zorgusu şeffaflık dispozitifinden çıkmaktadır. Kapsamlı bir uyum ve uzlaşma elde etmek şeffaflık mantığının bir parçasıdır. Topyekûn bir uyum da bunun sonucudur.

“Yenidil” George Orwell’in gözetim devletindeki ideal dildir. Bu dil, tamamen “eskidilin” yerini almalıdır. Yenidilin tek amacı düşüncenin hareket alanını daraltmaktır. Düşünce suçları, bunun için gerekli olan sözcükler sözlükten uzaklaştırılarak olanaksız hale getirilmelidir. Dolayısıyla “özgürlük” sözcüğü de bertaraf edilir. Sadece bu açıdan bile Orwell’in gözetim devleti, sınırsız bir biçimde özgürlükten yararlanan günümüzün dijital panoptikonundan ayrılmaktadır.

Orwell’in tele-ekranlar ve işkence odalarıyla donanmış gözetim toplumu, görünüşte sınırsız bir özgürlük ve iletişimin hüküm sürdüğü, internet, akıllı telefon ve Google Glass ile donanmış dijital panoptikondan bambaşka bir şeydir. Burada işkenceye yer yoktur, bunun yerine post’lar gönderilmekte ve tweet’ler atılmaktadır. Özgürlükle örtüşen gözetim, özgürlüğü hedef alan gözetimden özsel olarak daha etkili ve verimlidir.

Neoliberal rejimin iktidar tekniği engelleyici ve baskıcı değil, baştan çıkarıcıdır [*seduktiv*]. Akıllı bir iktidar [*smarte Macht*] girmiştir artık devreye. Yasaklamak yerine baştan çıkarmakta-

dır. İtaat yoluyla değil, hoşlanma yoluyla yaptırmaktadır istediğini. İnsanlar egemenlik ilişkilerine, tüketirken veya iletişim kurarken, hatta like butonuna tıklarken tabi olmaktadır. Akıllı iktidar, ruhu [*Psyche*] baskı altına almak veya disipline etmek yerine onun duygularını okşamaktadır. Bu güç bize suskunluk dayatmadığı gibi bizi sürekli paylaşmaya, katılmaya, görüşlerimizi, ihtiyaçlarımızı, arzularımızı ve eğilimlerimizi iletişimin dolaşımına sokmaya, hatta hayatımızı anlatmaya teşvik etmektedir. Günümüzün iktidar tekniği özgürlüğümüzü reddetmemekte veya baskılamamakta, bunun yerine sömürmektedir. Günümüzdeki özgürlük krizinin nedeni de budur.

Orwell'in gözetim devletini belirleyen olumsuzluk ilkesi yerini olumluluk ilkesine bırakmaktadır. Başka bir deyişle ihtiyaçlar bastırılmamakta, tam tersine özendirilmektedir. İletişim baskı altına alınmamakta, tam tersine maksimize edilmektedir. İşkenceyle elde edilen itirafların yerini özel alanın gönüllü olarak sergilenmesi ve ruhun [*Seele*] dijital açıdan ışık altına sokulması almıştır. İşkence odası akıllı telefonla ikame edilmektedir.

Bentham'ın Büyük Birader'i görünmez olsa da, mahkûmların kafasında herşeye kadir varlıktır. Buna karşılık, dijital panoptikonda kimse kendini gerçek anlamda gözetleniyormuş gibi hissetmemektedir. Bu nedenle "gözetim devleti" terimi bugünün dijital panoptikonunu karakterize etmek için uygun değildir. İnsan kendini onun içinde özgür hissetmektedir. Oysa tam da Orwell'in gözetim devletinde olmayan ve hissedilen bu özgürlüktür esas sorun. Direnişin önüne set çeken bu özgürlüktür.

1987'deki nüfus sayımı güçlü protestolarla karşılaşmıştı. Bugün gözetim özgürlükmüş gibi görünüyor. Özgürlük kendini denetim olarak ortaya koyuyor.

Apple'ın 1984 yılında Super Bowl* esnasında ekranda titreşerek parıldayan reklam spotu efsanedir. Apple, Orwell'in gözetim devletine karşı kurtarıcı olarak sahne almıştır. İlgisiz, iradesiz ve isteksiz görünen işçiler uygun adım büyük bir hangara girer ve Büyük Birader'in tele-ekrandaki fanatik konuşmasına kulak kesilirler. O sırada düşünce polislerinin kovaladığı bir kadın koşucu fırtına gibi hangara dalar. Soluk soluğa hedefe doğru koşan kadının elinde bir balyoz vardır. Kararlılıkla Büyük Birader'e doğru koşar ve balyozu muazzam bir hamleyle tele-ekrana savurur, bunun üzerine ekran alevler saçarak patlar. İnsanlar içinde bulundukları donukluktan [Apathie] uyanır. Bir ses müjdeli haberi verir: "24 Ocak'ta, Apple Computer, Macintosh'u sunacak. O zaman 1984'ün neden 1984'e benzemeyeceğini anlayacaksınız." Oysa 1984 yılı Apple'ın mesajının tersine gözetim devletinin sonuna değil, etki ve verimlilik bakımından Orwell'in gözetim devletini kat be kat aşacak olan, yeni tür bir denetim devletinin başlangıcına işaret etmektedir.

Kısa bir süre önce NSA'nın özel belgelerde Steve Jobs'u Big Brother olarak tanımladığı ortaya çıktı. Orada cep telefonu kullanıcılarına "zombiler" denmektedir. Dahası "akıllı telefon sömürüsü"nden söz ediliyor olması da tutarlıdır.

Gelgelelim esas sorun NSA değildir. Sadece Google veya Facebook değil, küresel veri pazarlama firması Acxiom gibi veri şirketleri de veri toplama çılgınlığına yakalanmış durumdadır. Firma sadece ABD'de 300 milyon yurttaşın, yani neredeyse herkesin verilerini elinde bulundurmaktadır. "Size, müşterileriniz hakkında 360 derecelik bir bakış sunuyoruz," Acxiom'un panoptik reklam sloganıdır bu. Edward Snowden bu gelişme dolayısıyla, ne kahramandır, ne de suçlu. Dijital bir panoptikon haline gelen bir dünyada trajik bir hayalettir ancak.

* ABD'de, Amerikan futbolu liginin final maçına verilen ad. —ed.n.

Sadece Ölü Olan Şeffaftır

Bugün hiçbir slogan şeffaflık sloganı kadar kamusal söyleme egemen değildir. Şeffaflık, her şeyden önce de empatik bir tutumla enformasyon özgürlüğü bağlamında yere göğe konamıyor. Ne var ki şeffaflığı sadece yolsuzluğa, kokuşmuşluğa veya demokrasiye indirgeyenler onun menzilini ve etkisini yanlış değerlendiriyorlar. Günümüzde şeffaflık kendini tüm toplumsal, ekonomik ve politik süreçleri etkisi altına alan ve onları esaslı bir değişime tabi kılan sistematik bir zorgu olarak koymaktadır ortaya.

Şeffaflık toplumu bir olumluluk toplumdur. Şeyler, her türlü olumsuzluktan arındıklarında, pürüzsüzleştirildiklerinde, düzleştirildiklerinde sermayenin, iletişimin ve enformasyonun pürüzsüz akışına hiçbir direnç göstermeden eklemlendiklerinde şeffaf hale gelmektedir. Eylemler, hesaplanabilir, yönetilebilir ve denetlenebilir biçimde sürece tabi olduklarında şeffaf hale gelmektedir. Şeyler, tikelliklerini bir yana bırakıp kendilerini tamamen fiyatlarla ifade ettiklerinde şeffaf hale gelmektedir. İmgeler her türlü hermönetik derinlikten, hatta anlamdan kurtulduğunda pornografik hale gelmektedir. Şeffaflık toplumu olumluluğuyla bir aynılık cehennemidir.

İletişim, aynı [Gleiche] aynıyı yanıtladığı, aynıların zincirleme reaksiyonunun vuku bulduğu noktada en yüksek

hızına ulaşmaktadır. Başkalığın, yabancılığın veya Öteki'nin direncinin beraberinde getirdiği olumsuzluk ayınlığının pürüzsüz iletişimine rahatsızlık vermekte ve onu yavaşlatmaktadır. Şeffaflık ötekiliği veya aykırılığı elimine ederek sisteme hız ve istikrar kazandırmaktadır. Ulrich Schacht bir güncesine düştüğü notta şöyle diyor: "Tektip-leştirme* için yeni sözcük: şeffaflık."

Şeffaflık [*Transparenz*] sözcüğü Latince *trans* ve *pare-re*'nin bileşimidir. *Parere*'nin kökensel anlamı, birinin emri üzerine ortaya çıkmak veya görünür olmaktır. Böyle biri görünür hale gelmekte ve itirazsız itaat etmektedir. Şeffaflık sözcüğünün etimolojik kökeninde daha o zamanlardan kalma bir zor kullanma hali vardır. Buna uygun olarak bugün de denetim ve gözetim aracı olarak görev başındadır.

Tuhaftır ki, Almanya Cumhurbaşkanı'nın ZDF ve ARD kanallarının gazetecilerinin sorularını yanıtladığı şu tarih-siz televizyon programı bir polis sorgusunu andırıyordu. Wullf** sürekli olarak, "şeffaflık sayesinde güven yaratmak" istediğini vurguladı. Bu motto kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Güven, bilmekle bilmemek arasındaki bir boşluk durumunda söz konusudur ancak. Baştan her şeyi biliyorsam, güvene gerek kalmaz. Şeffaflık her türlü bilgi yoksunluğunun elimine edildiği bir durumdur. Şeffaflığın hüküm sürdüğü yerde güvene yer yoktur. "Şeffaflık güven yaratır," yerine "Şeffaflık güven yıkar," denmelidir esasında.

Şeffaflık talebi tam da güvenin artık olmadığı yerde sesini yükseltir. Şeffaflık toplumu, yok olan güven yüzünden sırtını

* *Gleichschaltung*. Nazi Almanyası'nda toplumu nazi ideolojisine uygun şekilde düzenleme girişimine verilen ad. —yhn

** Almanya'da, 2010-2012 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapmış olan siyasetçi. —ed.n.

denetime dayayan bir güvensizlik toplumdur. Halkta derin bir güven yaratmış olan ve bunun tadını çıkaran siyasi bir kişilik için şeffaflığın en alçak perdeden bile talep edilmesi bir alçalmadır. En yüksek perdeden dile getirilen şeffaflık talebi, toplumdaki ahlaki temelin kırılğan hale geldiğine, doğruluk ve dürüstlük gibi ahlaki değerlerin gittikçe anlamını yitirdiğine işaret etmektedir. Yıkılmakta olan ahlaki mercinin yerine yeni toplumsal buyruk olan şeffaflık geçmektedir.

Şeffaflık çağrısı bir hızlanma baskısıyla baş başa gitmektedir. Geleneksel partiler, ideolojileri ve güç yapılarıyla fazlasıyla yavaş ve fazlasıyla esneklikten yoksundur. Korsan Partisi'nin* akışkan demokrasisi, parti sistemine dayanan demokrasinin hantallığı, hatta rijitliği karşısında bir karşı etki yaratmak yönünde bir deneme olarak yorumlanabilir. Korsan Partisi'nin web sayfasındaki akışkan demokrasi pratiği son derece somuttur: "Vergi hukuku için SPD, çevre politikası için Yeşiller ve okul politikası için bir kişi olarak Sayın Müller tarafından temsil edilmekten memnuniyet duyarım. Buna karşılık üniversitelerdeki Yüksekokula Kabul Yasasının karar sürecinde bizzat oy kullanmak isterim." Toplantı yapmayan ve buyruk vermeyen akışkan demokrasi [*Liquid Democracy*], edimsel olarak [*Wirklichkeit*] partilere dayanan temsili demokrasiyi yıkmaktadır. Uzman bilgisinin yerini siyasi irade oluşumu almaktadır. Partilerin önemi özel bir kişi olarak Sayın Müller düzeyine kadar inmektedir. Bu durumda da parti olmaktan çıkmaktadırlar.

Şöyle de denebilir: Korsan Partisi bir anti-parti, hatta ilk renksiz partidir. Şeffaflık renksizdir. Bu noktada renklere

* *Piratenpartei*. 2006 yılında Almanya'da kurulan, bilgi toplumunun siyasetini yapma iddiasındaki parti. —ed.n.

ideolojiler olarak değil, sadece ideolojiden azade görüşler olarak izin verilmektedir. Hızlanmanın ve esnekliğin nedeni renklerin duruma göre değişmesidir. Akışkan demokrasi, her ne kadar karar süreçlerine hız kazandırıyor ve onları esnek hale getiriyorsa da, en nihayetinde “beğendim” butonu demokrasinin düzeyine inmektedir.

Dolayısıyla siyaset, mevcut sosyoekonomik ilişkilerin çerçevesini değiştirmeyen, onda ısrar eden ve sadece toplumsal ihtiyaçlara dönük bir yönetime boyun eğmektedir. Şeffaflık da sistemi etkili bir biçimde stabilize etmektedir. Daha fazla enformasyon, tek başına sistemik bir yenilenmeye veya değişime yol açmaz. Şeffaflık, mevcut politik-ekonomik sistemi sorgulayabilecek her türlü olumsuzluktan yoksundur.

Şeffaflık adına özel alanı tamamen feda etmeyi talep ve teşvik eden “Post-Privacy” [mahremiyet sonrası] ideolojisi de daha az naif değildir. Ağdaki bu yeni akımın temsilcilerine şunu söylemek gerekir: İnsan kendisi için bile şeffaf değildir. Ben [*das Ich*], Freud’a göre tam da bilinçdışının sınırsızca onayladığı ve arzuladığı şeyi yadsır. “İd” [*das Es*], Ben’e büyük ölçüde kapalıdır. O halde insan psişesini [*Psyche*] boydan boya kat eden, psişik sistemin kendisiyle uzlaşmasına izin vermeyen bir yarık vardır. Şeffaflık yoksunluğunun toposunu [*Ort der Intransparenz*] oluşturan bu temel yarık, Ben’in kendine şeffaflığını [*Selbsttransparenz*] imkânsız hale getirmektedir. Zorunlu bir yanılsama olarak düşünülebilir bu ancak. Aynı yarık kişiler arasında da söz konusudur. Dolayısıyla kişilerarası [*interpersonale*] bir şeffaflık yaratmak da mümkün değildir. Ayrıca zahmete değer bir şey de değildir bu.

İlişkiyi esas canlı tutan şey Öteki'nin şeffaflıktan yoksunluğudur. Şöyle yazar Georg Simmel: “Mutlak tanımanın, psikolojik tüketme halinin beraberinde getirdiği çıplak gerçek, öncesinde esrikliğe düşmemiş olsak bile bizi ayıltıp ilişkilerin canlılığını felce uğratar. İlişkilerin verimli derinliği (bu derinlik, ifşa edilmiş son noktanın ardında en son bir başka nokta daha olduğunu sezdirir ve kişi onurunu korur) insanı bir bütün olarak kuşatan en sıkı fıkı ilişkide bile kişisel iç dünyaya saygı gösteren, kişiye sorma hakkını kişinin sır tutma hakkıyla sınırlandırma anlamında bir kendine hâkim olmanın ve inceliğin ödülüdür.” Günümüz toplumunu ele geçiren şeffaflık tutkusuna [*Pathos*] karşı mesafe tutkusunu hayata geçirmeyi öğrenmemiz elzemdir.

Ayrıca insan ruhu, başkalarının bakışına maruz kalma kaygısı taşımaksızın kendisiyle baş başa kalabileceği alanlara ihtiyaç duyar. Bütüncül bir aydınlatma, ruhu yakıp kül edecektir. Bütüncül bir şeffaflık ruhun bir tür tükenişine yol açar. Peter Handke'nin düştüğü notun anlamı da bu olsa gerek: “Beni yaşatan şey, başkalarının hakkımda bilmedikleridir.” Tamamen şeffaf olan şey makinedir ancak. Oysa insan ruhu bir makine değildir. Yaşamı yaşam kılan içsel derinlik, kendiliğindenlik ve olaysallık [*Ereignishaftigkeit*] şeffaflığın karşısında yer almaktadır. Hiç şüphesiz insan özgürlüğü de bütüncül bir şeffaflığa imkân tanımaz. Ayrıca şeffaf bir ilişki hiçbir cazibesi olmayan ölü bir ilişkidir. Sadece ölü olan şeffaftır. İnsan varoluşunun şeffaflık zorgusuna adamakıllı direnen olumlu, üretken alanları olduğunu kabul etmek bir Aydınlanma [*Aufklärung*] olacaktır.

Tamamen şeffaf olan şey sadece boşluktur aslında. Bir yığın enformasyon bu boşluğu aforoz etmek için dolaşıma

sokulmaktadır. Dolaşıma ne kadar çok enformasyon soku-
luyorsa, dünya bir o kadar muğlak hale gelmektedir. En-
formasyon yığını karanlığa ışık tutmaz. Şeffaflık ışık değil,
aydınlatmak yerine her şeyin içine nüfuz eden ve her şeyi
saydam hale getiren, ışıksız bir ışımadır. Saydamlık, kâhin-
liğe yol açmaz.

Julian Assange *Philosophie Magazin*'de düşünür Peter
Singer'le gerçekleştirdiği bir söyleşide şaşırtıcı bir kanaati-
ni dile getirir. “Büyük bir şeffaflık dostu” olmadığını söy-
ler. Buna göre Assange kendini, çevreyle ilgili daha fazla
enformasyonun çevreyle ilgili daha iyi kararlar alınmasına
katkıda bulunmayı temsil eden seyreltilmiş bir felsefey-
le” sınırlandırmaktadır. Eyleminin ardındaki motivasyon
bundan ibarettir. Assange günümüzde bir ideoloji olarak
totaliterleşen şeffaflığa kuşkuyla bakmaktadır açıkça. Ayırı-
ca internetin günümüzde “kanser” gibi yayılan, düşünüp
taşınılmış kitlesel bir gözetim sistemi haline geldiğine de
dikkat çekmektedir.

Olası yanlış anlamalara karşı: Yolsuzluk ve kokuşmuş-
lukla mücadele veya insan haklarının savunulması ba-
kımından şeffaflığa itiraz etmek anlamlı değildir elbette.
Buna şapka çıkarılır ancak. Şeffaflık eleştirisi onun ideo-
lojileştirilmesi, fetişleştirilmesi ve totaliterleştirilmesi için
geçerlidir. Öncelikle de şeffaf toplumun günümüzde bir
denetim toplumuna dönüşme tehdidi kaygı vericidir. Sayı-
sız gözetim kamerası her birimizi bir şüpheli haline getiri-
yor. Bedenin içini gösteren tarayıcılar esas yararının ötesin-
de çağımızın bir sembolü haline gelmiş durumda. İnternet
kendini dijital bir panoptikon olarak koyuyor ortaya.

Herkes soyunarak kendini ifşa ediyor – denetim top-
lumunun mantığı budur. Denetim toplumu, öznenin dış

bir zorlamayla değil de, bizzat kendisinin ürettiği bir ihtiyaç doğrultusunda soyunarak kendini ifşa ettiği, başka bir deyişle özel alanından vazgeçme korkusunun bu alanı utanmazca teşhir etme ihtiyacına boyun eğdiği bir ortamda tamamına ermekte ve yetkinleşmektedir. Denetim toplumu, performans toplumundaki verimlilik mantığının izinden gitmektedir. Öz-sömürü dıştan gelen sömürden daha etkilidir, çünkü ona özgürlük duygusu eşlik eder. Performans öznesi kendini yine kendisinin ürettiği, özgür bir zorguya/zorlamaya tabi kılmaktadır. Bu özgürlük diyalektiği de denetim toplumunun temelini oluşturmaktadır. İnsanın kendine ışık tutması başkalarının tutmasından daha etkili ve verimlidir, çünkü özgürlük duygusu eşliğinde gerçekleşmektedir.

Şeffaflık zorgusu en nihayetinde etik veya politik değil, ekonomik bir buyruktur. Işık-tutma sömürüdür. Tepeden tırnağa ışık-tutulan birisi korunmasız bir biçimde sömürünün eline düşmüş demektir. Kişiye aşırı ışık-tutulması ekonomik verimliliği maksimize etmektedir. Şeffaf müşteri ekonomik panoptikonun yeni mahkûmu, hatta *homo sacer*'idir. Şeffaflık toplumunun panoptikonunu disiplin toplumunun panoptikonundan ayıran özellik, şeffaflık toplumunun kelepçelere, duvarlara, kapalı mekânlara ihtiyaç duymamasıdır. Birbirinden yalıtılmış mahkûmların bulunduğu Bentham tarzı panoptikonun tersine, onun sakinleri ağa bağlanmakta ve birbirleriyle yoğun bir iletişime girmektedir. Şeffaflığı güvence altına alan şey, tecridin beraberinde getirdiği yalnızlık değil, tam tersine hiper iletişimdir.

Dijital panoptikonun özelliği/tikelliği, onun sakinlerinin kendilerini teşhir ederek ve soyunup ifşa ederek pa-

noptikonun inşasında ve bakımında bizzat aktif olarak çalışmalarıdır. Bu nedenle günümüzde gözetim, özgürlüğe saldırı* olarak gerçekleşmemektedir. Özgürlük ve denetim örtüşmektedir daha ziyade – tıpkı şeffaf kullanıcının aynı anda hem kurban hem fail olması gibi. Herkes gayretle çalışarak ağların panoptikonunu inşa etmeye katkıda bulunmaktadır.

* İtalic ifadenin Almancası “Angriff auf die Freiheit”tır ve Juli Zeh ile Ilja Trojanow tarafından yazılmış kitabın adıdır aynı zamanda. Han bu kitaba gönderme yapıyor. —yhn

Dataizm ve Nihilizm

Günümüzün veri toplama çılgınlığı sadece NSA'nın bir özelliğı değil. Dataizm olarak adlandırılabilir yeni bir inancın ifadesi bu. Halihazırda da dinsel veya totaliter özellikler kazanmış durumda. Big Data coşkunluğu da dijital çağın bu inancına bağıllığını bildiriyor.

Veriler günümüzde her türlü amaç için toplanmaktadır. Sadece NSA değil, Acxiom, Google veya Facebook da doymak bilmez bir açıklıkla veri peşindedir. Quantified Self hareketinin taraftarları da Dataizm'e yakalanmış durumda. Bütün bedensel parametreleri otomatik olarak kaydeden sensörlerle donatıyorlar bedenlerini. İster vücut ısısı, ister adımlar, ister uyku döngüleri, ister kalori alımı veya kalori tüketimi, isterse de hareket profilleri, hatta beyin dalgaları olsun, her şey ölçülmektedir. Dahası meditasyon esnasında bile kalp atışlarının protokolü tutulmaktadır. Yani gevşeme esnasında bile performans ve verimlilik geçerlidir, ama aslında bir paradokstur bu.

Günümüzde sadece bedeni donatmıyoruz sensörlerle. Sayıları çevremizde giderek artan sensörler bizi verilere dönüştürmektedir. Öte yandan tuhaf bir anlamsızlık duygusu içinde süzülüyor ve paldır küldür hiper aktivitenin ve hiper iletişimin içine düşüyoruz.

Peki, toplanan veriler insanın kendini daha iyi anlamasına katkıda bulunabilir mi? Bu tür kayıtlar insanın kendisine özen göstermesi açısından antik dönemde bile önem taşıyordu. Romalı yazar Tertullian bu durumu *Publicatio sui** olarak adlandırmıştı – insanın kendisini araştırması ve bütün düşüncelerin özensizce yayınlanması anlamına geliyordu bu. Günahkâr kendisini günahkâr olarak ortaya koymalı ve böylece günahından kurtulmalıydı.

Hristiyanlıktaki kendini ifşa etme, daha yüksek bir anlam bağlamı lehine kendine düşkün/egoist [*selbstsüchtige*] Ben'den feragat etmeyle eş-anlı seyrediyordu: *Ego non sum, ego*** . Küçük egodan [*kleine Ego*] feragat etmek yoluyla daha yüksek Ben'e [*höheres Ich*] ulaşılmalıydı. *Publicatio sui*, daha yüksek bir anlam bağlamının yükümlendirdiği bir hakikat pratiğidir, tıpkı antik dönemdeki çileciliğin bir diyet olmaması gibi.

Buna karşılık Quantified Self hareketi bedensel ve zihinsel performansı optimize eden salt bir tekniktir sadece. Ne var ki bu hareketin kendini optimize eden taraftarları aslında kendi kendileri için kaygılanmaktan uzaktır. Kendini referans alan Ego'nun kayıt sistemidir bu.

Sadece egoya dayanmakla anlam elde edilemez. Toplanan veriler, ben kimim, sorusuna cevap vermemektedir. Mobil günah çıkarma kürsüsü olan akıllı telefon kendilik bilgisi sağlamaz ve hakikat yolunu açmaz.

Ne kadar kapsamlı olursa olsun verilerden kendinin bilgisi çıkmaz. Performans ve verimliliğin ötesine geçen sorulara cevap veremez onlar. Veriler bu açıdan kördür.

* Lat. kendini yayımlama. —çn

** Lat. "Ben artık ben değilim." —çn

Onlardan ne anlam çıkar ne de hakikat. Dünyayı da daha şeffaf hale getirmeleri mümkün değildir. Tam tersine her zamankinden daha fazla hayalet etkisi yaratmaktadırlar. Bize de önemliyi önemsizden ayırmak zor gelmektedir. Neredeyse otomatik süreçlere teslim olmuş durumdayız ve ne için olduğunu gerçekten bilmeksizin kendimizi optimize ediyoruz.

Veri bilgisi bilginin sınırlı, eksik bir biçimidir. Nedensel bir bağıntıyı bile açık seçik kılmaktan yoksundur. Big Data mutlak bilgi olduğu iddiasını taşımaktadır. Oysa edimsel olarak mutlak cehalete dönüşmektedir. Big Data içinde insanın yolunu bulması mümkün değildir.

Yoğun, neredeyse saplantılı bir iletişim içindeyiz. İletişimdeki herhangi bir boşluğu katlanılmaz buluyoruz. Daha fazla iletişimle, daha fazla enformasyonla aşmaya çalışıyoruz boşluğu.

Dataizm nihilizmle beraber gelmektedir. Anlam ve bağıntılardan vazgeçmenin bir sonucudur bu, veriler anlam boşluğunu doldurmalıdır. Tüm dünya veriler halinde dağılıp parçalanmaktadır ve bizler bu süreçte daha büyük, daha yüksek bağıntıları giderek daha fazla gözden kaçırmaktayız. Bu anlamda Dataizm ve nihilizm bir madalyonun iki yüzüdür.

Eziyet Çektiren Boşluk

Bedenine çizik atmak günümüzde gençler arasında kitle-sel bir fenomen haline geldi. Almanya’da milyonlarca genç kendini yaralıyor. Kasıtlı olarak kendilerini yaralıyor ve bunu yaptıkları için derin bir rahatlama duyuyorlar. Yaygın yöntem koluna jilet atmak. Çizik atmak gerçek anlamda bir bağımlılık olma yolunda ilerliyor.

Her türlü bağımlılıkta olduğu gibi çizik atma eylemleri arasındaki süre gittikçe kısalmakta ve doz artmaktadır. Dolayısıyla kesikler de derinleşmektedir. Müptelalar “çizik atma baskısı” yaşamaktadır. Kendini yaralama günümüz bireyini karakterize eden ve artış gösteren narsisizmle nasıl bağdaştırılabilir?

Kendini yaralayanlar genellikle depresyon ve kaygı bozukluğundan mustarip. Suçluluk ve utanç duygusu, darbe yemiş özdeğer duygusu [*Selbstwertgefühl*] onlara eziyet etmektedir. Sürekli yaşadıkları içsel boşluk duygusu artık hiçbir şey hissetmemelerine yol açmaktadır. Çizik attıklarında bir şey hissediyorlar ancak.

Depresyonlardan veya Borderline Kişilik Bozukluğu’ndan [BKB] mustarip insanların sık sık şöyle yakındığını duyuyoruz: “Kendimi hissetmiyorum.” Kendini yaralayanların pek çoğu ya depresyonda ya da borderline kişilik

bozukluğu gösteriyor. Anlaşılan o ki, çizik atmak kendi kendini hissetme, kendi kendinle ilgili bir duygu üretme yolunda umarsız bir çaba. Beden kırmızı gözyaşı dökmektedir. Kanıyorum, o halde varım.

Otantiklik neoliberal bir üretim stratejisidir. Ben [*das Ich*], kendi kendisinin girişimcisi olarak sürekli kendini üretme zorgusuna tabidir. Bunu başaramayanlar jilete uzanıyor.

Peki, insana eziyet eden bu boşluk duygusu nereden geliyor? Öncelikle narsisizm ve kendini-sevme [*Eigenliebe*] arasında ayırım yapmak önemli. Bencil özne kendini başkalarından ayıracak sınırlar çizer. Ben'i başkalarından ayıran sınırlar nettir burada. Buna karşılık narsistik kendine dönüklükteyse [*Selbstbezug*], Öteki, [özne] kendi kendisini onda yeniden tanıyana dek bükülür. Narsistik özne, dünyayı kendisinin düşürdüğü gölgeler içinde algılamaktadır.

Bunun vahim sonucu Öteki'nin yok olmasıdır. Kendi'yle Öteki arasındaki sınır belirsizleşmektedir. Kendilik eriyerek dağılır ve bulanık hale gelir. İstikrarlı bir kendilik öncelikle Öteki sayesinde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık ölçü tanımayan narsistik kendine dönüklük bir boşluk duygusu üretmektedir. Ben [*das Ich*], kendi içinde [*im Selbst*] boğulur.

Günümüzde libidinal enerji yatırımları öncelikle Ben'e dönüktür. Ben-libidosunun narsistik biriktirme eylemi, nesne-libidosunun, başka deyişle nesneye yatırılan [*Objektbindung*] libidonun yıkımına yol açmaktadır. Nesne-libidosu nesneye bağlanma üretir, o da bunun karşılığında Ben'i stabilize eder. Ben herhangi bir nesneye bağlanmaktan yoksun kaldığında geri dönerek kendisine çarpar, dolayısıyla korku veya boşluk gibi olumsuz duygular geliştirir.

Günümüzde ben-libidosunun insanı hasta edecek ölçüde narsistik birikimine yol açan pek çok toplumsal buyruk var: örneğin otantiklik buyruğu. Bu buyruk, insanın kendisine uyguladığı narsistik bir zorgu geliştirmekte, yani insan sürekli kendini sorgulamak, pusuya yatıp kendine kulak kabartmak, kendini kuşatma altına almak, özellikle de devamlı kendini suçlamak durumunda kalmaktadır.

Otantiklik en nihayetinde neoliberal bir üretim stratejisidir. Ben kendi kendisinin girişimcisi olarak sürekli *kendini üretme* zorgusuna/zorlamasına tabidir. Kendini üretmeyi başaramayanlar da jilete uzanmaktadır.

Bugün pek çok genç belirsiz korkular yüzünden eziyet çekiyor, başarısızlık korkusu, geri kalma korkusu, hata yapma veya yanlış bir karar alma korkusu, kendi taleplerini karşılayamama korkusu. Kendi yetersizliklerinden utanç duyuyorlar. Çizik atmak bir kendini cezalandırma ritüeli aynı zamanda.

Kendini yaralamanın temelinde yatan özdeğer duygusu yoksunluğu toplumumuzun içinde bulunduğu genel bir tatmin krizine [*Gratifikationskrise*] işaret etmektedir. Her birimizin sevgiye ihtiyacı vardır. Ben'i ancak Öteki'nin sevgisi stabilize eder. Bu nedenle narsistik kendine dönüklüğün denge bozucu bir etkisi vardır.

Stabil bir özdeğer duygusu için kendimi önemli bulmak zorundayım. Ama bunun için başkalarının gözünde önemli olduğumu tasavvur etmeye [*Vorstellung*] ihtiyacım vardır. Belli belirsiz de olsa *önemli olma* duygusu için kaçınılmazdır bu. Kendini yaralamanın sorumlusu var olma duygusundan yoksun kalmaktır. Çizik atmak bir sevgi arayışı çılgılığıdır belki de.

Özdeğer duygusunu kendi kendime üretemem. Bunun için beni seven, öven, hakkımı teslim eden ve bana değer veren başkalarının tatmin merciine muhtacım. İnsanın narsistik tekilleşmesi, Öteki'nin araçsallaştırılması ve bütüncül bir karşılıklı rekabet tatmin iklimine zarar vermektedir.

Performansa odaklı özne hep daha fazlasının üstesinden gelme zorgusu/zorlaması altındadır. Dolayısıyla da en uçta sabit duran bir tatmin noktasına asla ulaşamamaktadır. Sürekli bir eksiklik ve suçluluk duygusu içinde yaşamaktadır. Sadece başkalarıyla değil, öncelikle kendisiyle rekabet halinde olduğu için kendini aşmaya çalışmaktadır.

Ayrıca hiçbir nicelleştirmeye sığmayan birincil tatmin de [*primäre Gratifikation*] bugün daha zor hale gelmektedir. Böyle bir tatminin sonucu örneğin edimsel bir arkadaşlıktır. Dostluk/arkadaşlık [*Freundschaft*], Öteki'yle kurulan ve Ben'i stabilize ederek gerçekleştiren bir ilişkidir. Sosyal medyadaki “arkadaşlar” Öteki'nin olumsuzluğundan yoksundur. Alkış tutan bir kitleden ibarettir onlar. Başkalıklarını Like ile yok etmektedirler.

Boşluk duygusu depresyona yol açmaktadır. Depresif performans öznesi kendi ağır yükünü taşımaktadır. Ben-libidosunun narsistik birikmesi insanı hasta etmektedir. Performans öznesi kendisi yüzünden yorgun, kendisi yüzünden tükenmiş bir haldedir. Kendi kendisinden çıkmayı kesinlikle becerememekte, kendi kendisine dış geçirmekte, dolayısıyla paradoksal bir biçimde kendi içini oymakta ve boşaltmaktadır.

Bu özne [*es*] bir kapsülün içinde kendine tutsaktır ve Öteki'yle olan bağını yitirmektedir. Kendime dokunurum ama kendimi ancak başkasına dokunduğum zaman hissedirim. Öteki, istikrarlı bir kendiliğin oluşumu için kurucudur. Öteki ortadan kalkarsa, Ben boşluğa düşer.

Kimileri kendi bedenini ancak çizik attığında hissetmektedir. Bugün insanın kendi bedeniyle olan ilişkisinin de bozulduğu aşikârdır. Beden tamamen optimizasyon mantığına tabi kılınmaktadır. Bu yüzden insan kendi bedenine yabancılaşmaktadır. İnsanın yuvası olmaktan ziyade ticari bir işletmedir o artık. *Bulimia* ve *anoreksiya* bu gelişmenin patolojik görünümleridir. Çizik atmak insanın kendi bedenini yeniden hissetmesi yönünde umarsız bir çaba olsa gerek.

Günümüzde her türlü yaralanmadan kaçınılmaktadır. Aşk için de geçerlidir bu. Aşka düşmek çok fazla yara anlamına geliyor olsa gerek. Günümüzde fazla risk almıyoruz, çünkü canımızı yakan ve bizi yaralayan kayıplardan korkuyoruz.

Günümüzün iletişimi birbirimizle iyilik, hoşluk, hatta olumluluk [pozitiflik] alışverişi yapmak için pürüzsüz hale getirildi. Üzüntü, keder, yas gibi olumsuz duyguları yansıtmak her dil, her ifade yasaklı.

Oysa yara almayan bir aşk mümkün değildir. Aşk baskın yapar ve bizi yaralar. Bugün yaralanmanın kaynağı olabilecek başkadan/ötekiden bile kaçınılmaktadır. Oysa yadsınan yaralanma geri dönmektedir, hem de insanın kendini yaralaması yoluyla. Başkası tarafından yaralanmaya karşıt olarak kendini yaralama kontrollü bir biçimde gelişebiliyor.

Her türlü olumsuzluğun bertaraf edilmesi günümüz toplumu için karakteristiktir. Her şey pürüzsüz hale getirilmektedir. Pürüzsüz şey, Karşıt'ın [*Gegen*] olumsuzluktan yoksundur. Harici nesne [*Gegen-Stand*]* yoktur

* “Gegen” ve “Gegen-Stand” ve “Objekt” terimleriyle oynuyor Han. “Gegen” karşı, karşıt, karşıtlık anlamlarına gelir. “Gegen-Stand” ise nesne olarak çevrilir genellikle. Kelime anlamıyla “karşıda-duran” demek olan “Gegen-Stand” ile “Objekt”, Kant’ta iki farklı nesneyi temsil eder. İlki görünün nesnesidir. Yani duyuların karşısında duran dışsal, tekil, harici nesne. İkincisiyse yargının kavradığı, içsel, tikel, zihinsel nesne. Han bu ayrıma atıf yapıyor. —yhn

artık. Fransızca bir sözcük olan “objection”un köken anlamı da “itiraz”dır. Buna karşılık pürüzsüz olan ise okşayıcıdır. Bir obje [nesne] değildir. Üzüntü, keder, yas gibi olumsuz duyguları yansıtacak her dil, her ifade yasaklıdır. Çizik atmanın onları dilsizliğinden kurtardığı da söylenebilir.

Depresyonun başarısı Alain Ehrenberg’e göre yitirilmiş çatışmaya dayanıyor. Günümüzün performans ve optimizasyon kültürü çok zaman aldığı gerekçesiyle çatışma üzerine çalışma yapmaya izin vermiyor. Günümüzün performans öznesi iki durum tanıyor sadece: işlevsel olmak veya arıza yapmak. Makinelere benziyor bu açıdan. Makineler de çatışma nedir bilmezler. Ya itiraz etmeden işlevlerini yerine getirirler ya da bozulurlar.

Oysa ilişkiler ve kimlikler çatışmadan doğar. Kişi çatışma üzerine çalışarak büyür ve olgunlaşır. Çizik atmanın baştan çıkarıcı yanı, birikmiş yıkıcı gerilimleri zaman harcayıp çatışma üzerine çalışmaya gerek kalmadan hızla ortadan kaldırmasıdır. Gerilimin hızla ortadan kalkmasının sorumlusu kimyasal süreçlerdir. Bedene ait uyuşturucuların boşaltımı sağlanmaktadır.

Ne var ki gerilimler hızla geri dönmekte, bu da çizik atma baskısını yeniden üretmektedir. Bu sürecin işleme biçimi antidepresanları andırıyor. Onlar da çatışmalı durumları bastırmakta ve depresif performans öznesini hızla yeniden işlevsel hale getirmektedir.

Selfie bağımlılığı da bencillikle ilgili değildir pek. Asla huzura kavuşmayan narsistik Ben’in vitesi boşa almasından ibarettir. İnsanın içsel boşluk yüzünden *kendini üretmeye* çalışması, hiçbir zaman başarıya ulaşmayacak nafile bir çabadır. Yeniden üretilen şey sadece boşluktur. Selfieler boş biçimleri

yansıtan ve boşluk duygusunu keskinleştiren kendiliklerdir.

Selfie bağımlılığını bencillik değil, insanın kendisiyle kurduğu narsistik ilişki üretmektedir. Selfieler içi boşalmış, özgüvensiz kendiliğin güzel, pürüzsüz yüzeyleridir. Günümüzde, eziyet çektiren boşluktan kaçmak için ya jilete, ya da akıllı telefona el atılmaktadır. Selfieler boş kendiliği kısa bir süreliğine güzel bir ışığın içine iten pürüzsüz yüzeylerdir. Ne var ki onları ters çevirdiğimizde, yaralarla kaplı, kanayan arka yüzlerine çarpıyoruz. Yani yaralar selfielerin arka yüzleridir.

Paris'teki intihar saldırısı, kendini hissedebilmek, zarar görmüş özdeğer duygusunu yeniden üretmek, sıkıntı veren boşluğu bombalayarak veya vurarak yok etmek yönünde sapkın bir deneme olabilir mi? Terör psikolojisi selfie ve kendini yaralama psikolojisiyle karşılaştırılabilir mi, çünkü onlar da boş Ben'e karşı tutum almaktadır. Teröristler, kendini yaralayan, başka bir deyişle saldırganlıklarını kendilerine yönelten gençlerle aynı psikogramı paylaşıyor olabilirler mi?

Bilindiği üzere genç kadınların tersine genç erkekler saldırganlıklarını, dışarıya, başkalarına yöneltmektedir. O zaman intihar saldırısı, kendine ve yabancıya yönelik saldırganlığın, kendini üretmenin ve yıkmanın örtüştüğü paradoksal bir eylem olabilir, daha yüksek güçte ama aynı zamanda ültimatoma niteliğinde bir selfie gibi hayal edilen bir saldırganlık.

Bombayı patlatan düğmeye basmak, kamerayı çalıştıran düğmeye basmak gibi olabilir. Bu noktada hayali olan [Imaginäre] hüküm sürmektedir, çünkü ayrımcılık ve umutsuzluktan oluşan gerçeklik yaşanmaya değer değildir artık.

Hoplayıp Zıplayan İnsan

Bir süredir özellikle genç insanların fotoğraf çektirirken çılgınca hoplayıp zıpladıkları sık sık gözlemlenebiliyor. Google'a "insanlar hoplayıp zıplıyor" veya "*people jumping*" gibi anahtar sözcüklerle girildiğinde, bin bir türlü hoplayıp zıplama haline şaşıp kaldığımız sayısız fotoğraf çıkıyor karşımıza. Görünen o ki, kamera karşısında hoplayıp zıplamak bir salgın gibi yayılıyor.

Günümüzde insanlar neden kamera karşısında hoplayıp zıplıyorlar? Yorgunluk ve depresyondan mustarip değil miyiz? Sevinçten ve mutluluktan mı hoplayıp zıplıyorlar böyle? Hoplayıp zıplama toplumumuzda giderek artış gösteren canlılığın ifadesi mi? Yoksa bu hoplayıp zıplamalar narsistik egonun patolojik seğirmeleri mi daha çok?

Fotoğraflar eskiden öncelikle anı amacına hizmet ederken efendi pozlar verilirdi. Kimsenin aklına hoplayıp zıplamak gelmezdi. O zamanlar, öncelikle, daha sonra hatırlanmak istenen anları yakalamaktı amaç. İnsan, olayın lehine geri planda kalırdı. Anıya dönüşecek ânın veya vesilenin önüne geçilmezdi. Kimse kendini sergilemek bir yana, göstermek niyetini bile taşımazdı. Kimsenin dikkat çekmek gibi bir derdi yoktu. Yani o fotoğraflar sergi değeri değil, kült değeri taşıyordu.

Walter Benjamin *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit* [Teknik Olarak Yeniden Üretilirlik Çağında Sanat Yapıtı] başlıklı ünlü yazısında, fotoğraf sanatındaki sergileme değerinin kült değerini geriye ittiğine işaret eder. Ama yine de kült değerinin hiç direnç göstermeden geri çekilmediğini, son bir siperle sığındığını söyler. “İnsan yüzüdür” bu siper. Dolayısıyla eski fotoğraf sanatının merkezinde portrenin olması rastlantısal değildir. Görüntünün kült değeri son sığınağını uzaktaki veya ölmüş sevilenlerin anı kültüründe bulmuştur. Eski fotoğraflarda bir insan yüzünün uçucu, üstünkörü ifadesinde aura (biriciklik hâlesi) son bir kez daha aniden parlamaktadır. Onların hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak melankolik güzelliği buradan gelmektedir. Ancak insan yüzünün fotoğraf sanatından geri çekildiği noktada sergileme değeri kült değerine galip gelmiştir.

Kültün hizmetinde olan nesneler için var olmaları, sergilenmeleri ve görülmelerinden daha önemlidir. Onların kült değeri var olmalarına bağlıdır, sergilenmelerine değil. Buna karşılık her biri bir meta haline gelmiş olan nesnelerin sırf *var olmak* için illa sergilenmek zorunda olduğu toplumumuzda sergi değeri kendini mutlaklaştırmaktadır. Kendi içinde dinginliğe sahip olan [*bei sich verweilt*], kendinde kalan hiçbir şeyin değeri yok artık. Nesnelerin değeri, sergilendiklerinde ve görüldüklerinde artmaktadır ancak. İnsanlar da metalar gibi davranmaktadır. Onlar da sergi değerini yükseltmek için kendilerini sergiliyor, üretiyorlar.

Kült değeri olan insan siması günümüzde fotoğraf sanatını tamamen terketmiş durumda. Facebook çağı insan simasından bir *face* yapmakta, bu da tamamen onun sergi-

lenme değerinden doğmaktadır. *Face*, bakışın aurasından yoksun, sergilenen bir yüzdür. İnsan yüzünün metalaşmış biçimidir. Bakış [*Blick*] içsel bir derinlik, bir sakınganlık, bir mesafelenme barındırır içinde. Dolayısıyla bakış sergilenabilir değildir. Yüzün, *face* olarak ticarileşme sürecine girmesi için onun yok edilmesi gerekir.

Sergileme çılgınlığı insanların günümüzde neden kamera karşısında hoplayıp zıpladığını anlaşılır kılıyor. Anı kültü için geçerli olan an veya olay yok olup gidiyor. Herkes öne çıkıp kendini sergileme derdinde. Öyle ya, marka olmam lazım. Dolayısıyla fotoğraf sanatı dünyadan yoksun hale geliyor. Dünya, egoların güzel vitrinleri düzeyine iniyor.

Günümüzde anıdan, öyküden ve tarihten yoksun bir fotoğrafçılık, adeta sürekli hoplayıp zıplama halinde bir fotoğrafçılık, bambaşka bir zaman yapısı olan bir fotoğrafçılık, zamansal enginlik ve derinlikten yoksun bir fotoğrafçılık, gelgeç duygu anına dayanarak yükselen bir fotoğrafçılık, anlatısal [*narrativ*] değil, göstermeci [*deiktisch*] bir fotoğrafçılık doğmaktadır. Hoplayıp zıplama anında tüm beden kendine işaret eden bir işaret parmağı gibi devreye girmektedir adeta.

Fotoğraf sanatının özü Roland Barthes için “Böyle olmuştu,” cümlesidir. Ona kült değerini veren de budur. Buna karşılık dijital görüntü yaştan, yazgıdan ve ölümden yoksundur. Onun özelliği sürekli bir var olma ve şimdiki zaman halidir. Artık bir anı aracı değil, vitrin gibi bir sergileme aracıdır o.

Nietzsche *Das Heimweh ohne Heim – Der Wanderer* [Sılasız Sila Özlemi – Gezgin] başlıklı fragmanında şöyle yazar: “Bir zamanlar onların yoktan var ettikleri Tanrı – ama

ne mucize! Şimdiyse onlar için yok hükmünde. Alelacele hoplayıp zıplayan örümcek maymunları.” Nietzsche, hoplayıp zıplayan bu örümcek maymunlarını “son insanlar” olarak da adlandırmıştı. Onlar da “istekleri ve isteksizlikleriyle o anın kazıklarında oradan oraya hoplayıp zıplayan soğuk ve sevimsiz sürüye” benziyordu. Nietzsche’nin “son insanları” bugün kamera karşısında hoplayıp zıplıyor. Yeni bir insan doğuyor: Homo saliens – hoplayıp zıplayan insan. Bu kavram ses açısından Homo sapiens ile akraba olsa da, Homo sapiens’in özelliği olan idrak [*Einsicht*] ve bilgelik [*Weisheit*] erdeminden nasibini alabilmiş değil. Dikkat çekmek için hoplayıp zıplıyor.

Mülteciler Nereden Geliyor?

2008'deki finans krizinde sıkıntıya düşen bankaları kurtarma girişimleri süratli ve sansasyoneldi. AB devletleri onları 1,6 trilyon Avro ile iflastan kurtardı. Vergi mükelleflerinden gelen 1,6 trilyon Avro AB'nin gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 13'üne denk geliyor. Finans krizi sadece Almanya'da 187 milyar Avroya mal oldu.

Bankaların hayatta kalması söz konusu olduğunda, Avrupa kararlı ve son derece özverili bir tutum sergiledi. Buna karşılık insan hayatı tehlikeye düştüğünde, o kadar kararlı bir tutum sergilemiyor. Angela Merkel'in salı günü mülteci yardımına yönelik açık itirafı bir istisnadır. Ayrıca mülteci kriziyle birlikte, insanların kitlesel olarak kaçtıkları sefaletten Batı'nın ne ölçüde sorumlu olduğunu da anımsamak gerek.

Mültecilerin çoğunluğunun Akdeniz üzerinden botlarla Avrupa'ya gelmek için terkettiği kıta olan Afrika'yla ilgili birkaç gerçek: Afrika'ya tarifsiz acılar getiren Avrupa sömürgeciliği aslında uluslararasılık ölçüsüne genişletilmiş rafine biçimiyle bugüne kadar devam edegeldi. Avrupa'nın sömürgeci güçleri bir zamanlar Afrika kıtasını keyfi ülke sınırlarıyla parçalayıp bölüşüyor ve böylelikle çatışmalara sebebiyet veriyorlardı. Avrupalılar ve ABD,

sömürgeci egemenliğin sona ermesinden sonra da kendi çıkarlarını hayata geçirmek niyetiyle on yıllarca despotları desteklediler. Şimdi de Afrika'yı siyasi istikrarsızlığa sürükleyen ve binlerce kurbana mal olan savaşlara sebebiyet veren bir açgözlülük içindeler, ucuz hammadde açgözlülüğü. Kongo gibi devletler savaş ağalarının çocuk askerlerle kontrol altında tuttuğu hâkimiyet bölgelerine bölünerek parçalanıyor. Bu savaş ağaları, hammaddeden başka bir şeyle ilgilenmeyen Batılı firmalarla iş tutuyor. Etnik çatışmalarsa tali sahnelerden ibaret.

Akıllı telefonlar, tabletler veya oyun konsolları gibi yapıp tuttuğumuz ürünlerin içinde saklı olan nadir metaller feci çalışma koşulları altında çıkarılıyor. Ağırlıklı olarak Çin'de gerçekleştirilen bu sömürde tüm endüstri ülkelerinin payı var. Batı'nın refahı, başkalarının sefaletine dayanıyor, küresel kapitalizmin kurucu asimetrisidir bu. Tahakküm ve adaletsizlik sisteme içkin. Küresel refah, kapitalizmin mantığıyla çelişecektir elbette.

Fransa 2013'te silahlı güçlerini Mali'ye gönderdi. Amaç sözümona İslamcı teröristlerle mücadeleyleydi, oysa burada da yeraltı zenginlikleri büyük bir rol oynuyordu. Fransa'nın devasa devlet firması Areva, komşu ülke Nijer'de Avrupa'nın nükleer gücü için uranyum çıkarıyor. Bu süreçte oluşan atıklar etrafa saçılıyor. Radyoaktif ışınların sirayet ettiği toz bulutları ülkenin üzerinde süzülüyor. Daha 2010'da yayınlanan bir Spiegel haberinde "Areva Kliniği"nin uranyum kaynaklı kanser tehlikesini gizlediği ve kanser ölümlerini sıtma hastalığı kılıfına soktuğu gündeme gelmişti. Jean Ziegler *Wir lassen sie verhungern. Die Massenvernichtung in der Dritten Welt* [Onları Açlıktan Öldürüyoruz. Üçüncü Dünyada Kitlel İmha] başlıklı kitabında,

dünya çapında açlık felaketlerinin nasıl meydana geldiğini etkileyici bir biçimde ortaya koyuyor. Bu felaketlerin kaynağında genellikle güney ülkelerinin pazarlarını kıtalara-rası büyük gıda firmalarına açmak isteyen IMF politikaları var. Oysa serbest ticaret yerli ekonomiyi mahvediyor, açlık ve ölüme yol açıyor. Yeni bir tekniğin yardımıyla dünyadaki açlıkla mücadele etmek isteyen Milano Fuarı bu açıdan saf bir kinizmdir.

Veya Doğu Avrupa: NATO 1999'da Kosova Savaşı'nda ülkeyi BM yetkilendirmesi olmaksızın bombaladı, Almanya'nın silahlı kuvvetleri de hava saldırılarında bulundu. Ancak federal hükümet ülkenin yeniden inşası yönündeki vaadini yerine getirmedi. Hükümet şimdi de Kosova'dan gelen göçmenleri geri gönderiyor.

Veya Orta Doğu'yu alalım: Avrupa'nın 2011'de Libya'da gerçekleştirdiği askeri müdahale ülkeyi kaosa sürükledi. Bugün Irak'taki kaosun müsebbibi, Batı'nın parlak yalanlarla gerekçelendirdiği Irak Savaşı'dır. Irak etnik ve dini açıdan yüksek çatışma potansiyeli taşıyan istikrarsız bir yapıydı, tıpkı 19. yüzyıldaki Afganistan gibi İngiliz sömürgeciliğinin bir ürünü. Afganistan'daki iç savaş, Sovyet işgalıyla birlikte ABD'nin desteklediği mücahitlerle Sovyetler Birliği arasındaki bir vesayet savaşına dönüştü.

Şimdi insanlar Taliban'dan kaçıyor. Ama Batı burada da büsbütün masum değil. Stanford Üniversitesi ve New York Üniversitesi hukukçularının *Living Under Drones* [*Dronlar Altında Yaşamak*] başlıklı araştırmasından çıkan sonuç, önleyici müdahale kapsamında dronlar kullanılarak düzenlenen öldürücü saldırıların terör tehdidini azaltmadığı yönünde. Hatta dronların devreye girmesiyle birlikte ölümlerde artış var, çünkü bu durum intikam ve nefreti

köröklüyor. Ne kadar çok sivil öldürülüyorsa bir o kadar terörist türüyor. Ve gündelik hayat korku tarafından belirleniyor.

Şu sıralar en büyük tehdit “İslam Devleti” hiç kuşkusuz – Irak Savaşı’yla birlikte ona da zemin hazırlanmış oldu. Ayrıca radikal İslamcılıkla neoliberal kapitalizmin aynı madalyonun iki yüzü olduğunu hesaba katmak gerek. El Kaide’nin “Siz hayatı seviyorsunuz, biz ölümü,” sözü, ne pahasına olursa olsun uzatmak istediği yaşamı tamamen anlamsızlaştıran bir sağlık histerisiyle baş başa giden tüketim toplumunun ve radikal İslam’ın birbirlerini koşullandırdığına dikkat çekiyor. Ve tek başına para, kimlik kurmayı başaramaz. Toplumun kaybedenleri sadece kimliksiz değil, aynı zamanda umutsuz da. Almanya’da çokça konuşulan, işsizlik oranının yüksek olduğu küçük kenti Dinslaken’den gençlerin cihada katılması bunun en canlı örneği.

Son olarak da Suriye: Oradaki iç savaş, Rusya, İran, ABD ve Körfez ülkelerinin bulaştığı bir vesayet savaşına doğru gidiyor. Burada da petrol rezervleriyle Körfez ülkelerinin küresel kapitalizmin ileri karakolları olduğunu hesaba katmak gerekiyor. Ve tabii Asya ve Afrika’dan gelen milyonlarca göçmenin oralarda refahı ayakta tutmak uğruna köle gibi çalıştırıldığını da.

Coşkuyla karşılanan Hoşgeldiniz Kültürü*, mültecileri tezahüratla karşılayan duygudaşlık veya kimi AB ülkelerinin sorumluluğu paylaşmadıkları yönündeki suçlamalar esas sorunu çözmiyor. Ayrıca duygular miyoptur ve ça-

* Alm. *Willkommenskultur*. Son yıllardaki yoğun mülteci akını sürecinde, Alman hükümetinin resmi politikaları kapsamında başlatılan, yeni gelenlerin hayatını ve uyumunu kolaylaştırmaya yönelik bir girişim. —ed.n.

buk sönmölenirler. Sadece akıl [Vernunft] görebilir ileriye, şu anda eksik olan da siyasi akıldır. Yükün paylaşılması konusundaki bitmek bilmeyen tartışmalar siyaset yokluğunun örtölmesinden başka bir şey değildir. Ve sınırlara çit çekmek, polis eylemi olarak mültecileri suçlu ilan eden bir siyasettir. Suriye'deki vesayet savaşına ve mültecilerin tarifsiz sefaletine aklın kılavuzluğunda kararlı bir tutum son verebilir ancak. Bu anlamda Avrupa kendine daha fazla güvenmeli ve kendi tarihinden yola çıkarak dünya için daha fazla siyasi sorumluluk üstlenmelidir. Aksi takdirde günün birinde fena bir uyanış olur.

Vahşilerin Yurdu

Kant'ın ünlü yazısı *Zum ewigen Frieden* [*Ebedi Barış Yolunda*] günümüzde, evet tam da günümüzde, bütün dünyada artan çatışmalar ve keskinleşen mülteci krizi dolayısıyla olağanüstü bir öneme sahip. Düşünürün talebi olan akıl [*Vernunft*], bugüne kadar güncelliğinden bir şey yitirmedi. Aklın kılavuzluğundaki Aydınlanma hâlâ devam ettirilmesi gereken bir süreçtir.

Pek çok kişi dünya çapındaki çatışmalar yüzünden, insanlığın aklın doğru kullanımından hâlâ çok uzak olduğunu, hatta henüz aklın yanına bile yaklaşmadığını acı bir biçimde hissediyor. Kant için akıl, bir doğa hali olan savaş haline son veren ve barış halini “dolaysız bir görev” addeden güçtür. Kant'ın önerdiği milletler cemiyeti aklın kılavuzluk ettiği bir “Barış Birliği”dir (*foedus pacificum*). Bu kavramı “Barış Sözleşmesi”nden (*pactum pacis*) ayıran nokta, onun bir doğa hali olarak savaş halini nihai olarak sonlandırması değil, sadece bir savaşı sonlandırmasıdır: “Devletler olarak milletler de bireyler gibi düşünülebilir, doğal halleri içinde yan yana durmakla bile birbirlerini zedeleyen ve her biri kendi güvenliği uğruna diğerinden yurttaşlık anayasasına benzer, herkesin hakkının güvence altına alındığı bir anayasaya bağ-

lanma talebinde bulunan ve bulunması gereken bireyler olarak. İşte o zaman buna milletler cemiyeti denebilir.”

Riyakâr bir tutumla da olsa savaşı savunmak için haklı gerekçeler bulma çabası Kant için, “insanın içinde, her ne kadar o esnada uyuyor olsa da içinde taşıdığı ve bir gün kötü ilkenin üstesinden gelebilecek daha büyük ahlaki bir eğilim bulunduğunun” kanıtıdır, zira “aksi takdirde”, diye devam eder Kant “birbirlerine saldırıp cenk etmek niyeti taşıyan devletler hukuk sözcüğünü ağızlarına almazlardı”.

Barış, Kant’a göre “savaşla birlikte var olması mümkün olmayan ve er geç her milleti ele geçirecek olan ticaret ruhuyla” da korunup geliştirilir. “Paranın gücü” devleti, ticaret için zararlı olan savaşı püskürtmeye zorlamaktadır. Ne var ki bu barışın kaynağı “ahlaki itkiler” değil, “karşılıklı bencilliktir”. Burada barışın korunmasını akıl değil, tersine “insani eğilimlerdeki mekanizma” sayesinde “doğa” sağlamaktadır. Buna karşılık akıl bencillige göre davranmaz. Bu nedenle öznel “eğilimlerin” karşısında yer almaktadır.

Serbest ticaret bölgesi olarak, devletin ulusal çıkarlarını temsil eden hükümetlerin arasındaki bir sözleşme topluluğu olarak AB, Kant açısından bir akıl yapısı olamazdı. Akıl ancak bir sözleşme topluluğu olarak AB’nin insan onuru veya eşitlik gibi hümanist değerleri, yani ahlakiliği taahhüt altına alan demokratik bir anayasa topluluğuna taşındığı uğrakta kendini toparlayabilir. Ne var ki, bugünkü AB’de de baskın olan “paranın gücü”, “ticaret ruhu” bu yolda engel teşkil etmektedir. AB günümüzde sermayenin hegemonyası olarak kendini dayatan paranın gücünü geriletmediği takdirde aklın yönettiği bir anayasa topluluğuna dönüşebilir ancak.

Kant’ın ebedi barış ideası genel “konukseverlik” talebiyle doruğuna ulaşır. Buna göre her yabancının başka bir

ülkede kalma hakkı vardır. “Bulunduğu yerde barışçıl bir davranış sergilediği sürece” düşmanca bir muamele görmeksizin orada konaklayabilir. “Dünyanın herhangi bir yerinde bulunma hakkına hiç kimse bir diğ erinden daha fazla sahip değildir,” der Kant. Kant’ın işaret ettiği üzere dünyanın küreselleşmesi kozmopolit bir anayasayla başa baş gitmek zorundadır.

Kant her şeyden önce, “uygar, özellikle de ticaret yapan devletlerin konuksever olmayan tutumu”na gönderme yapmaktadır. “Onların yabancı ülkeleri ve milletleri ziyaret ettiklerinde (ki bu onlar için fethetmekle aynı şeydir) kanıtladıkları adaletsizliğin ürkütücü boyutlara ulaştığını”! söyler. Kant burada Avrupa devletlerini son derece gaddar sömürü seferleri ve insanı hiçe sayan kölecilikleri yüzünden keskin bir dille teşhir etmektedir. Kant’a göre onlar “haksızlığı su gibi” içmekte ve “kendilerini seçilmişlerin peşin haklılığı içinde görmek” istemektedirler. Yabancı ülkelerde bir konuk gibi değil, haydut gibi davranmaktadırlar. Kant, bugün Avrupa’ya ayak basan mülteciler veya sığınmacıların, “Avrupa vahşilerinin” tersine konuk olarak davrandıklarını ve barışçıl olduklarını iddia edebilirdi pekâlâ.

Konukseverlik insan sevgisine dayanan ütöpik bir tasarım değil, tersine bizatihi aklın zorlayıcı bir ideasıdır: “Daha önceki makalelerde olduğu gibi burada da söz konusu olan filantropizm değil, haktır, dolayısıyla burada konukseverlik yabancı nın, başkasının toprağına ayak basması yüzünden düşmanca muamele görmeme hakkıdır.” Konukseverlik [Wirtbarkeit] “hukukun hayali ve akıldışı bir tasarımı değil, tersine hem yazılı olmayan davranış ve eylem kurallarının, hem de uluslararası hukukta kamusal

insan hakları ve dolayısıyla ebedi barış yolunda devletin zorunlu bir tamamlayıcısıdır, ebedi barışa yaklaşmaktaki devamlılık da ancak bu koşul altında cazip kılınabilir.” Bugünkü mülteci krizinde kimi Avrupa devletlerinin konuk-sever olmayan tavrı büyük bir tehlike oluşturmakta, aynı suçun yeniden işlenmesine dönük hassas bir duruma işaret etmektedir. Yeni bir barbarlıkla aynı anlama gelir bu.

Akıl, Kant’ın anladığı anlamda o aklın sahiplerini kendi çıkarlarının üstüne yükselten tümel bir kural [*allgemeine Regel*] formüle etmektedir. Bugün AB’nin mülteci politikası üye devletlerden bazılarının akıldışılığı, kendi çıkarlarına bencilce sarılmaları yüzünden başarısız olma tehdidi altındadır. Bencillik aklın değil, anlama yetisinin* bir kategorisidir. Bencillik yönelimi pekâlâ rasyoneldir, ancak akılcı değildir. Ahlaki olmaktan yoksundur. Bencillğe yönelenler “ahlaki itkilerle” davranmazlar. Bencillik aklın lehine aşılması gereken insani bir eğilimdir. Eğilimler bizi özgürlükten yoksun bırakır. Sadece yasa koyucu nitelikteki ahlaki akıl özgürlük vadeder. Mülteci krizi vesilesiyle yakınlarda şu iddia atıldı ortaya: “Sadece acıma hissiyle yetinenler anlama yetisinden yoksundur.” Kant’ın buna yanıtı “Sadece anlama yetisine sahip olanların akli yoktur,” olurdu. Hatta birisi çıkıp anasız babasız kalmış mülteci bir çocuğun mâl olduğu yüksek bedele işaret edecek olsa, Kant da kesinlikle onun mutlaka korunması gereken onu-

* Alm. *Verstand*. Anlama yetisi, anlak ya da anlayış olarak çevrilen bu kavram Kant’ta olguları algılayıp ayırdetme yetisi anlamında kullanılmıştır. Kavram ve kategorilerin, yani ontolojik yüklemelerin nesnelere yargılar aracılığıyla bağlandığı bilme yetisi olarak *Verstand*, nesneleri bilir daima. Bu yönüyle soyut-somut karakterdedir. Akılsa (*Vernunft*) ondan farklı olarak saf ve soyuttur ve sadece kendi nesnelerini bilir ve üretir. Yani ideaları. —ed.n.

runa işaret ederdi. Bedel anlama yetisinin kategorisine girer, buna karşılık onur aklın kategorisine.

Ticaret birlikleri bugün ısrarla Almanya'nın göçten kazanç sağlayacağına, mültecilerin kalifiye eleman eksikliği ni gidereceğine ve hatta ülkeye demografik bir gençleşme armağan edeceğine, yani ülkeye zarardan çok yarar getireceğine işaret ediyor. Kesinlikle olabilir bu. Ancak mültecilerle kuracağımız ilişkinin niteliğine dair tartışma yarar hesabının ötesinde yürütülmelidir.

Yarar sorusu akılcı bir kararı rasyonel bir hesap derekesine indirir. Hesaplayıcı anlama yetisinin karşısında ahlaki aklın önceliği olmalıdır. Ahlakilik ilkesel olarak iş ve hesaptan ayrılır. Belli bir açıdan kördür o. Ona yoldan çıkmayan bir güç ve insaniyet veren tam da bu yönüdür.

Günümüzün hiper kapitalizmde sadece bedel geçerlidir. Orada onura yer yok. Sermaye bugün her şeyi kendine tabi kılıyor. Lifetime value, yaşamın her ânı ticarileştirildiğinde bir insandan müşteri olarak çekilen değerlerin toplamı anlamına gelmektedir. İnsan birey burada müşteri değerine veya piyasa değerine indirgenmektedir. Kavramın temelinde insanın tüm kişiliğini, tüm yaşamını katıksız bir ticari değere tercüme etme niyeti yatıyor. Hiper kapitalizm insan varoluşunu da ticari bir ilişkiler ağında tamamen eritiyor. Günümüzde ticari değerlendirmeden kaçabilen hiçbir yaşam alanı yok artık. Hiper kapitalizm tüm insani ilişkileri ticari ilişkiler haline getirmektedir. İnsanın elinden onurunu almakta ve yerine tamamen piyasa değerini koymaktadır. Dünya bugün tek bir mağaza haline gelmiş durumda. AB, Avrupa mağazası olarak kapılarını mültecilere sonuna kadar açar mı? Ancak mülteciler bir mağazanın parçası olmasalar gerek.

Almanya ancak tutarlı bir tutumla insan onuru gibi ahlaki değerlerinin izinden gittiği takdirde yerini koruyabilir ve kendini aklın yönettiği bir kültür ulusu olarak kabul ettirebilir. Yükümlülüğümüz sadece dayanışma ve duygudaşıktan ibaret değil, öncelikli yükümlülüğümüz akıldır. Akıl sadece duygudaşıktan çok daha istikrarlı ve güvenilirdir. Hatta mülteci krizi, Almanya için dünyaya ahlaki anlamda yetişkin, aklın hüküm sürdüğü, güvenilir bir ülke olduğunu kanıtlamak yönünde büyük bir tarihsel fırsattır.

Mülteci krizi bakımından her türlü popülizm akla ihanettir. Viktor Orban gibi politikacılar da tamamen akla veda etmekte ve yeniden şu “Avrupalı vahşiler” derekesine düşmektedir. Mültecilere saldıran ve hiç utanıp sıkılmadan onlara şiddet uygulayan radikal sağcılara gelince, onlarda da Kant’ın ifadesiyle “insanlığın kabalığı, yontulmamışlığı ve hayvani değersizliği” ortaya çıkmaktadır.

Kant şimdiye kadar pek dikkate alınmayan ve “Ebedi Barış” yazısının “Ebedi barış amacıyla ahlak ve politika arasındaki uyumsuzluğa dair” başlıklı “ek”inde politika ve ahlakın mutlaka kaynaştırılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ahlak Kant için “kayıtsız şartsız buyurucu yasaların özü”dür. Gerçek politika “ahlaka olan bağlılığını bildirmeden tek bir adım atamaz”. Bu açıdan bugün de ahlak ve politika arasında büyük bir uyumsuzluk var, politika aklın yasalarına değil, yalnızca ekonomik zorunluluklara boyun eğmektedir. Ekonomi aklın bir kategorisi değildir. “Bir düsturlar teorisi niteliğindeki bilgelik-öğretisi [*Klugheitslehre*]*, yarar hesabına dayalı amaçlar için en elverişli araçları seçmek üzere” ahlaktan kaçmaktadır.

* Latincesi “*prudencia*” olan Aristotelesçi *phronesis* kavramının Almancası *Klugheit*’tir. —yhn

Politika günümüzde, Luhmann'ın sistem teorisi diliyle ifade edecek olursak bir alt (parça) sistem haline gelerek körelmektedir, bu alt sistemin aracı güçtür, buna karşılık tüm toplumsal alanları alt sisteme dönüştürerek kendine eklemleyen ekonomi bir süper sistem haline gelme yolunda gelişmektedir. Bu süper sistem ahlak sistemine bile el koymuş gibi görünüyor, zira bugün bir miktar ahlak iyi satmıyor değil. Üst sisteme tabi olan bir alt sistem olarak politikanın tamamen ekonomiye bağımlı olması yüzünden onun üzerinde pek bir etkisi olduğu söylenemez. Politik alt sistemin içinde yer alan mevcut eyleme imkânları sadece gücün ve iktidarın ayakta kalmasına indirgenmiş durumda. Dolayısıyla iktidarda kalmak için tüm araçlar devreye sokuluyor. Hatta herhangi bir vizyon, iktidarın gücünün devamı karşısında engelleyici etki yaratabiliyor.

Politika yeniden “ahlakilik itkileri”ne ve onları temsil eden dayanışma, adalet, insan onuru gibi değerlere tabi olmak zorunda olsa gerek. Bunun için de “ paranın gücü”, sermayenin hegemonyası geriletilmek veya en azından arka plana atılmak zorunda olsa gerek. Her türlü ahlakilikten yoksun olan politika AB'yi bir pazar veya gittikçe büyüyen adaletsizliğiyle bir mağaza derekesine düşürmektedir. Ne var ki bir mağaza bir konukevi değildir. Avrupa kendini ivedilikle “ticaret ruhu”nun, bencilliğin üstüne yükseltmeli ve bir konukevi olabileceğini göstermelidir.

Mülteci Kimdir?

Hannah Arendt'in 1943'te *The Menorah Journal* dergisinde yayımlanan bir makalesi "We Refugees" [Biz Mülteciler] başlığını taşımaktadır. Yazar orada geleneksel mülteci kavramıyla yüreğimizi soğutur bir şekilde vedalaşmaktadır. "Şimdiye kadar mülteci kavramı, eylemleri veya siyasi görüşleri yüzünden sığınacak bir liman arayanlar için geçerliydi; birçoğumuz rüyamızda bile radikal siyasi görüşler beslemiyorduk. Bizimle birlikte 'mülteci' kavramı değişime uğradı. Bugünlerde parasız pulsuz yeni bir ülkeye gelme ve mülteci komitelerinin yardımına muhtaç olma talihsizliğine uğrayanlardır 'mülteciler'." diye yazar. Dolayısıyla kendini "mülteci"den ziyade "yeni gelen" veya "göçmen" olarak adlandıracığını söyler. Arendt burada yepyeni bir figür, belki de geleceğin mülteci figürünü tasavvur etmektedir. Basitçe daha iyi bir yaşam beklentisiyle başka bir ülkeye giden kişidir bu.

Arendt "iyimser mülteci" figürünü şöyle betimler: "Aramızdaki en büyük iyimserler doğal olarak, daha önceki tüm yaşamlarını bir tür bilinçsiz sürgünde geçirdiklerini ve gerçek bir yuvaya sahip olmanın ne anlama geldiğini yeni yaşamlarında öğrendiklerini iddia edecek kadar ileri gittiler. Aramızdaki iyimserler daha bir yıl bile geçmeden İngilizceyi

anadilleri kadar iyi konuştuklarından kesinlikle eminler; dahası iki yıl sonra İngilizceye başka herhangi bir dilden daha fazla hâkim olduklarını ant içerek kutluyorlar – Alman dilini pek hatırlamıyorlar artık.” Bu mülteci türü, unutmayı başarmak için toplama ve gözaltı kamplarına işaret eden her türlü imadan kaçınmaktadır, çünkü bu onları “kötümserler” sınıfına sokacaktır. Hannah Arendt, Fransa’ya gelir gelmez uyum dernekleri olarak adlandırılan bir dernek kuran bir memleketlisinin sözlerini alıntılar: “Bizler Almanya’da iyi Almanlardık, bu nedenle Fransa’da da iyi Fransızlar olacağız.” Arendt’e göre ideal göçmen “istediği bel kesimine sahip her yeni elbiseye sevinen etine dolgun kadın” gibidir.

Hannah Arendt’in anladığı anlamda ben de iyimser bir mülteciydim. Yeni bir ülkede, kendi yurdunda mümkün olmayan bir yaşam sürmek istiyordum. İçinde bulunduğum çevrenin beklentileri ve geleneksel yapıları bambaşka, radikal olarak farklı bir yaşam sürmeme, hatta düşünmeme izin vermezdi. O zamanlar 22 yaşındaydım. Kore’de tamamladığım metalürji eğitimimden sonra Almanya’da felsefe, edebiyat ve teoloji okumak istedim. Seul’da okuduğum üniversitenin kampüsünde sık sık gökyüzüne bakar ve gördüğüm şeyin tüm yaşamımı metalürji mühendisi olarak geçiremeyeceğim kadar güzel olduğunu düşünürdüm. Daha güzel, daha iyi bir yaşamın hayalini kuruyordum. Yaşam hakkında felsefi düşünceler geliştirmek istiyordum. Kaçıp Almanya’ya geldim. Kendimi 22 yaşında parasız pulsuz ve dilsiz Almanya’da buldum. O zamanlar hemen hemen hiç Almanca bilmiyordum.

Başlangıçta her iyimser mülteci gibi ben de sosyal yalnızlıkla karşılaştım. Acılı bir süreçti bu. Dolayısıyla bugün-

kü mültecilerin acısını da derinden hissediyorum. Onlarla birlikte ben de acı çekiyorum. Kötü Almancamla sosyal yapılara entegre olmam zordu. Eksik dilsel bilgiler uyum sağlama çabamın önündeki temel engeldi (entegrasyon diye adlandırılan süreçten söz etmek konusunda pek istekli değilim). Sonra sevgi, uyum sağlamanın en iyi stratejisi olarak gösterdi kendini. Beni seven Alman bir kadın, diye düşünüyordum basitçe, beni dinleyebilir ve onun hakkında ne düşündüğümü, ona karşı nasıl duygular beslediğimi vb. anlamak için bana hızla Almanca öğretebilirdi pekâlâ. Her bir Almanca sözcüğün peşinden doyumsuzca koşuyordum adeta. Almancayı Almanlar gibi konuşmak istiyordum, hırs edinmiştim bunu. Bilindiği gibi Willy Brandt da bu stratejinin izinden gitmiştir. Sürgüne gidişinden birkaç ay sonra Norveççe makaleler kaleme almış ve konuşmalar yapmıştır. Gunnar Gaasland takma adıyla Berlin’de yeraltında yaşarken Almancayı Norveçli telaffuzuyla konuşuyordu. Belli ki bu onun dilsel yeteneği değil, dilsel doyumsuzluğu, hatta yabancı dil edinimini bu denli hızlandıran sevgi doyumsuzluğuydu.

Almanya’ya gelişimden bir yıl sonra ben de Hannah Arendt’in her iyimser mülteci gibi, Almancaya başka herhangi bir dilden daha fazla hâkim olduğumu sanıyordum. Hannah Arendt için yurtseverlik de bir “egzersiz işi”dir sadece. “İdeal göçmen yerli dağları hemencecik keşfeden ve seven” kişidir. Bir yurtsever, bir ülke-severdir o. Yeni yerleşmeye çalıştığı ülkeyi sevmektedir. Ben de bu ülkeyi seviyorum. Günün birinde Alman vatandaşlığına geçtim ve bunun için Kore vatandaşlığından vazgeçtim. Şimdi bir Almanım ben. Bu arada Almancayı, artık gerçekten anadilimden başka

bir şey olmayan ve bakımsız kalan dilden daha iyi konuşuyorum. Anlayacağınız sadece annemle Korece konuşuyorum. Anadilime yabancılaşmış durumdayım. Almanya'yı seviyorum. Hatta kendimi bir yurtsever, bir ülke-sever olarak tanımlayabilirim. Her halükârda Petry, Gauland ve Höcke'den* daha yurtseverim. Onlar sorumsuz bir popülizmle Almanya'yı, benim için her zaman konuksever bir yer olagelmış ülkemi alçaltıyorlar.

Ayrılıp geldiği ülkede iyi birer yurttaş olanlar, yeni ülkede de iyi birer yurttaş olacaklardır. “Yeni gelenler”i dostça karşılamaya devam etmeliyiz. Geldiği ülkede Anis Amri** gibi zaten kriminal olanlar, yeni ülkede de kriminal kalmaya devam edecektir. Böylelerini kabul etmeyeceğiz. Buna karşılık yeni gelenlere iyi yurttaşlar olabilecekleri bir çevre sunmalıyız.

Peki, iyi bir yurttaş olmak ne anlama geliyor? Ben Berlin Sanatlar Üniversitesi'nde profesör olan ikinci Koreliyim. İlk Koreli profesörün adı Isang Yun. Kendisi ünlü bir besteciydi. Politik bir insandı. Altmışlı yıllarda Güney Kore'deki askeri diktatörlüğü şiddetle protesto etmişti. 1967'de Almanya'nın orta yerinde Güney Kore gizli servisi tarafından kaçırıldı. Seul'da müebbet hapse mahkûm edildi. Zamanından önce serbest bırakılmasından sonra Almanya'ya geri döndü ve Güney Kore rejimi tarafından vatandaşlıktan çıkarıldı. O da bir mülteciydi ve sonra Alman

* Almanya'da yabancı düşmanlığıyla öne çıkan ve Federal Meclis'te 3. büyük parti konumunu elde eden sağ popülist parti AfD'nin önde gelen siyasetçileri. —ed.n.

** 2016 yılında, Berlin'de, Noel panayırında bir kamyonu suikast amacıyla yayaların üstüne sürerek çok sayıda kişinin ölmesine ve yaralanmasına sebep olan IŞİD militanı. —ed.n.

vatandaşlığına geçti. Belki Hannah Arendt gibi o da kendi mülteciliğini tartışmaya açabilirdi. Hannah Arendt gibi o da “Ben iyi, iyimser bir göçmenim,” diyebilirdi. Almancası mükemmeldi.

İyi bir yurttaş, karakter ve huy itibariyle iyidir. Özgürlük, kardeşlik ve adalet gibi ahlaki değerleri paylaşmaktadır. Onun egemen politik sistem karşısında aldığı tutum bu sistem tarafından kriminalize ediliyor olabilir. Ama o yine de (Kant’ın anladığı anlamda) ahlaki yaklaşımı sayesinde iyi bir yurttaş, ayrıca bir yurtsever, bir ülke ve insan severdir.

Isang Yun yaşamının son yıllarında yeniden birleşen Almanya’da açık bir biçimde patlak veren yabancı düşmanlığı yüzünden umutsuzluğa kapılmıştı. Rostock-Lichtenhagen’da Vietnamlı eski sözleşmeli işçilerin kaldığı ve kundaklanan yurdun önünde alkış tutan kitle onu hayrete düşürmüştü. Dahası düş kırıklığına uğramıştı, çünkü Almanya’yı seviyordu. Rostock olayı benim açımdan da bir pogroma benziyordu. Almanya’da ve diğer Avrupa ülkelerinde mültecilere karşı yeniden alevlenen yabancı düşmanlığı şu anda da huzursuz ediyor beni. Elimde olsa yeniden rüyalarımındaki bir ülkeye, bir kez daha tam bir yurtsever, bir ülke-sever olma imkânına sahip olabileceğim konuksever bir ülkeye kaçmak isterdim.

Güzellik Yabancıda

Avrupa nedir? Avrupa nasıl tanımlanabilir? Günümüzde bütün liberal partiler Avrupa'nın yanında yer alıyor. Peki, ama esas olarak neye istinaden onun yanında yer alıyorlar? Coğrafi olarak sınırları belli bir kıta olmasına istinaden mi? Yoksa bir idea/fikir olmasına istinaden mi?

Peki, Avrupa'nın temelindeki idea nedir? Avrupa nerede başlar, nerede biter? Sözgelimi Şu sıralar sadece ekonomik olarak değil, askeri olarak da Avrupa'ya Őevkle sınır çekerek kendini ondan ayırmaya  alıŐan Rusya hem coğrafi hem de kültürel açıdan Avrupa'nın bir parçasıdır.

Avrupa'nın karşısında yer alan başka bir alternatif yok mu gerçekten? Avrupa'ya alternatif olabilecek bir yapı, bugün tıpkı AfD gibi sağ popülist partiler tarafından da iddia ediliyor ve adeta tekelleŐtiriliyor.

Liberal partiler tarafından da kararlı ve cesur bir biçimde temsil edilebilecek ve Avrupa'ya alternatif olabilecek bir yapı yok mu gerçekten? Avrupa bugün kavramdan yoksun bir biçimde politik tartıŐmaların arasında yolunu ŐaŐırmıŐ durumda.

Avrupa coğrafi bakımdan olmasa da kavramsal olarak çember içine alınabilir mi? Avrupa iyice mercek altına alındığında oldukça tekinsiz bir görünüm sergiliyor.

Avrupa adı öncelikle Yunanca *europe* sözcüğüne işaret etmektedir. *Europe*, *eurys* (uzak, geniş) ve *ops* (görüŖ) bireŖiminden oluŖan bir sözcük.

Güzel bir ad aslında. Yunan mitolojisine göre Europa, Zeus'un boğa kılığına girip Girit'e kaçırdığı Fenikeli bir prensesin adı. Avrupa'nın kadın atası paradoksal bir biçimde doğudan geliyor.

Avrupa coğrafi terim olarak önce Peloponez'le sınırlıydı. Ta ki Yunan coğrafyacı Herodot kavramı Akdeniz'in kuzeyindeki büyük kara parçasını kapsayacak şekilde genişletene kadar.

Ama yine de Avrupa coğrafi açıdan tanımlanamaz. Avrupa'yı Asya'dan ayıran net ve kesin sınırlardan yoksunuz. Dolayısıyla Avrupa bir kurgu olarak tarihsel değıŖim içinde ve bir yapıŖöküme izin veriyor. Avrupa günümüzde sadece ekonomik bir yapı derekesine düşmüş durumda.

Sözgelimi Rusya'da, tam Kuzey Kore'nin doğusunda yer alan liman kenti Vladivostok'un sakinlerini Avrupalı, buna karşılık komşularını Asyalı mı sayacağız? Bir Japon veya Çinli de Asyalı olarak tanımlanmaktan pek hoşlanmayacaktır.

Bir Alman bana "Hey Asyalı!" dese, kulağı hakaret, hatta ırkçı eğilimli bir ses olarak çarpar bu. Avrupa kavramı en geç Kuzey Kore-Rus sınırında sallantıya girecektir.

Almanlar soyut kavramlara eğilimlidir. "Alman'a özgünlük nedir?" sorusu son derece Alman'a özgüdür. Hiçbir Koreli "Kore'ye özgünlük nedir?" sorusunu sormaz. Korelilerin buna yanıtı Kore yemekleri olan kimchi veya bibimbab olurdu.

Buna karşılık "Alman'a özgünlük nedir?" sorusu Almanların kafasını kurcalar. Bütün araçları kullanarak bir tanım getirmeye veya bir "öz"ün varlığını vurgulamaya çalışırlar.

Adorno da “Almana özgünlük nedir?” başlıklı yazısında bir tanım yapma yükümlülüğünde hisseder kendini. Kendisinin tipik dil tarzıyla şöyle yazar: “Bir şeyin mevcut halinde ilelebet kalmayacağı fikrine sadakatten ayrılmaksızın – Almanlığın ne olduğunu kesinkes saptamak gibi umarsız bir şeye kalkışmaksızın – Almanlık kavramının taşımaya devam edebildiği iddia için şu anlam dile getirilebilir: İnsanlığa geçiş aşamasında olunması.”

Adorno Alman’a özgülüğü, kendisine göre Amerikalıların tiryakisi olduğu pazar ve kapitalizmin karşısına koymaktadır. Buna göre Alman olmak, insanlığa karşı bir yükümlülüğü olmak demektir, bu yükümlülük ise radikal olarak kapitalizmin defterini dürmektir.

Bugün bizatihi Avrupa’nın kendisi, kimsenin ruhu bile duymadan işleyen soyut, ekonomik bir yapı. Küresele bütünü boyun eğmiş durumda. Soyut, ekonomik bir yapı olan Avrupa her yerde rahatsızlık ve huzursuzluğa sebebiyet veriyor. Her soyutluk farkları düzleştirir. Tahakküm de bu noktada oluşmaktadır.

Dolayısıyla küreselleşme, sermaye ve iletişim dolaşımını hızlandırmak için tüm bölgesel farkları bertaraf etmektedir. Tam da her şeyi aynılaştıran küreselleşme tahakkümü yüzünden – günümüzde öncelikle de sağ popülist partilerin faydalanıp kullandığı – bir kimlik özlemi uyanış içindedir.

Dünyanın bütünüyle paraya çevrilmesi anlamına gelen ve her şeyi aynılaştıran küreselleşme anlam ve oryantasyonu insanın elinden zorla çekip almaktadır. Küreselleşmenin insana yerini ve yönünü kaybettiren tahakkümü bir yer özlemi uyandırmaktadır. Ayrılıkçı ve kimlikçi hareketler tıpkı uluslararası terörizm gibi küreselin her şeyi düzleştire-

ren tahakkümüne akıldışı bir yanıttır. Terörist, hayali bir yoldan bir anlam zorlamaktadır.

Avrupa bugün bürokratik bir ekonomik yapıdan, istenmeyen nahoş konukları içeriye girmekten alıkoyması gereken duvarları ve çitleriyle dışa kapalı serbest bir ticaret bölgesinden başka bir şey değildir. Küreselleşme her şeyi aynı ve karşılaştırılabilir kılmaktadır.

Her türlü yabancılık defedilmektedir. Öteki'nin tikelliği, bizleri dikkate dahi almayan küreseli rahatsız etmektedir. Bugün küreselin aşırı gücüne, kendilerini özgürlük ve bağımsızlık yanlısı olarak lanse eden ulusalcılıklarla, bölgeciliklerle ve eyaletçiliklerle tepki gösteriliyor. Katalonya bunun bir örneği.

Bu gelişme yüzünden Avrupalı olmak pek de istenir ve zahmete değer bir şey değil. Başkasından ilham alan bir Alman olarak kalmak daha iyi. Alman'dan ilham alan bir Fransız olmak, her yerdeki aynı Avrupalı olmaktan daha istenir ve zahmete değer bir durum.

Bu yılki Frankfurt Kitap Fuarı'nda Fransız Başkan Emmanuel Macron, Baudelaire'i Walter Benjamin sayesinde keşfettiğini belirtti. Yani ancak bir Alman, bir Alman Yahudi'si Fransız'a okuması için Baudelaire'i veriyor. Yabancı, onun kendine ait olanın şifresini çözüp anlamasını sağlıyor.

O halde Fransız kendine ait olanı ancak bir Alman, bir Alman Yahudisi sayesinde ediniyor. Bunun anlamı, kendine özgü yanı bulmada yabancıнын kurucu olmasıdır. Yabancı olmadan kendimize ait olana karşı körüz.

Bir Fransız Yahudisi olan Fransız şarkıcı Barbara, 1964'te Göttingen'e gelir ve bu yabancı şehirden ilham alır. Barbara'nın dünya çapında üne kavuşturduğu güzel şarkı "Göttingen"

gen” böyle ortaya çıkar. Tam da onun Öteki’ye dair düş gücü Göttingen’e kendine özgü bir kimlik kazandırmıştır.

*Kuşkusuz, burada bir Seine nehri yok
Ne de bir Vincennes ormanı,
Ama sayılacak çok şey olabilir
Göttingen’den, Göttingen’den.
Paris hep şarkıların dizelerindedir,
Göttingen için söylenmemiştir şarkılar,
Ama orada da yeşerir
Göttingen’de sevgi, Göttingen’de sevgi.*

Hegel’e göre çatışmayı bitirip uzlaşma sağlamak tümel olanı tikel olanla buluşturmaktan geçer. Bu açıdan günümüz Avrupası bir uzlaşma yapısı değildir, zira tikel olanın karşısında yer alan veya tikel olanı umursamayan post-politik, bürokratik bir güç olarak ortaya koymaktadır kendini.

Uzlaşma aynı zamanda özgürlük demektir. Tikel olan, soyut tümele tabi olduğu takdirde her türlü özgürlükten yoksun kalır. Soyut tümel her türlü direnci kışkırtır.

Ben Almanya’da illa yerli olmayı, kendimi evimde hissetmeyi tercih etmezdim şahsen. Almanya benim güzel yabancımlar olarak kalabilir ve ben de memnuniyetle yabancıdan ilham alan bir yabancı olarak kalabilirim.

Yabancı para birimini de severim doğrusu. İtalya veya Fransa’ya gittiğimde ve orada aynı para birimiyle karşılaştığımda rahatsız oluyorum hâlâ. Yolculuklar esnasında elime yabancı bir ülkenin parasını almak her zaman bir sevinç kaynağı olmuştur benim için. Her yerdeki aynı Avro bu özel sevinci elimden alıyor.

Çocukken büyük bir tutkuyla pul koleksiyonu yaptım. Yabancıya dair bir düş gücü uyandırırdı içimde bu. Avrupa mektup pullarının dolaşıma sokulması dehşet verici olurdu bu açıdan. Yabancı'nın baştan çıkarıcı bir gücü vardır benim için. Aynılık, küresellik baştan çıkarıp büyülemiyor beni. Ruhun ve zihnin yabancıyı sevdiğini düşünüyorum. Onsuz kaldığında ilhamın da suyu çekiliyor.

Barbara'nın Avrupalı olmak gibi bir derdi olamazdı. O bir Fransız Yahudisiydi ve uzlaştırma yükümlülüğü içinde şarkılarını Almanca olarak da söylüyordu. Barbara'nın Almancası güzel. Yabancılığı güzellikten ayrı düşünemem. Her gerçek güzellik yabancıdır.

Her türlü yabancılığın silindiği dil olan küresel İngilizce, dilin mutlak bir biçimde eriyip yok olma basamağıdır. Birbirleriyle küresel İngilizce konuşan Almanlar son derece tuhaf bir etki bırakıyor. Almanlar Alman olarak kalmalıydı. Hatta kendilerini kötü hissetmeden olabildiğince fazla kendine özgülük geliştirmeliydiler.

Fransızlar Avrupalı değil, Fransız olmalıydı, Front National'i [Ulusal Cephe] desteklemeksizin elbette. Birbirimizin yabancıları olmamız illa ki kaçınılması gereken bir durum değil. Günümüzde yabancılık, sermayenin ve bilginin küresel alışverişini engellediği için bertaraf edilmektedir.

Hepimiz yanıltıcı bir otantiklik iddiasında olan konformistler haline geldik. Hepimiz bir diğërimizden farklı olma konformizmine yakalandık.

Herkes kelimenin tam anlamıyla Avrupalı, başka bir deyişle uzak ve geniş görüşlü olduğı takdirde barış da gezegenimizde nihayet yüzünü gösterecektir. Uzak ve geniş

görüş için başka bir sözcük de akıldır. Avrupa ancak içinde aklın olduğu bir yapıya sahip olduğunda kültürel bir yapı olduğunu iddia edebilir.

Aydınlanma Avrupa'nın bir kazanımıdır. Oysa günümüzde akıldan gittikçe uzaklaşıyor ve geri adım atarak sağ popülistlerin faydalanıp kullandığı mitolojilere sığınıyoruz. Aklın buyruğu bize Avrupa'yı seçin demiyor, Immanuel Kant'ın *Ebedi Barış Yolunda* başlıklı ünlü yazısında formüle ettiği gibi konukseverliği seçmemizi söylüyor.

Düşmanlığın bu denli hüküm sürdüğü bir çağda bunu hatırlamak insana iyi geliyor. Adorno'ya dayanarak Avrupalı olmanın “insanlığa geçişten” başka bir anlama gelmediğini iddia etmek isterim. O zaman ben de bir Avrupalı olmaktan memnuniyet duyarım.

Koşuşturma

“Uygarlığımız huzurdan yoksun olduğu için yeni bir barbarlığa doğru yelken açıyor. Failler, başka bir deyişle huzursuzlar hiçbir zaman bu denli geçerli olmamıştı. Bu nedenle insanlığın karakterinde yapılması gereken tashihlerden biri de ondaki dinginlik unsurunu büyük ölçüde güçlendirmektir.”

(Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca / Menschliches, Allzumenschliches*)

Zamanın her formuna hız kazandırmak mümkün değildir. Ritüeli olan bir eyleme hız kazandırmaya niyetlenmek küfür ve cürüm sayılır. Ritüellerin ve seremonilerin kendilerine özgü süresi, ritmi ve ölçüsü vardır. Aynı şekilde mevsimlere bağlı eylemler de hızlandırılmaya gelmez. Sevecen dokunuşlar, dualar veya dinsel geçit alayları hızlandırılmaz. Ritüeller ve seremonilerin de bir parçası olduğu tüm anlatısal süreçlerin kendine özgü zamanı ve süresi vardır. Sayı saymanın tersine anlatma eylemi hızlandırılmaya gelmez. Hızlandırma bir anlatının anlatısal zaman yapısını, ritmini ve ölçüsünü bozar.

Bir işlemcinin hızını istediğimiz kadar yükseltebiliriz, çünkü onun işleyiş biçimi anlatıya değil, sadece sayısal toplama işlemine dayanmaktadır. İşlemciyi anlatısal bir olay

olan dinsel geçit alayından ayıran da budur. Günümüzde bütün ritüeller ve seremoniler ortadan kaldırılıyor, çünkü bilgi, iletişim ve sermaye dolaşımlarının hız kazanmasında engel teşkil ediyorlar. Dolayısıyla verimlilik mantığına boyun eğmeyen tüm zaman formları bertaraf ediliyor.

Günümüzdeki zaman krizinin adı hızlanmadır. Her şey hızlanıyor. Her yerde yavaşlama pratikleri öneriliyor ve tavsiye ediliyor. Oysa gerçek zaman krizinin nedeni, hızlanmaya izin vermeyen zaman formlarını, sürede devamlılık deneyimini [*Erfahrung der Dauer*] mümkün kılan zaman formlarını yitiriyor olmamızdır. Günümüzde mesai saati zamanın tek formu haline getirilmiştir. Hızlandırılan ve sömürülen zamandır bu. Burada yavaşlama pratikleri başka bir zaman üretmemektedir. Mesai saatini bambaşka bir zamana dönüştürmek yerine onu yavaşlatmaktadır sadece.

Srede devamlılık deneyimi günümüzde pek mümkün değil artık. Mesai saati izin vermiyor buna. Anlatısal değil, toplama işlemine dayanan, hatta kümülatif bir zamandır bu. Srede devamlılıktan [*Dauer*] yoksun kalmamız günümüzde her şeyin hızlandığı duygusunu vermektedir bize. Ne var ki sürede devamlılığın yok oluş nedeni, zannettiğimiz gibi hızlanma değildir. Esasında zamanın bir çığ gibi yuvarlanarak düşme nedeni, kendi içinde artık bir dayanak bulamıyor, hiçbir şeyin zamana sürede devamlılık kazandırıyor olmasındandır. Sadece toplama işlemine dayandıkları için, iki ayrı şimdi arasında artık hiçbir zamansal çekim gücü ve gerilim kalmamış olduğu için, zaman bizleri sürükleyip götüren bir şeye dönüşmekte, bu da yönsüz, başka bir deyişle anlamsız bir hızlanmaya yol açmaktadır.

Anlam, süre devamlılığı tesis eder. Anlam boşluğu, günümüzde durmadan ve yönden yoksun bir biçimde iletişim

halinde olmamıza da yol açıyor. İletişimlerin arasına giren boşluk, daha fazla iletişimle bir an önce örtbas edilmesi gereken ölüm gibi geliyor. Ne var ki bu umutsuz bir girişim. İletişimin hızlanması ölümü bertaraf etmeyi başaramaz.

Günümüzün performans toplumu zamanı bile rehin almaktadır. Onu işe zincirlemektedir. Böylece performans baskısı bir hızlanma baskısı üretmektedir. Bu tür bir çalışmanın illa yıkıcı olması gerekmez. Heidegger'in ifadesiyle "ağır ama sağlıklı bir yorgunlukla" da sonuçlanabilir pekâlâ. Ne var ki performans baskısı, insan edimsel olarak çok çalışıyor olmasa da, yakıcı bir psişik baskı üretmektedir. Tükenmişlik bir iş hastalığı değil, bir performans hastalığıdır. Ruh [Seele] hasta eden şey iş değil, performans- tır, bu yeni neoliberal prensiptir.

İş molası başka bir zamana işaret etmemektedir. Mesai saatinin bir safhasından başka bir şey değildir o. Günümüzde mesai saatinden daha farklı bir zamana sahip değiliz. Şenlik zamanını çoktan unuttuk. Şenlik arifesi olan paydosa günümüzde yabancıyız artık. Şenlik zamanı işten sonra gelen bir gevşeme veya dinlenme zamanı değildir. Şenlik bambaşka bir zamanın başlamasını sağlar. Şenlik, tıpkı tören gibi bir zamanlar dini bağlamın bir parçasıydı. Latince *feriae* sözcüğünün kutsal bir kökeni vardır ve dinsel eylemler için belirlenen zaman anlamına gelmektedir. *Kader* (*fatum*) tanrısallığa vakfedilmiş kutsal ortamdır, başka bir deyişle dinsel eylemler için belirlenmiş ziyaret yerleridir.

Şenlik [*Fest*], "dünyevi/profan" (kelime anlamı: kutsal bölgeden önceki) eylem olarak işin bittiği noktada başlar. Şenlik zamanı ile iş zamanı birbirine taban tabana zıttır. Şenlik arifesi olan paydos kutsal bir zamanın müjdecisidir. Kutsal olanı dünyevi olandan ayıran sınır veya eşik ortadan kaldı-

rıldığında, geriye sadece banal ve gündelik olan, yani sadece mesai saati kalır. Mesai saati oyun ve şenlikten yoksun, dünyevileştirilmiş bir zamandır. Ayrıca performans buyruğunun ve verimliliğin sömürüsüne maruz kalmaktadır.

Günümüzde mesai saatini tatile giderken yanımıza almakla kalmıyor, uykularımızda da yanımıza alıyoruz. Bu nedenle uykularımız bu denli tedirgin bugün. Bu açıdan dinlenme de bir iş modundan başka bir şey değil, çünkü iş gücünün yenilenmesine hizmet ediyor. Böyle bakıldığında dinlenme işin ötekisi değil, onun bir görünümü haline gelmektedir. Tek başına yavaşlama veya yavaşlık da başka bir zaman meydana getirmeyi başaramaz. Aynı şekilde o da hızlandırılmış mesai saatinin bir semptomudur. Yavaşlama yaygın genel kanının tersine günümüzün zaman krizini bertaraf etmiyor. Yavaşlama iyileşmeye yol açmıyor. Kendini sadece bir semptom olarak gösteriyor. Hastalık semptomla bertaraf edilemez. Tek başına yavaşlama çalışmanın içinden şölen çıkarmayı başaramamaktadır.

Günümüzde zorunlu olan şey yavaşlama değil, bambaşka bir zamanın başlamasını sağlayacak bir zaman devrimidir. Hızlanmaya izin veren zaman bir Ben-zamanıdır [*Ich-Zeit*]. Kendime aldığım zamandır bu. Oysa başka bir zaman daha vardır, o da hemcins zamanıdır [*Zeit des Mitmenschen*], hemcinsime verdiğim zamandır bu. Başkasına armağan edilen zaman hızlandırılmaz. Ayrıca performans ve verimlilikten de kaçınır. Neoliberalizmin zaman politikası günümüzde başkasına armağan edilen zamanı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Artık başka bir zaman politikası zorunludur. Bizi tecrit eden ve dağıtan Ben-zamanının tersine başkasına armağan edilen zaman topluluk/ortaklık [*Gemeinschaft*], hatta ortak zaman [*gemeinsame Zeit*] tesis eder. İyi zamandır o.

SÖYLEŞİLER

Eros Depresyonu Alt Eder

Philosophie Magazin dergisinden Ronald Düker ve Wolfram Eilenberger'in yaptığı bir söyleşi

Philosophie Magazin (PM): İzin verirseniz önce kökeniniz hakkında konuşalım, çünkü sizin durumunuz oldukça sıradışı. Bir Koreliyi Almanya'ya çeken şey nedir, bir metalürji uzmanı niye felsefeci oldu?

Byung-Chul Han (BCH): Yaşam insanın açıklayamayacağı kırılmalar ve dönüşümler içeriyor. Bu sıradışı kararım özellikle de adımla ilgili belki de. Adorno'nun bir sözüne göre, adlar anlamadığımız ama itaat ettiğimiz baş harflerdir. Chul'un Çince göstergesi sese göre hem demir hem ışık anlamına geliyor. Felsefeye Korecede ışık bilimi denir. Dolayısıyla sadece adımın izinden gitmiş olabilirim.

PM: Almanya'ya...

BCH: Evet, bir kabul belgesiyle Göttingen yakınlarındaki Clausthal-Zellerfeld Teknik Üniversitesi'nde metalürji okumak üzere Almanya'ya geldim. Anneme ve babama teknik öğrenimimi Almanya'da sürdüreceğimi söyledim. Onlara yalan söylemek zorunda kaldım, yoksa gitmeme izin vermezlerdi. O zamanlar dilini ne konuşabildiğim ne de yazabildiğim bambaşka bir ülkeye gitmek üzere yola çık-

tım, böylece paldır küldür bambaşka bir yükseköğrenimin içine düşmüş oldum. Her şey bir rüyaydı sanki. O zaman 22 yaşındaydım.

PM: *Yorgunluk Toplumu*'na dair yazmış olduğunuz deneme Almanya'da çoksatar oldu, şimdi de Güney Kore'de bir kült kitap. Nasıl açıklıyorsunuz bunu?

BCH: Doğru, kitap orada tıpkı Almanya'da Stéphane Hessel'in *Öfkelenin!* [*Empört euch!*] başlıklı kitabı gibi iyi sattı. Anlaşılan o ki, Koreliler kitabın temel tezini, günümüz performans toplumunun gönüllü bir öz-sömürü toplumu olduğu, sömürünün artık egemenlik [*Herrschaft*] olmadan da mümkün olduğu tezini benimsedi. Güney Kore son raddede bir yorgunluk toplumu. İşin gerçeği Kore'nin her yerinde uyuyan insanlar görebilirsiniz. Seul'daki metrolar uyku vagonları gibi.

PM: Peki eskiden başka türlü müydü?

BCH: Ben orada öğrenciyken sınıfta sabır, gayret gibi kavramları içeren çerçevelenmiş maksimler, ahlak ilkele-ri asılıydı: bir disiplin toplumunun klasik sloganları. Oysa toplum bugün bir performans toplumuna dönüştü ve bu dönüşüm başka yerlere göre daha hızlı ve daha vahşi gerçekleşti. Neoliberalizmin en sert varyantına hazırlanmak için kimsenin vakti olmadı. Olmak zorunda [*Müssen*] veya olmalı [*Sollen*] modundan yapılabilmeli [*Können*] moduna geçti her şey. Sınıflar bugün böyle vecizelerle dolu artık, sözgelimi "Evet, yapabilirsin!" gibi. Böyle bir anda benim kitabım bir panzehir etkisi yarattı. Daha yeni oluşmaya başlayan eleştirel bilincin habercisi oldu belki de.

PM: Neoliberal performans etiğindeki esas sorun nedir?

BCH: Sorun onun hilekâr ve dolayısıyla muazzam etkili ve verimli olması. Bu hilekârlığın nasıl oluştuğunu anlatmak isterim size. Karl Marx dıştan gelen bir egemenliğin yönetimi

altında olan bir toplumu eleştirmişti. Kapitalizmde işçi sömürülür ve bu dıştan gelen sömürü belli bir üretim düzeyinden itibaren kendi sınırlarına çarpar. Bugün gönüllü olarak tabi olduğumuz öz-sömürü ise bambaşka bir şey. Öz-sömürü sınırsız! Gönüllü olarak kendimizi sömürüyoruz, ta ki tükenip yıkılana kadar. Eğer başarısızsam, bu başarısızlıktan kendimi sorumlu tutuyorum. Eğer acı çekiyorsam, batıp iflas ediyorsam, bunun tek suçlusu ben oluyorum. Öz-sömürü egemenliğin olmadığı bir sömürü, çünkü tamamen gönüllü bir eylem. Özgürlük damgasını taşıdığı için de bu denli etkili oluyor. Sisteme başkaldıracak bir kolektif, bir “biz” asla ortaya çıkmıyor.

PM: Toplumumuza sıradışı kavram çifti olumluluk ve olumsuzlukla bir tanı koyuyorsunuz. Bu süreçte de ortadan kalkan olumsuzluğu saptıyorsunuz. Olumsuzluk neden iyi olsun ki? Ve tabii olumsuzluktan ne anlıyorsunuz?

BCH: Olumsuzluk, bağışıklığımızdan kaynaklanan savunma tepkisine yol açan bir şey. Dolayısıyla öteki, içimize sızan ve bizi olumsuzlamaya, reddetmeye, yıkmaya çalışan olumsuz haline geliyor. Benim iddiam, bugün post-bağışıklık çağında yaşadığımız yönünde. Günümüzün depresyonları, ADHS [DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu] veya tükenmişlik gibi hastalıkları, viral veya bakteriyel olumsuzluklara sebebiyet veren enfeksiyonlar değil, tam tersine aşırı olumluluğun beraberinde getirdiği enfarktüsler. Tahakkümün [Gewalt] çıkış noktası sadece olumsuzluk değil, olumluluk, sadece ötekilik değil, aynılık da olabiliyor. Olumluluğun veya aynılığın iktidarı post-bağışıklığa dayalı bir iktidar. Sistemin obezitesi, yağ tulumu haline gelmiş olması insanı hasta ediyor. Bilindiği gibi yağ karşısında bağışık bir tepki oluşmaz.

PM: Depresyonun ortadan kalkan olumsuzlukla ne ölçüde bir bağlantısı var?

BCH: Depresyon hastalıklı, narsistik bir kendini referans alma halinin ifadesi. Depresif kişi batmakta ve kendi içinde boğulmaktadır. Başkayı/ötekiyi yitirmiş olan kişidir o. Lars von Trier'nin *Melankoli*'sini izlediniz mi? Orada filmin başkahramanı Justine benim söylemek istediğim şeyi somut olarak gösteriyor: Justine depresiftir, çünkü tamamen bitkin düşmüş ve yıpranmış bir haldedir. Libidosunun tamamı kendi öznelliğine yöneldiği için sevmeye yeteneğinden yoksundur. Ve sonra, evet sonra: ortaya bir gezegen çıkar, Melankoli gezegeni. Aynılık cehenneminde tamamen Başka'nın gelişi apokaliptik bir form alabiliyor. Beraberinde ölüm getiren gezegen, Justine'in gözünde tamamen Öteki'dir ve onu narsistik bataktan çekip çıkarır. Beraberinde ölüm getiren gezegen sayesinde adeta açılıp gelişir Justine. Başkalarının varlığını keşfetmeye başlar. Böylece şefkatle Claire ve oğluyla ilgilenmeye yönelir. Gezegen onda erotik bir arzu tutuşturmuştur. Tamamen Başka'yla bir ilişki olarak Eros depresyonu bertaraf eder. Felaket ve yıkım beraberinde iyileşme getirir. Latince bir sözcük olan, felaket ve yıkım anlamına gelen *desastrum* aynı zamanda kötü yıldız demektir. "Melankoli" kötü bir yıldızdır.

PM: Yani ancak felaketin, yıkımın, kör talihin, kötü bir yıldızın mı bizi kurtaracağını söylemek istiyorsunuz?

BCH: Tamamen üretime, tamamen olumluluğa yönelen bir toplumda yaşıyoruz. Üretim ve tüketim döngüsüne ivme kazandırmak için Öteki'nin veya yabancıнын olumsuzluğunu ortadan kaldıran bir toplum bu. Sadece tüketilebilir farklar caiz. Başkalığı elinden alınmış Öteki'nin sevilmesi mümkün değil, sadece tüketilebilir bir şey. Bugün kıyamete duyulan ilgi bu yüzden büyüyor belki de. Kaçmak istediği bir aynılık cehennemini hissediyor insan.

PM: Bize sunabileceğiniz daha kullanışlı bir öteki/başka tanımını yok mu?

BCH: Öteki, harici nesnedir [*Gegenstand*] de, evet öz-saygıdır [*Anstand*]. Öteki'yi ötekiliği içinde görme becerisini, nezaketini kaybettik, çünkü her şeyi kendi aşinalığımızın selinde boğuyoruz. Öteki, bana beni sorgulatan, beni narsistik içselliğimden çekip koparan bir şey.

PM: Evet ama tam da şu sıralar genç protesto suretindeki İşgal [*Occupy*] hareketiyle, borsa ve piyasa tarafından temsil edilen sistemi Öteki olarak tanıyan ve buna karşı mücadele eden direnişçi bir Biz şekillenmiyor mu?

BCH: Yeterince ileri gitmiyor. Borsanın çöküşü bir kıyamet sayılmaz henüz. Süratle bertaraf edilmesi gereken sistem-içi bir problem o. Ayrıca polisin hemen derdest ettiği 300-500 kişi ne yapabilir ki? İhtiyacımız olan Biz'e henüz çok uzak bir noktadayız. Kıyamet atopik bir olaydır. Bambaşka bir yerden gelir.

PM: Peki çıkış yolu ne olabilir?

BCH: Öteki'den yoksun bir toplum Eros'tan yoksun bir toplum demektir. Ayrıca edebiyat, sanat ve şiir de Öteki'ye duyulan arzuyla yaşar. Günümüzde sanatın krizi bir aşk krizidir belki de. Eminim ki yakın bir zamanda Paul Celan'ın şiirlerini artık anlamayacağız, çünkü onların adresi tamamen Öteki'dir. Öteki'yi yeni iletişim medyasıyla da ortadan kaldırıyoruz. Celan'ın bir şiiri şöyle der: "O kadar yakınsın ki, adeta burada değilmişçesine." İşte konu bu! Mevcudiyetsizlik [*Abwesenheit*], Öteki'nin ayırıcı özelliğidir bu, olumsuzluktur. O burada olmadığı için konuşabilirim. Şiir sırf bu yüzden mümkündür. Eros tamamen Öteki'ye yönelir.

PM: O zaman aşk çek gibi bozdurulabilir olmayan, ütöpik bir seçenek.

BCH: Arzu [*Begehren*] imkânsız olandan beslenir. Ne var ki, reklamlar sürekli “yapabilirsin” ve “her şey mümkün” diyorsa, o zaman erotik arzunun sonudur bu. Kendimizi fazlasıyla özgür sandığımız için, çok fazla seçenek arasından tercihlerde bulunduğumuz için aşk yok artık. Öteki doğal olarak düşmanındır. Ama Öteki aynı zamanda sevgilidir. Tıpkı Jacques Lacan’ın sözünü ettiği Ortaçağ aşkı gibi çevresinde arzunun yoğunlaştığı bir kara deliktir. O deliği bilmiyoruz artık.

PM: Aşkınlık [*Transzendenz*] inancını şeffaflık inancıyla ikame etmedik mi? Öncelikle de siyaset bu konudan başka bir şeyle ilgilenmiyor neredeyse.

BCH: Evet, gizem [*Geheimnis*] bir olumsuzluktur. Onun esas özelliği yoksun bırakma. Aşkınlık da bir olumsuzluk, buna karşılık içkinlik [*Immanenz*] olumluluğu temsil ediyor. Dolayısıyla olumluluktaki aşırılık içkinlik terörü olarak dışsallaşıyor. Şeffaflık toplumu bir olumluluk toplumdur.

PM: Şeffaflık kültürünü neye dayandırıyorsunuz?

BCH: Öncelikle dijital paradigmayı anlamak zorundayız. Dijital teknolojiyi, sözgelimi yazının veya matbaanın icadı gibi sert ve dramatik tarihsel bir çentik olarak görüyorum ben. Dijital olan başlı başına şeffaflığın sınırlarını zorluyor. Bilgisayarda bir tuşa bastığımda derhal bir sonuç elde ediyorum. Şeffaflık toplumunun zamansallığı doğrudanlık, gerçek zamanlı bir işleyiş özelliği taşıyor. Yığılmaya, enformasyon yığılmasına katlanılmıyor artık. Her şey kendini doğrudan görünürlüğün şimdisinde göstermek zorunda.

PM: Korsan Partisi siyasetin bu doğrudanlıktan pek güzel yarar sağlayacağı görüşünde.

BCH: Buradaki sihirli sözcük “akışkan geri bildirim” [liquid feedback]. Temsili demokrasi beraberinde katlanılmaz bir zamansal tıkanıklık getiriyor gibi görünüyor. Oysa

bu görüş büyük çaplı sorunlara yol açıyor. Diyeceğim o ki, doğrudanlığa boyun eğmeyen şeyler var. Önce olgunlaşması gereken şeyler. Ve siyasette deneySELLİK olmalı, çıkışı baştan belli olmayan bir deneySELLİK. Nitekim deneySELLİK devam ettiği sürece sonuç belirmez henüz. Bir vizyon hayata geçirileceği süre içinde ister istemez zamansal tıkanıklığa ihtiyaç duyar. O nedenle Korsan Partisi vizyonsuz bir siyaset peşinde. Ayrıca firmalar düzleminde de geçerli bu. Uzmanlığa dayalı nesnel değerlendirmeler yapılıyor sürekli. Gün be gün illa optimal bir sonuç sunulmak zorunda. Uzun vadeli bir proje artık mümkün değil. Dijital habitus [içselleşmiş tutum], bakış açılarımızı sürekli değiştirdiğimiz anlamına da geliyor. Bu nedenle siyasetçi diye bir şey de olmayacak artık. Siyasetçi belli bir bakış açısında ısrarlı olan kişidir.

PM: Ve siz bütün bunları yeni bir teknolojinin sonucu olarak anlıyorsunuz?

BCH: Ne demek dijital? Latince parmak anlamına gelen *digitus* sözcüğünden geliyor dijital. Dijital alanda insan eylemi parmak uçlarına indirgeniyor. Oysa insan faaliyeti uzun zaman elle bağlantılıydı. Eylemde bulunmanın imgesi bu nedenle el atmak olabiliyordu. Oysa bugün sadece parmaklarımızı dokunduruyoruz. Var olmanın dijital hafifliği bu. Ne var ki empati anlamında bir eylem her zaman bir tür dramadır. Heidegger'in eli fetişleştirmesi daha o zaman bile dijital olan karşısında bir protestodur.

PM: DeneySELLİĞİN ve eylemin hâlâ mümkün olup olmadığı sorusu, bu yeni dijital mantıkta önderlerin olmamasında, siyasetin liderden yoksun olmasında da yansımaları buluyor.

BCH: Korsan Partisi'ndeki durum bu zaten. Yönetim başka bir faaliyettir. Yönetmek isteyen geleceği göz önünde bulundurmak zorundadır. Bir lider geleceğe bakar. Politik bir deney yapmak istiyorsam risk almak zorundayım, çünkü önümde

hazır bir sonuç yoktur, çünkü öngörülemeyen bir alana giriyorumdur. Öncü anlamında bir lider öngörülemejene adım atar. Buna karşılık dijitalle bağlantılı olan şeffaflık tam bir öngörülebilirlik çabası içinde. Her şey öngörülebilir olmalı. Oysa öngörülebilir eylem yoktur. Olsaydı aritmetikten, hatta hesaplamadan ibaret olurdu eylem. Eylem her zaman öngörülemejene, geleceğin içine uzanır. Bu da şeffaflık toplumunun geleceksiz bir toplum olduğu anlamına gelmektedir. Gelecek, tamamen Öteki'nin zamansal boyutudur. Gelecek, optimize edilmiş şimdiden başka bir şey değil günümüzde.

PM: Bu coşkulu doğrudanlık şöleninin biraz da çocuksulaşmayla ilgisi yok mu? Üç yaşındakiler de anne babalarının onlara istedikleri şeyleri hemen vermemesine katlanamazlar.

BCH: Elbette. Dijitalleşme bizi çocuksulaştırıyor, çünkü beklemeye tahammül edemiyoruz. Aştaki zaman-sallığın nasıl yitip gittiğini düşünün mesela. “Seni seviyorum” cümlesi geleceğe dönük bir vaatte bulunmaktır. Sorumluluk veya vaat gibi empati açısından geleceğe yönelik insan eylemleri bugün körelmiş durumda. Bilgi veya deneyimin de geleceğe dönük bir zaman ufku vardır. Enformasyonun veya içsel yaşantının zamansallığı ise şimdidedir. Enformasyon toplumunun yeni bir hastalığı var. Bu hastalığın adı Enformasyon Yorgunluğu Sendromu [Information Fatigue Syndrom] (IFS). Semptomlarından biri analitik becerinin felce uğraması. Anlaşılan o ki, insan enformasyon selinin ortasında önemliyi önemsizden ayırt edebilecek durumda değil. İlginçtir ki, bir diğer semptom sorumluluk alma becerisinden yoksun olmak.

PM: Şeffaflık toplumunu “porno toplumu” olarak da adlandırıyorsunuz. Neden?

BCH: Görünürlük total hale geldiği ve mutlaklaştırıldığı ve gizem büsbütün ortadan kalktığı ölçüde, şeffaflık toplumu pornografik bir toplumdur. Kapitalizm her şeyi mal olarak sergilemek ve görünürlüğün eline teslim etmek suretiyle toplumun pornografikleşmesini keskinleştiriyor. Sergi değerinin maksimize edilmesi için çaba gösteriliyor. Kapitalizm cinselliğin başka hiçbir kullanımını tanımaz. Erotik heyecanın kaynağı çıplaklığın sürekli sergilenmesi değil, tam tersine bir parlama ve sönme halinin sahnelenmesidir. Çıplaklığa erotik bir parlaklık kazandıran şey kesintinin olumsuzluğudur.

PM: Pornografik olan erotik olana zarar veriyor o halde.

BCH: Evet. Flaubert'in *Madame Bovary*'sindeki o muhteşem ânı düşünsenize: Leon ve Emma'nın yaptığı fayton gezintisini – şehri bir uçtan öbür uca katettikleri anlamsız bir fayton gezintisi, okur bu konuda bilgilendirilmediği gibi faytonun içinde olup bitenlerle ilgili de bir şey öğrenemiyor. Flaubert bunun yerine meydan ve cadde adlarını sayıp döküyor. Ve sonunda Emma elini pencereden dışarıya uzatıp kâğıt kırıntılarını uçuşan kelebekler gibi bir yonca tarlasına salıyor. Sahnedeki yegâne çıplaklık onun eli – düşünülebilecek en erotik an. Çünkü hiçbir şey görmüyoruz. Çevremizi kuşatan hiper görünürlükte böyle bir şeyi tasavvur edemiyoruz artık.

PM: Aynılık cehennemi bağlamında felsefenin rolü nedir?

BCH: Felsefe benim için tamamen Başka bir yaşam biçimi tasarlama, en azından düşüncede başka yaşam tasarımlarını deneme girişimidir. Aristoteles bunun nasıl yapılacağını göstermişti bize. *Vita contemplativa* buluşuyla. Günümüz felsefesi bundan çok uzak. O da aynılık cehenneminin bir parçası artık. Heidegger bir mektubunda düşünme eylemini Eros'la karşılaştırır. Eros'un kanat çırpışından ve onun kendi düşüncesini el değmemiş olana nasıl taşıdığını-

dan söz eder. Felsefe, formları ve dil kalıplarını dilsiz ötekinin tenine kaydeden bir okşama mıdır belki de.

PM: Bu arada profesörlük unvanı aldınız, ancak akademik felsefeyle ilişkiniz pek o kadar da gerilimsiz sayılmaz, değil mi?

BCH: Bildiğiniz gibi bir sanat üniversitesinde felsefe profesörüyüm. Bir üniversitenin felsefe seminerleri için fazlasıyla canlıyım galiba. Almanya’da akademik felsefe tam bir donukluk ve cansızlık içinde ne yazık ki. Günümüze, günümüzün toplumsal sorunlarına hiç ilişmiyor.

PM: Düşünme eyleminde en büyük meydan okumaları nerede görüyorsunuz peki?

BCH: Günümüzde enine boyuna felsefi bir tartışmaya muhtaç o kadar çok şey ve olay var ki. Depresyon, şeffaflık veya Korsan Partisi benim için felsefi bir problem. Öncelikle de dijitalleşme ve dijital ağ bugün felsefe için tikel bir görev ve meydan okuma teşkil ediyor. Yeni, hatta dijital bir antropolojiye, dijital bir bilgi ve algı teorisine ihtiyacımız var. Dijital bir sosyal felsefeye ve kültür felsefesine ihtiyacımız var. Heidegger’in *Varlık ve Zaman*’ını [*Sein und Zeit*] dijital zeminde çoktan update etmek zorundaydık.

PM: Nasıl yani?

BCH: Heidegger özneyi “varoluş”la ikame etti. Şimdi biz de özneyi projeyle ikame etmek zorundayız. “Dünyaya fırlatılmış” değiliz artık. “Yazgı”dan yoksunuz. Tasarlanmış projeleriz biz. Dijitalleşme, Heidegger’in “şey/eşya” [*Ding*] kavramını nihai olarak ortadan kaldırdı. Yeni bir varlık ve yeni bir zaman üretiyor dijitalleşme. Daha fazla teori oluşturmaya cüret etmeliyiz. Akademik felsefe bunun için fazlasıyla ürkek. Ona daha fazla cesaret ve cüret diliyorum. “Tin” [*Geist*] eskiden huzursuzluk veya sarsılma anlamına geliyordu. Böyle bakıldığında akademik felsefede tin yok artık.

Kapitalizm Sessizliğı Sevmez

Schaubühne Tiyatrosu'ndan Thomas Ostermeier ve Florian Borchmeyer'in yaptığı bir söyleşi

Thomas Ostermeier (TO): Çığrından çıkan finans piyasalarını açgözlülükle açıklayabilir miyiz?

Byung-Chul Han (BCH): Kapitalizmi sadece açgözlülükle açıklayamazsınız. Burada ölüm dürtüsünün iş başında olduğunu düşünüyorum. Belki de kendi elimizle kendimizi harap ediyoruz. Büyüme üretmek uğruna yıkmak. Yenilenme [*Erneuerung*] diye bir şey yok. Yenilenme dediğimiz şey, nesneleri son sürat tedavülden kaldırmaktan ibaret. Bir yıkım makinesi esasında. Nesneler günümüzde ölü doğuyor. Patlama halindeki üretim güçleri satış pazarlarından yoksun kalıp suni yoldan yükünden kurtulmaya yöneldiğinde savaş çıkar. Savaş, nesneleri suni yoldan imha eder. Tüketimse nesneleri doğal yoldan imha ediyor. Barış için tüketiyoruz (gülüyor). Sadece doğanın yıkımı değil, aynı zamanda zihinsel yıkım [*mentale Zerstörung*]...

TO: ... ve kişisel yıkım. *Yorgunluk Toplumu*'nda betimlediğiniz şey de zaten insan ruhunun [*Psyche*] yıkımı.

BCH: ... evet, işte o yüzden bunun ölüm dürtüsü olduğunu söylüyorum...

Florian Borchmeyer (FB): Söz konusu olan sadece aç-gözlülük değil, aynı zamanda özlemdir [*Sehnsucht*] belki de. Kapitalizm o âna kadar var olmayan birtakım istekleri [*Wünsche*] üreten bir sistem. Yeni ihtiyaçlar ve özlemler için daha önce kimsenin ihtiyaç duymadığı yeni ürünlerin icat edilmesi.

BCH: Eva Illouz kapitalizmi romantizmle, tüketici romantizmle [*konsumistischen Romantik*] ilişkilendiriyor. Gelgelelim kapitalizmin ne ölçüde romantik olduğunu bilemiyorum ben. Özlem imkânsız olanla, erişilmez olanla ilgili bir şey. Tüketilebilir bir şey değil bu. Söz konusu olan tam tersine özlemin imhası. Günümüzde kimin aşk özlemi var ki? Aşk bile tüketilebilir duygulardan oluşuyor. Kapitalizm sürekli tüketim ihtiyaçları üretiyor. İnsan yeni bir akıllı telefona özlem duymaz. İnternet bir özlem uzamı değildir.

TO: Kitabınızda kapitalizmin bir din olmadığını yazıyorsunuz – borcun silinmesine ve kefarete yol vermediğini.

BCH: Evet, öyle diyorum, öncelikle de Walter Benjamin'in teorisine karşı. Benjamin kapitalizmin kefaretle insanı borçtan kurtaran değil, tam tersine sadece borçlandıran bir kült olduğunu söyler. Oysa borcun silinmesi ve kefarete de dinin önemli bir parçasıdır, kurtuluştan yoksun bir din, din değildir. Kapitalizm sadece borçlandırıyor. İnsan özgür olmamak için kendini borçlandırıyor belki de. Özgür insan eylemde bulunmak zorundadır. Eylemde bulunmamak için de borcunu veya borçlarını referans gösteriyor. Hatta Max Weber de kapitalizmi kurtuluş imkânıyla ilişkilendirmektedir.

TO: Kapitalizmde kurtuluş nerede peki?

BCH: Herkes seçilmişlerin içinde yer almıyor. Üstelik yer alıp almadığını da bilmiyor, başarılıysam, sermaye biriktiriyorsam seçilmişlerin içinde yer alıyorum demektir.

TO: Kalvinizm... Ama kapitalizm öbür dünyada bir kurtuluş vaat etmiyor, yalnızca bu dünyada ediyor.

BCH: Her yıl on milyon Avro kazanıyorsam, o zaman bir yücelik boyutu haline geliyor bu.

TO: Ama kurtuluş boyutu değil.

BCH: Sözümona kurtuluş. Servet sahibi olduğumda, kadiri mutlak bir güç ve ölümsüzlük yanılsaması oluşuyor. Servet – ne de güzel bir sözcük. Sonsuz servet, yapabilme eylemini maksimize edip sonsuzluğu ışıltılı hale getiriyor. Kurtuluşun menşei nedir? Bu yanılsama yeterince güçlü olmak zorunda. Çok teolojik bir boyut içeriyor – ve bunun maddi açgözlülükle hiç ilgisi yok. Kapitalizmde ölüm dürtüsünün pek çok boyutu var. Ne kadar çok şeyi imha ediyoruz? Herkes biliyor ki, günümüzde nesneler ölü doğuyor.

TO: İzin verirseniz aşktan söz edelim o zaman. Tiyatro büyük bir krizin içinde, çünkü sahnede duyguları anlatmayı beceremiyoruz.

BCH: Tiyatronun neden ille duygulara ihtiyacı olsun ki?

TO: Orada heyecansal [*emotionale*] durumlar betimlendiği için.

BCH: Durumları betimleyebilirsiniz, sonra heyecanlar/emosyonlar gelir, sonra duygular [*Gefühle*] oluşur. Bir figürü canlandırıyorum, heyecandan yoksun bir biçimde, tek bir jest yapıyorum. Ve bu jest izleyiciler üzerinde büyük bir etki yaratabilir. Bir figür, bir jest yarattığımda, onunla birlikte bir anlatı oluşur. Anlatı duygu üretir. Şayet anlatı duyguları doğrudan dile getirmek isterse, o

zaman tıpkı Botho Strauß'un da eleştireceği üzere bir porno olur bu. Tiyatronun bugün porno olduğunu ve erotik olandan yoksun olduğunu söylerdi Strauß şimdi burada olsaydı. Oyuncuların tümünün psikopat olduğunu söylerdi. Tiyatronun adamakıllı bir yozlaşma içinde olduğundan söz ediyor Botho Strauß.

TO: Peki anlatılmaya değer ne var o zaman?

BCH: Eylemler!

TO: Elbette. Ama yine de eylem üzerinden izleyicinin – çok eski bir kavram olan Katarsisle [yüceltici arınma] – heyecandan arınabildiği bir an var, çünkü izleyici o anda eylemi izleyerek heyecanlı bir içsel yaşantının içine giriyor.

BCH: Duygular her zaman kodlanmıştır. Tiyatroda da – 18. yüzyılda bile – izleyici daima kodu doğruluyordu. Duygular da bu kod içerisinde oluşur. Duygular bu kodun doğrulanmasıdır.

FB: Belki de duyguların anlatımı o kadar da bağlayıcı olmamalı. Zira duygular dramanın teması olarak anlatılmıyor zaten – duygular dramaların içindeki itici güçlerdir.

BCH: İşte bu çok ilginç!

FB: ... Kendinde duygular oluşturmuyor eylemi, zira bir duygu hakkında bir tiyatro oyunu, aşk hakkında aşkı açıklayan veya sergileyen bir oyun yapacak olursanız, derhal pornoya dönüşebilir bu. Buna karşılık duygular dramatik eylemde Yunan tragedyasından bu yana itici bir güçtür yine de. *Antigone*'de de duygular, esas tema olmasa da oyunun itici gücünü oluşturuyor belki.

TO: Eylemi harekete geçiren şey, figürün nasıl konumlandığıyla nasıl konumlanmak isteyeceği arasındaki farktır her zaman. İşte bu yüzden eyleme geçer bir figür.

FB: Ve buna yol açan şey Aristoteles'e göre korku ve merhamettir. Ki bunlar da yine heyecansal kategorilerdir.

BCH: Sayın Ostermeier, günümüz tiyatrosunun içinde bulunduğu krizin nedeninin duyguları anlatma gayreti olduğunu söylediniz. Peki, neden bugünün bir krizi bu? Eskiden başka türlü müydü?

TO: Eskiden başka türlüydü, çünkü duygular horlanmıyordu, çünkü duygular varlığını sürdürüyordu ve onların sözel karşılıkları vardı. Oysa biz, sizin de kitabınızda betimlediğiniz gibi Öteki'nin yitirilmesi yüzünden Eros'u yitirdik.

BCH: Duygular bugün horlanıyor demek ki? Nasıl oluyor bu?

TO: En azından tiyatroda öyle. Merhamet, keder, empati, sevgi, özveri gibi duygular horlanıyor...

FB: ... en azından bunların güçlü temsili...

TO: Ortalama bir tiyatroda sahneden aldığım temel heyecanlar sadece saldırganlık oluyor. Cepheden saldırganlık, o zaman kendime sormak zorunda kalıyorum: karşımdaki kişi neden sürekli kükrüyor bana? Ona ne yaptım ki.

BCH: Anlıyorum... Ben de kısa bir süre önce tiyatroya gittim. Çok gürültülüydü. Rahatsız oldum, zorlandım. Ara verildiğinde çıkıp gittim. Sadece fısıltıların olduğu, sessiz bir tiyatro ummuştum. Neden bu kadar çok kükrüyorlar peki?

TO: Ben de kendime sık sık soruyorum bunu. Acaba artık gerekli araçlara sahip olmadığımızın ifadesi mi bu? Tiyatro krizde olduğu için değil, tam tersine tiyatro ancak yansıttığı toplum kadar iyi olabileceği için. Ve sadece kükreleyen veya sessiz olan bir toplum, karşılığını ancak sadece kükreleyen veya artık var olmayan bir tiyatroda buluyor. O

zaman duyguların krizi sorusuna verilebilecek cevap ne olabilir acaba?

BCH: İşe öncelikle kavramları netleştirmekle başlamalı-sınız*. Duygu [*Gefühl*] heyecandan/emosyondan çok başka bir şey. Duygu duygulanımlardan [*Affekte*] çok başka bir şey. Bu açıdan sorularınızda da kavramsal bir bulanıklık hüküm sürüyor. Tartışabilmek için kavram netliğine ihtiyacımız var. Güzel duygusundan söz edebilirsiniz. Ama güzel heyecanı veya güzel duygulanımı diyemezsiniz. Ve duyguyla duygulanım arasındaki farkın ne kadar muazzam olduğunu sadece dilsel kullanımlara bakarak elde edemezsiniz. Sözgelimi futboldaki top duygusu. Top duygulanımı? Top heyecanı? (gülüyor). Veya dil duygusu. Duygu bir durumdur veya bir yeti [*Vermögen*], statik bir şey. Heyecan ise her zaman bir *émouvoir* [itki]. Yani heyecan bir eyleme yol açabilir. Şöyle diyebiliriz: duygulanım konjonktürüne dayanan bir duygu krizinin içinde bulunuyoruz. Sahnede neden böyle kükrüyorlar, diye sordunuz demin bana, değil mi? Duygulanımlarla oynuyorlar, duygularla değil. Duygularla söz konusu olan özneler-arasılıktır. Duygu birliktelik/topluluk kurar. Yani sosyal bir şeydir. Duygulanımlar son derece asosyal, dağıtıcı [*Vereinzeldes*] veya tekil [*Vereinzelt*] olabilirler.

TO: Öfke bir duygulanım mıdır yoksa bir duygu mu?

BCH: Bağlama göre değişir. Bir duygulanımı terennüm ederek [*singen*] dile getiremezsiniz. Duyguları anlatmak terennüm etmek demektir. Tiyatroda terennüm edilir. Terennüm etmek anlatıcı bir yapı, anlatıcı bir uzam gerek-

* Han'ın konuyla ilgili ayrıntılı bir analizi için şuraya bakılabilir: *Psikopolitika*, s. 49 vd. —yhn

tirir. O nedenle öfkeden ne anladığımıza bakar. “Menin”i alın, *İlyada*’nın ilk sözcüğü.

FB: Gazabın anlatısı. “Gazabı terennüm et bana ilham perisi” ...

BCH: Avrupa kültürünün ilk draması gazapla başlıyor. “Menin”. Gazabı terennüm etmek. Terennüm edilebilen bu gazap bir duygulanımdan ibaret değil, tam tersine eyleme yol açacak topluluğun taşıyıcılığını yapan bir şey.

FB: Akhilleus’un bireysel öfkesini aşan bir gazap anlatılıyor...

BCH: Tabii!

FB: ... toplumsal sistemin bütününe sorgulayan bir gazap, dahası tanrıların dünyasını da. Zira *İlyada* baştan sona Truva Savaşı’nın hikâyesini anlatıyor. Akhilleus’un gazabının ortaya çıkmasıyla başlıyor drama. Gazap yatıştığında drama son buluyor. Dolayısıyla gazap duygusu dramatik bir duygu.

BCH: Bu gazap terennüm edilebiliyor, başka bir deyişle anlatılabilir. Ve bu dramada sorun, duygular nasıl anlatılabilir, sorusunda yatmıyor. Bu drama bir gazap duygusunun anlatımında oluşuyor. Duyguların krizini, duyguları duygulanımlardan ayırt ettiğimizde anlayabiliriz ancak. Duygu üretmek için bir rezonans uzamı açmak zorundasınız. Duygulanımlar öyle değil. Mermi gibidir onlar. Kendilerine bir yörünge arar duygulanımlar. Herhangi bir uzamı gererek açamazlar.

TO: Sizin zihniyetler tarihi [*Geistesgeschichte*] bilginize göre yok olmaya yüz tutmuş belli duygular var mı acaba? Ve buna karşılık yaygınlaşmaya yüz tutmuş başka duygular? Yoksa duyguların küçüldüğü ve duygulanımların büyüdüğünü mü söyleyebiliyoruz sadece?

BCH: Duyguların tüketilemeyen, geniş uzamsallıklar olduğunu düşünüyorum ben. Buna karşılık duygulanımlar ve heyecanlar tüketilebilir hale getirilebiliyor.

TO: (fısıldıyor) Duygular da öyle!

BCH: Duygular tüketilemez. Kederi tüketemezsiniz. Keder üzerinden para yapamazsınız. Bugün Öfkeli Yurttaşlar* ve kızgınlık dalgaları kol geziyor. Ama kızgınlık gazap demek mi bakalım? Gazabı terennüm edebiliyorsunuz. Kızgınlığı edemezsiniz, o bir Shitstorm. Kızgınlık öznel ve tekil [Vereinzelt] bir şey.

TO: Peki İspanya'daki Indignados?

BCH: Sadece o değil, tüm İşgal hareketi de boşa düştü.

TO: Neden?

BCH: Bu sistem insanları tekilleştiriyor. Herkesin kendisi için yalıtıldığı bir sistemde bir “Biz” nasıl oluşabilir ki? Her şey uçucu.

TO: Ama aynı zamanda firmaların bugün ailevi duygular inşa ettiği de anlatılıyor devamlı. Çalışma arkadaşlarının heyecan anlamında firmaya bağlanmasına çalışılıyor, daha iyi sömürülebilirler diye... Bir fabrika işçisinin şimdiye kadar bildiği şey şuydu: Şefim beni sömürüyor, ama başka seçeneğim yok, çünkü beş çocuğumu beslemek zorundayım. Oysa şimdi sizin de *Yorgunluk Toplumu* başlıklı kitabınızda anlattığınız bir fenomen var: öz-sömürü. Ve bu durum, “Çalıştığım firma benim ailem, benim yurdum, emosyonel olarak da el üstünde tutulduğum yer,” dediğim noktada baş gösteriyor.

* “Öfkeli yurttaşlar” (Wutbürger) ifadesi, son dönemlerde Almanya’da sağ popülist partilerin tabanını oluşturan, yerleşik partilere kızgın, demokrasiye karşı kuşkulu ve daha ziyade protesto oy kullandığı düşünülen kitleyi işaret etmek için kullanılıyor. —ed.n.

BCH: Kapitalizm duyguları ekonomikleştiriyor. Rasyonel bir alışveriş kararı aldığımda, satın alacak fazla bir şey bulamam. Daha fazla ihtiyaç üretmek için emosyonlar/heyecanlar mobilize edilmek zorunda.

FB: Heyecan mı, duygu mu?

BCH: Heyecan! Emosyon/heyecan beni bir şeye uzanmak için harekete geçiren bir harekettir. Heyecanlar stabil değildir, akıl ise çok stabildir. Kanaatlerimi muhafaza edebilirim, ama heyecanlar savrulur, ihtiyaçlar ve satış üretmek için de kapitalizmin akıldan daha fazlasına ihtiyacı var. Kapitalizm bu nedenle tüketim düzleminde heyecanları keşfetmiştir. Reklamlar heyecan uyandırmak zorundadır, işte o zaman akılcı ihtiyacın ötesinde satış yapılır, tüketilir. Firma yönetimi düzleminde de heyecanlar keşfedildi, çünkü insanlar iyice sömürülebilirsin diye heyecan yönetimi derine iniyor. “Sen başkası için çalışmıyorsun, kendini optimize ediyorsun, kendi tasarımı yapıyorsun...” söyleminin özgürlük duygusu, tıpkı “ben bir ailenin parçasıyım, kendimi geliştiriyor ve açılım yapıyorum” denildiğinde geçerli mekanizmanın aynısının izinden gidiyor.

TO: ... “ben bir proje yapıyorum”...

BCH: ... bir inisiyatif... içeriden. Dıştan gelen sömürüden çok daha etkili ve verimli tabii bu. İnsan heyecanlarla kendini içeriden zincirleyebilir, bu da dıştan gelenlerden daha kötü.

TO: Duygular aleyhine duygulanımlar [*Affekte*] konjonktürü. Sizin de işaret ettiğiniz şu tezi dile getirebilir miyiz: Birlik/topluluk [*Gemeinschaft*] elimizden kayıp gidiyorsa duygular da kayıp gidiyor demektir.

BCH: Botho Strauß şöyle diyor: “Duyduğumuz ses bir genç kız cıvıltısında, neredeyse şarkı söyler tonda giderken

kısa bir aralığın ardından genizden gelen, kulak tırmalayan, yer yer bayağı kaba bir ses onun yerini alabiliyor. Hızla değişen tınlar bir kesintili aktarım hali değil, tam tersine diyaloga yönelik bir bağ kuvveti: Öteki'yle ilgili ve onunla birlikte bilgilenme isteği.”

Tiyatro, Botho Strauß için diyaloga yönelik bir uzam ve orada Eros Öteki'ye yaklaşma çabası içinde.

TO: Son iki yıl içindeki provalarda benim esas tamam da bu işte. Oyunculuk alanında yaşadığım büyük hayal kırıklığı yüzünden fark ettim bu temayı, çünkü “sırf kendi içinizden gelen duyguları üretme hevesini bırakın artık” demek durumunda kaldım.

Ötekiye bakış vardı eskiden. Eskiden onların gerçekten karşılıklı oynayıp oynamadığını bilmiyorum, ama en azından birbirlerine bakıyorlardı ve estetik bir kodlamaya sahiptiler... Ve diğer oyuncuyu deneyimlemeye, kavramaya veya inandırmaya çalışıyorlardı. Tiyatronun bugünkü rejî sanatında temel bir estetik uzlaşma var: “Sahne al-öne ilerle-izleyiciye bak-ve kükre”. Tiyatro tarihi açısından bir zamanlar devrimci olan bir eylem, estetik açıdan banal, kof bir jest haline geldi, çünkü artık devrimci değil, tam tersine eski kalıpları tekrarlıyor.

BCH: Duygular üzerine konuşmak istiyorsak, karşılıklı oynamayı öğrenmek gerekiyor öncelikle. Karşılıklı oynandığında başlıyor anlatı.

TO: Provalarımda tam da bunu yapıyorum ben. Oyunculara şöyle diyorum: Zanaatçılar gibi iş yapmayı ve düşünmeyi bırakın artık: işte elimdeki figür bu, şimdi elimdeki araç gereçle fırça darbeleri atayım ona.

BCH: Tiyatro giderek gürültülü hale geliyor. Japon tiyatrosunda kendimi gayet iyi hissediyorum, Nō tiyatrosun-

da, Kabuki tiyatrosunda, orada o kadar zorlanmıyorum. Sinemaya gitmeyi seviyorum. Tiyatro oyuncularını zorluyor beni. (gülüyor)

TO: ... Çünkü orada oyunculuk yapan insanların tek duygusu sizi zorlama isteği. Aptalca bir şey bu. Gürültülü tiyatro, beraberlik duygusunun yitirildiği bir toplumun ifadesi, ne var ki tiyatrodaki duygu uyandırmak istediğimiz için duygulanımlarla eylem yapıyoruz, provoke etmek için.

BCH: Provoke etmek?

TO: Evet, duygulanımlarımız salonda bir heyecanı provoke ediyor.

BCH: Aslında duygulanımlar duygu üretmez.

TO: Hayır, aslında karşı duygulanımlar. Duygulanımlar tam da demin sizin söylediğiniz şeyi provoke ediyor: Çok gürültülü! Tepkiniz buydu – bu da bir duygulanımdan başka bir şey değil, öyle değil mi?

BCH: Hayır, gürültülüydü. Anlatısal bir gerilim yoktu.

TO: Anlatısal gerilimin adı tamamen kötüye çıktı!

BCH: Sadece anlatısal gerilimler duygu üretir.

TO: Peki, post-dramatik söylemin egemen olduğu bir tiyatro ortamında nasıl olacak bu?

BCH: Post-dramatik ne anlama geliyor?

FB: Eylemler yerine durumlar...

TO: Post-dramatik şu demek: Eylemde bulunan öz-neler silindiği için anlatıların artık özdeşlik kuramadığı [identifizieren] bir dünyada dramatik bir eylem inşa etmem mümkün değil. Dünya deneyimim büsbütün yönünü yitirmiş oluyor, bu noktada kimin sorumlu olduğunu, ne olup bittiğini bilmiyorum. Ve bu dünyaya ayna tutmaya çalışıyorum, buna da ancak post-dramatik yaklaşımla ayna tutabilirim.

BCH: Ama bir karşı-tasarı yapılabilir yine de.

TO: Ben kendi tiyatromda umarsızca da olsa bir karşı-tasarı yaratmaya çalışıyorum.

BCH: Öte yandan çoktan miadını doldurmuş bir şeyi tekrarlamamalıyız, bunun yerine yeni bir anlatı formu keşfetmek gerek.

TO: Dramatik anlatı. Anlatıdaki gerilim duygu üretir. Ama bunun için dramatik bir eyleme ihtiyacım var.

BCH: Anlatı her zaman drama tarzında mı olmalıdır, bilmiyorum.

TO: Hayır, öyle bir zorunluluk yok. Romanda da vardır bu anlatı.

FB: Doğru, tiyatronun biraz daha ötesine geçmek zorundayız belki de. Siz *Eros'un İstirabı*'nda şöyle yazmıştınız: "Aşk günümüzde bir haz biçimi olarak olumlanmaktadır, onun görevi öncelikle olumlu duygular üretmektir, bir eylem, bir anlatı, bir drama değildir artık o, tam tersine sonuçsuz bir heyecan ve coşkudur [*Erregung*]." Biz şimdiye kadar buna tiyatro üzerinden yaklaştık. Ancak bu, toplumumuzda olan bitenin yalnızca bir aynası gibi görünüyor.

BCH: Aşk da bir eylemdir. Aşk günümüzde tüketilebilir hoş duyguların bir aranjmanından ibaret. Sadakat bir heyecan değildir, sadakat bir eylemdir. Kararlılık. Sadakat rastlantıyı [*Zufall*] yazgı haline getirir. Sonsuzluk üretir.

TO: Bugün pek çok insan aşkın banyodaki bir sabun köpüğü olduğunu düşünüyor.

BCH: Duygulanımların değişken banyosu. İnsanlar yeni duygulanımlara, yeni duygulanım deneyimlerine aç oldukları için de partner değiştirip duruyor. Böylece aşk istikrarlılık kaybına uğruyor.

TO: Sürekli partner değiştirmek yoluyla duygulanımları tatmin etmek sorununa sizin yanıtınız ne olur?

BCH: Aşk bir eylem olmaktan çıktığında böyle oluyor. Bir Fransız düşünürü olan Gorz'un, karısı D'ye yazdığı bir mektupta sadakat şöyle gösterir kendini: "85 yaşındasın ve boyun 5 cm küçüldü, sadece 40 kilosun ama hâlâ arzulanmaya değersin." Bu sadakat, bir eylemdir. Sadakat duygu olarak gökten inen bir şey değil.

TO: Ama araya duygulanımlar da giriyor, şöyle ki: "Lanet olsun, neden sahip olabileceğim diğer sekiz kişinin değil de bu insanın sevdiğim insan olduğunu ve ona ömür boyu aşk ve sadakatle bağlı kalacağımı nereden biliyorum ki."

BCH: Artık eylemin olmadığı bir toplumda yaşıyoruz bugün. Ve bir duygulanım toplumunda eylemde bulunmam mümkün değil. Bir toplumda poligaminin veya feci bir ifade olan "poliamori"nin hüküm sürmesinin kaynağında kapitalist veya neoliberal üretim biçimi vardır belki de. Seçenekleri maksimize etmek. Ve de şu: duygulanım seçeneklerini maksimize etmek. Ekonomik üretim biçimi aşk düzleminde de yansımaları buluyor.

FB: *Eros'un İstirabı*'nda şöyle diyorsunuz: Günümüzde Öteki kayboluyor. Bununla ne kastediyorsunuz?

BCH: Özgürlük adına Öteki'yi, onun olumsuzluğunu ortadan kaldırdık. Özgürlük adına Tanrı veya fallus gibi egemenlik göstergelerini de bertaraf ettik. Size fallusunu kesen ve şef bir aşçıyı onu pişirmekle görevlendiren, sonra da insanları Twitter üzerinden penisini yemeye davet eden bir Japon sanatçının hikâyesini anlatayım. Kendisi bu eylemiyle bir performans yapmış oldu ve konuklar da fallusu yediler. Sanatçı özgür olmanın, cinsiyetten azade olmanın peşindeydi ve her türlü kimliği benimseyecek bir

durumdaydı. Özgürlüğün bu şekilde totalize edilmesi için bir bedel ödüyoruz: yönsüzlük, bağlanmaktan yoksunluk bedelini. Karşı parçamızdan, Ötekimizden yoksunuz. Herkes karşısına kendisini alıyor.

TO: Sadakat problemini daha önce de konu etmişsiniz. Toplumumuzda bu kadar çok insanın neden sadakatle bir sorunu olduğuna inanıyorsunuz?

BCH: Sadakat ve üretimsellik birbirini dışlıyor. Sadakatsizlik daha fazla büyümeye ve üretimselliğe yol açıyor. Ama ben tiyatroya döneyim tekrar. Sizin için tiyatronun geleceği ekonomik zorgulardan/zorlamalardan azade bir ortam. Geleceğin tiyatrosuyla ilgili benim de bir imgem var. Sessizliğin tiyatrosu olmalı bu. Aynı şeyi kastediyoruz belki de. Kapitalizm sessizliği sevmez.

Göndermeler

- 1 Arthur Schnitzler, *Aphorismen und Betrachtungen*, Frankfurt a. M. 1967, s. 177 f.
- 2 Sigmund Freud, *Das Unbehagen in der Kultur. Und andere kulturtheoretische Schriften*, Frankfurt a. M. 1994, s. 76.
- 3 Bernard Maris/Gilles Dostaler, *Capitalisme et pulsion de mort*, Paris 2010, s. 9. Übersetzung von B.-Ch. H.
- 4 Sigmund Freud, "Jenseits des Lustprinzips", *Psychologie des Unbewussten. Studienausgabe*, Bd. 3 içinde, Frankfurt a. M. 1989, s. 213-272, s. 248.
- 5 Agy., s. 249.
- 6 Agy.
- 7 Freud, *Das Unbehagen in der Kultur*, belirtilen yerde, s. 83.
- 8 Agy., s. 82.
- 9 Agy., s. 85.
- 10 Freud, *Jenseits des Lustprinzips*, belirtilen yerde, s. 249.
- 11 Karşılaştırım: Luigi De Marchi, *Der Urschock. Unsere Psyche, die Kultur und der Tod*, Darmstadt 1988.
- 12 Georg Baudler, *Ursünde Gewalt. Das Ringen um Gewaltfreiheit*, Düsseldorf 2001, s. 116.
- 13 E. S. Craighill Handy, *Polynesian Religion*, Honolulu 1927, s. 31, alıntılıdığı yer: Elias Canetti, *Masse und Macht*, Hamburg 1984, s. 287 f.

- 14 Jean Baudrillard, *Der symbolische Tausch und der Tod*, Berlin 2011, s. 228.
- 15 Erich Fromm, *Anatomie der menschlichen Destruktivität*, Reinbek 1977, s. 394.
- 16 Baudrillard, *Der symbolische Tausch und der Tod*, belirtilen yerde, s. 324.
- 17 Agy., s. 79.
- 18 Norman O. Brown, *Zukunft im Zeichen des Eros*, Pfullingen 1962, s. 351.
- 19 Georges Bataille, *Die Erotik*, München 1994, s. 234.
- 20 Agy., s. 13.
- 21 Baudrillard, *Der symbolische Tausch und der Tod*, belirtilen yerde, s. 282.
- 22 Theodor W. Adorno, *Philosophische Terminologie*, Frankfurt a. M. 1974, Bd. 2, s. 181 f.
- 23 Theodor W. Adorno, *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben*, Frankfurt a. M. 1951, s. 96.
- 24 Freud, *Das Unbehagen in der Kultur*, belirtilen yerde, s. 160 f.

Metinlerin İlk Yayımı

- “Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü”: İlk yayım bu kitapta.
- “Devrim Bugün Neden Mümkün Değil?": *Süddeutsche Zeitung*, 3 Eylül 2014.
- “İnsanın Bütüncül Sömürülüşü”: *Süddeutsche Zeitung*, 20 Haziran 2016.
- “Dijital Panoptikonda”: *Der Spiegel* 2/2014.
- “Sadece Ölü Olan Şeffaftır”: *Die Zeit* 03/ 2012.
- “Dataizm ve Nihilizm”: *Die Zeit* 40/2013.
- “Eziyet Çektiren Boşluk”: *Die Welt*, 30 Aralık 2015 – “Eziyet Çektiren Boşluk. Selfilerin ve terörün nedeni narsisizmdir” başlığı altında.
- “Hoplayıp Zıplayan İnsan”: *Die Zeit* 04/2016.
- “Mülteciler Nereden Geliyor?": *Der Tagesspiegel*, 17 Eylül 2015.
- “Vahşi Adamların İkametgâhı”: *Die Welt*, 8 Eylül 2015.
- “Mülteci Kimdir?": *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 24 Ocak 2017.
- “Güzellik Yabancıda”: *Die Welt*, 24 Kasım 2017 – “Almanlar Alman olarak kalmalıydı” başlığı altında.
- “Koşuşturma”: *Die Zeit* 25/2013 – “Koşuşturma. Zamanı nasıl yaşıyoruz” başlığı altında.
- “ ‘Eros Depresyonu Alt Eder’ ”: *Philosophie Magazin* 05/2012 © Philosophie Magazin, Berlin 2012.
- “Kapitalizm Sessizliği Sevmez”: 1. *Spielzeitheft der Schaubühne am Lehniner Platz* 2013/14 © Florian Borchmeyer und Thomas Ostermeier, Berlin 2013.

Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü

BYUNG-CHUL HAN

“Ne var ki, kapitalizmi bu denli yıkıcı kılan akıldışı büyüme zorlamasını neyin açığa çıkardığı sorusu yanıtız kalmaktadır. Kapitalizmi kör bir sermaye birikimine zorlayan şey nedir? Burada ölüm gündeme gelir. Kapitalizm ölümün olumsuzlanmasına dayanıyor. Sermaye mutlak bir kayıp olan ölüme karşı biriktirilmektedir. Üretim ve büyüme zorlamasını meydana getiren şey ölümdür.”



ISBN:978-605-80295-8-3

